

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

*Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького*

Ще не вмерла України і слава, і воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дорогі дев'ятикласники та дев'ятикласниці!

Цього навчального року ми продовжимо подорож у країну, яка називається **Українська Мова**. Вашим путівником, як і в попередні роки, буде підручник.

Наша мандрівка розпочнеться з повторення вивченого у восьмому класі. Далі ми продовжимо розгадувати таємниці синтаксису. Упевнені, вам це легко вдаватиметься, адже матеріал підручника насичений різноманітними вправами, інтерактивними і творчими завданнями, цікавими запитаннями для справжніх юних мислителів.

Крім цього, на вас чекає багато цікавих текстів про історію українського народу, життя видатних людей, про навчання та дозвілля, друзів, улюблених літературних героїв, сучасні технології, довкілля, домашніх улюбленців. Ви побуваєте у віртуальних подорожах історичними місцями України та за кордоном, поспілкуєтеся про здоровий спосіб життя й екологічні проблеми світу.

Орієнтуватися в підручнику вам допоможуть умовні позначки:

Послухайте

Виконуйте письмово в зошиті

Дайте відповіді на запитання

Працюємо разом

Завдання підвищеної складності

Словникова робота / вправа на переклад

Робота з джерелом

Домашнє завдання

Бажаємо досягти успіхів у вивченні української мови!

Авторки

Вступ

§ 1. Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування та впливу

A nyelv a megismerés, a társalgás és a hatásgyakorlás legfőbb eszköze

I Прослухайте текст в електронному додатку. Випишіть незнайомі слова, визначте їхнє значення за словником, поставте наголос у кожному з них.

Українська мова — це не лише засіб спілкування. Вона — наша пам'ять, наша пісня, наш біль і наша надія. Саме через мову ми відчуваємо свою причетність до народу, до землі, до предків, які розмовляли нею століттями. Мова зберігає історію нашого народу, його традиції, звичаї та світогляд. Вона є невід'ємною частиною нашої культурної спадщини.

Упродовж багатьох історичних епох українська мова зазнавала утисків, її забороняли, з неї глузували, намагалися знищити заради чужих інтересів. Але вона вижила. Вона звучала в колискових піснях, у шепоті молитви, у рядках поезії, у гаслах боротьби. Ця мова супроводжувала наш народ крізь віки: через випробування і тріумфи, через радість і страждання.

Сьогодні українська мова набирає сили. Вона звучить у піснях, кіно, на телебаченні, у наукових працях і щоденних розмовах. Молоде покоління відкриває для себе багатство і красу рідної мови, активно поширює її в інтернеті та сучасних медіа. Ми маємо пишатися своєю мовою, берегти її, плекати в родинах і закладах освіти, адже мова це не лише слово. Це наша свобода, наша гідність і наше майбутнє.

Збереження мови — не просто обов'язок кожного з нас, а шлях до збереження нації. Завдяки мові ми передаємо свої цінності нащадкам, зберігаємо власне коріння та водночас дивимось уперед, у майбутнє. Тож шануймо і любімо нашу українську мову, розвиваймо її, бо в ній — душа народу і його сила.

(Авторський текст)

2 Обговоріть, чому наведені висловлення видатних українців важливі сьогодні, як вони відображають роль мови у формуванні нації.

→ «Учітеся, брати мої, думайте, читайте...» (*Тарас Шевченко*)

→ «Мова — це душа народу» (*Іван Франко*)

→ «Мова — це скарб, який потрібно зберігати, плекати і примножувати» (*Леся Українка*)

→ «Українська мова — це зброя у боротьбі за незалежність» (*В'ячеслав Чорновіл*)

3 Прочитайте запитання. Оберіть одне або кілька з них і підготуйте відповідь. Спробуйте пояснити свою думку, наводячи приклади з власного досвіду, з життя у вашій громаді чи з історії. Обговоріть свої відповіді з однокласниками або напишіть коротке есе.

1. Як українська мова співіснує поряд із мовами національних меншин?

2. Чому знання кількох мов, державної насамперед, є ознакою освіченої людини?

3. З якими труднощами стикаються представники національних спільнот, вивчаючи українську мову?

4. Як ви можете підтримувати українську мову?

4 Спишіть. Уставте замість крапок пропущені букви. Поясніть орфограми. Знайдіть у вірші речення зі звертаннями, однорідними членами. Як ви вважаєте, яке слово можна вважати авторським новотвором?

А Вкраїни мова —
 Мов те со..це дзвінкотюче,
 Мов те з..лото блиск..че,
 Вся і давн..сть, і основа —
 Укра..нс..ка мова.
 Ро..цвітай же, сл..во,
 І в роди..і, і у школі,
 Й на за..оді, і у по..і
 Пр..чудесно, пр..чудово
 Роз..вітай же, слово!
 Хай ізнов ка..ина
 Че..воніє, дост..гає,
 Вс..ому світу заявляє:
 Я — країна ..країна —
 На горі калина!

Павло Тичина

- 5** Перекладіть українською мовою. До перекладених речень сформулюйте запитання.

A nyelv az emberi kommunikáció legfontosabb eszköze. Segítségével gondolatainkat, érzéseinket és tudásunkat osztjuk meg másokkal. Az anyanyelv nemcsak a beszéd alapja, hanem összeköt minket a családdunkkal és nemzetünkkel. A nyelv megőrzése és fejlesztése minden nemzedék feladata. Ha ápoljuk a nyelvünket, kultúránkat és önazonosságunkat is megőrizzük.

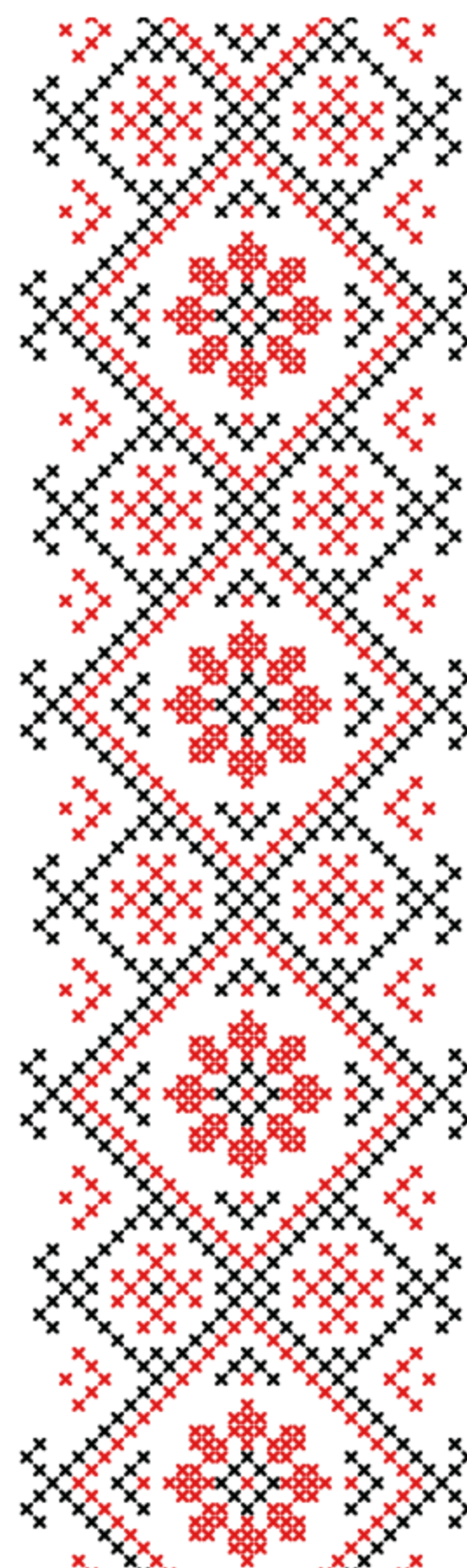

- 6** Прочитайте текст. Виконайте завдання до нього.

НАША РІДНА, КОЛИСКОВА...

Українська мова — це одна з найдавніших і найкрасивіших мов світу. Вона має багату історію, яка налічує понад тисячу років. Українська мова є державною мовою України. Вона відіграє вирішальну роль у формуванні та підтримці національної ідентичності. Мова — це не просто засіб спілкування, а й важливий маркер, що об'єднує людей, які поділяють спільну спадщину та цінності. Вивчення української мови допомагає зрозуміти культуру та традиції нашого народу. Сьогодні українська мова активно розвивається і використовується в усіх сферах життя — у науці, мистецтві, освіті та засобах масової інформації. Важливо берегти і плекати нашу мову, щоб вона залишалася живою і багатою.

(Авторський текст)

1. Виберіть із тексту незнайоме слово (наприклад, «ідентичність»), знайдіть його тлумачення і коротко запишіть своїми словами.
2. Знайдіть синоніми до слова «красивий» або «живий» за допомогою словника синонімів.
3. За орфографічним словником перевірте правильність написання слів «розвивається» та «цінності». Поясніть орфограми.
4. Доберіть із тексту 3 слова, знайдіть їхнє значення у словнику і складіть з кожним речення.

7 Групова робота. Дослідження словників української мови. Виконайте завдання спираючись, на подану нижче таблицю про словники.

1. Оберіть одне слово з української мови, яке вам здається цікавим, є багатозначним або складним для тлумачення.
2. Знайдіть тлумачення цього слова в онлайн-словниках.
3. Порівняйте тлумачення слова у різних словниках:
 - ❖ Які схожі й відмінні значення подані?
 - ❖ У якому словнику подано найбільше прикладів уживання?
 - ❖ Чи є словник, який подає додаткову інформацію (синоніми, етимологію, переклади, тощо)?
4. Підготуйте коротку презентацію (усну або у вигляді постера / слайдів) з висновками вашої групи:
 - ❖ Яке слово ви досліджували?
 - ❖ Що нового дізналися про нього?
 - ❖ Який словник виявився найзручнішим або найінформативнішим?

Найбільш авторитетні мовні онлайн-словники

Словник — це лексикографічно опрацьовані слова, які упорядковані в тематичному чи алфавітному порядку.

Словник української мови у 20 томах (СУМ-20)

<https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>

Словник української мови у 20 томах стане найповнішим словником української мови.

Словник української мови в 11 томах (СУМ-11)

<https://sum.in.ua/>

Один із найбільш розповсюджених тлумачних словників української мови.

Тлумачний словник української мови

<https://slovnyk.ua>

Тлумачний словник української мови (сайт slovnyk.ua) допомагає швидко знаходити значення слів із прикладами їхнього вживання.

Горох

<https://goroh.pp.ua>

Горох — це онлайн-бібліотека, яка містить різноманітні й авторитетні словники української мови, зокрема тлумачний, орфографічний, фонетичний, римувань, синонімів, перекладів, етимологічний і фразеологічний словники. Цей ресурс допомагає правильно писати, вимовляти слова, розуміти їхнє значення й уникати помилок у мовленні та письмі.

8 Знайдіть і запишіть 3 цитати відомих людей, які розкривають сучасний стан функціонування української мови. Випишіть 5 цікавих фактів про українську мову.

СЛОВНИК

багатство — gazdagság
буремний — viharos
вижити — túlélni
випробування —
megpróbáltatás
гасло — jelszó
гідність — méltóság
глузувати — kigúnyolni
епоха — korszak
забороняти — betiltani
зазнавати утисків — elnyomást
elszenvedni
знищити — megsemmisíteni,
elpusztítani
колискова — altatódal
надія — remény
намагатися — próbálkozni,
igyekezni

нащадки — utódok
невід'ємна — elválaszthatatlan
плекати — ápolni, gondozni
покоління — generáció
предки — ősök
причетність — hozzátartozás,
kapcsolat
світогляд — világnézet
спадщина — örökség
страждання — szenvedés
супроводжувати — kísérni
тріумф — diadal
шанувати — tisztelni
шепіт — suttogás
шлях — út

Повторення вивченого у 8 класі

A 8. osztályban tanultak ismételése

§ 2. Словосполучення і речення

Szószerkezetek és mondatok

Словосполучення — це синтаксична одиниця, утворена поєднанням двох або більше повнозначних слів на основі підрядного зв'язку.

Залежно від того, якою частиною мови виражене головне слово, розрізняють словосполучення іменні (іменникові, прикметникові, числівникові, займенникові), дієслівні, прислівникові.

Не є словосполученням:

- ▶ Окремий фразеологізм: **накивати п'ятами**
- ▶ Підмет і присудок: **стрім розпочався**
- ▶ Дієслово з часткою: **зробіть же**
- ▶ Слова, з'єднані сполучниками: **озеро й море**
- ▶ Поєднання іменника з прийменником: **за селом**
- ▶ Складні форми майбутнього часу дієслова: **буду йти**
- ▶ Ступеневі форми прикметників і прислівників:
більш сучасний, найменш повно
- ▶ Синтаксично нероздільні сполучення слів:
Азовське море, десяте вересня

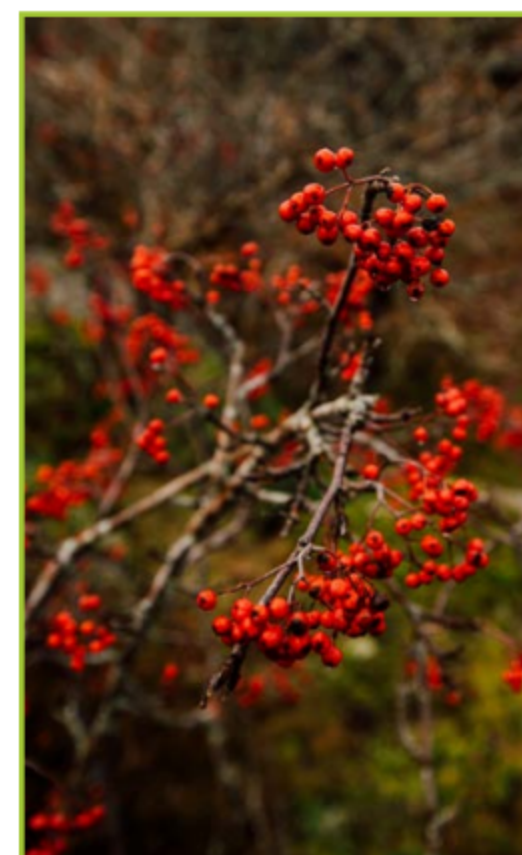
I Знайдіть поєднання слів, які не є словосполученнями. Утворіть із ними словосполучення. Визначте головне слово.

Мовна політика, дуже швидко, дев'ятий клас, створюють тексти, з кавою, розвиток мовлення, мова і культура, будемо вчити, найменш високий, майбутня професія, до спільноти, по дорозі, навчання відбувається, захист від, до себе, новітні технології.

2 Прочитайте текст. У кожному реченні знайдіть словосполучення, випишіть їх. Позначте головні й залежні слова, поставте питання від головного слова до залежного. Знайдіть у тлумачному словнику значення 1–2 рідковживаних слів, запишіть їх.

Любов до природи, бережливе ставлення до неї тісно пов'язують із поняттям «батьківщина». Шанувати природу неможливо без глибоких знань про довкілля. Калина під вікном рідної оселі, тополя на околиці села, лелече гніздо на клуні, жебонлива криничка на перехресті доріг, боброва гатка в тихоплинній заплаві, терпкий запах лісової конвалії — усе це різновиди нашого дитинства, наш духовний світ, з яким ми вирушали чи маємо вирушати в життя. Знати, а тим паче берегти ці нетлінні дари — наш святий і непорушний обов'язок.

(За В. Скуратівським)

3 Перепишіть текст, вставляючи пропущені розділові знаки. Знайдіть у реченнях усі словосполучення. Позначте головне і залежне слово.

Уранці на заняття прийшли всі хлопець на візку який мріє стати кухарем і дівчина що захоплюється архітектурою. Сонце вже піднялося над дахами але в аудиторії ще було напівтемно. Хтось розкладав підручники хтось спілкувався жестовою мовою усі готувалися до уроку з української мови.

4 Запишіть словосполучення у три колонки за головним словом: дієслівні, іменні та прислівникові.

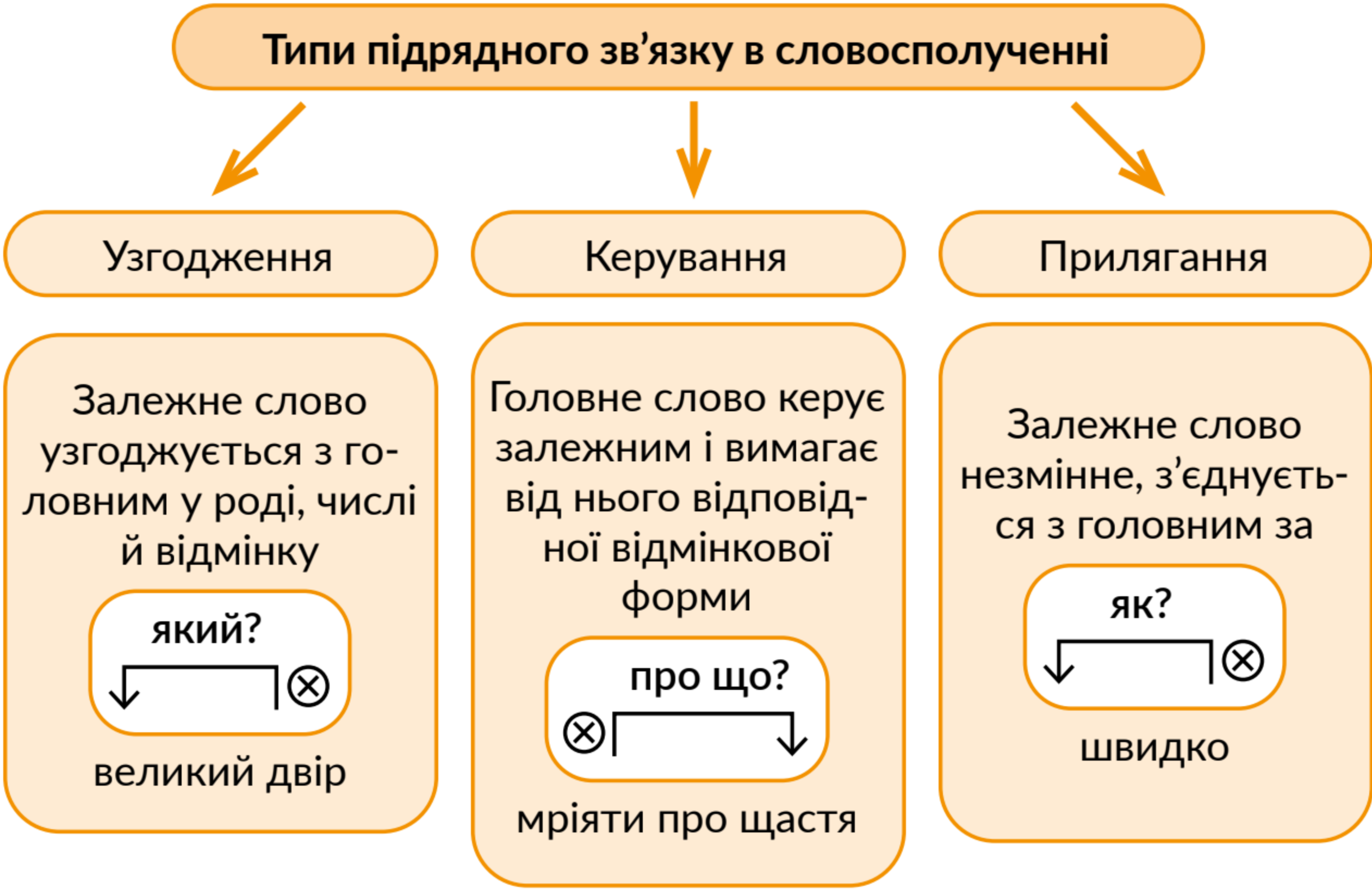
Смачний пиріг, запрошений для знайомства, наукові спостереження, недалеко від села, проводити друга, перелітний

птах, читання вголос, пишатися минулим, успіхи в спорті, швидше від усіх, дехто з учнів, записаний у щоденнику, високо в небі, полювання восени, повернутися влітку, стукати у двері, третій праворуч.

5

Розгляньте таблицю. Випишіть із речень усі можливі словосполучення. Визначте тип підрядного зв'язку.

6 Утворіть словосполучення з наведених пар слів. Поясніть правопис прикметників.

***Зразок:** щастя, день — щасливий день (спрощення у групах приголосних)*

Область, олімпіада; проїзд, квиток; закон, підстава; скло, келих; форпост, рубіж; тиждень, акції; без жалості, ворог; Ужгород, сакура; протест, настрої; козак, спадщина; Париж, стиль; чех, мова; брат, школи; студент, квиток; контраст, колір; осінь, пейзаж.

7 Прочитайте словосполучення і речення, порівняйте їх. Укажіть відмінності між ними.

I. Втратити мову; мова народу; багата скарбниця; правильність мови; закон про мову; українська мова.

II. Мова — це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова — це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова — це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнєва діяльність народу (*Олесь Гончар*).

Речення — основна одиниця синтаксису; засіб формування, вираження й повідомлення думки. Речення може складатися з одного слова або групи слів, що виражають повідомлення про дійсність, містять запитання чи спонукання виконати певну дію, тобто служать одиницею спілкування. За допомогою речення формуємо, виражаємо й повідомляємо думку.

Біда навчить, кому подати руку і від кого прийняти чесний хліб (*Нар. тв.*).

Ознаки речення, які відрізняють його від словосполучення:

- ▶ речення — це одиниця спілкування;
- ▶ речення виражає ставлення мовця до змісту висловлювання, тобто, чи є воно реальним (факт), бажаним, можливим чи наказовим;
- ▶ змістова завершеність — певна закінченість висловлювання, що робить його зрозумілим і відокремленим від інших думок;

- ▶ інтонаційна завершеність — речення має інтонацію, яка вказує на закінчення думки, а також розрізняє розповідні, питальні та спонукальні речення;
- ▶ наявність граматичної основи — підмета і присудка.

8 З поданими словосполученнями складіть речення. Запишіть їх.

пишемо есе

у туристичному агентстві

на пішохідному переході

швидко йдуть

височіє неподалік

найкращий гід

СЛОВНИК

бойовий шлях — harci út,
katonai pálya

височіє — magasodik

жалість — szánalom

жебонлива криничка —
csobogó kút

завершеність — befejezettség

лелече гніздо — gólyafészek

навколишній світ —
környező világ

непорушний — sérthetetlen

нетлінний — múlhatatlan

нетлінні дари — örök értékek

околиця — külterület,
peremkerület

оселя — otthon, ház

пекельні муки — pokoli kínnok

перехрестя — kereszteződés

підрядний зв'язок —
alárendelő kapcsolat

пішохідний перехід —
gyalogátkelőhely

повнозначне слово —
önálló jelentésű szó

полювання — vadászat

свідок — tanú

синтаксична одиниця —
szintaktikai egység

спонукання — felszólítás

спостереження — megfigyelés

ступенева форма —
fokozott alak

терпкий запах — fanyar illat

тихоплинна заплава —

lassú folyású árterület

§ 3. Просте речення. Двоскладне речення

Egyszerű mondatok. Kéttagú mondatok

I Розгляньте ментальну карту «Речення». Поясніть, як розрізняєте ті чи ті типи речень.

2 Групова робота. Об'єднайтеся у три групи. Оберіть тип речення за метою висловлювання, з яким працюватимете. Із поданих речень випишіть обраний тип.

1. А що є на світі більш радісного й приємнішого, ніж добра робота? 2. Не догоріли ще пожари, а люди кинулися вже до роботи. 3. Думаєш танками задушити народ? України забажав? 4. І тут мені немає від вас спокою! 5. Людям хотілося жити. Хотілося забути про страшне по великому закону життя й по

незламній силі свого характеру хліборобів, що звикли тисячоліттями до сіяння, до життєтворення у всьому, що може жити й рости. 6. Невже ж ти, проливши кров свою, так не зрозумів нічого, хто й що ми? Що не обивателі, не свідки історії ми, а герої великого грізного часу? 7. О час! Великий, мудрий художник! Ти [час] несеш на своїй палітрі не тільки сивизну нашу, чи задерті кирпичи, чи короткозорість нашу, чи випадкові часом ознаки наших геройств, а щось незмірно більше, глибше і велике, що складає в блакиті майбутнього блискучої краси трагедійний портрет безсмертного нашого народу (За О. Довженком).

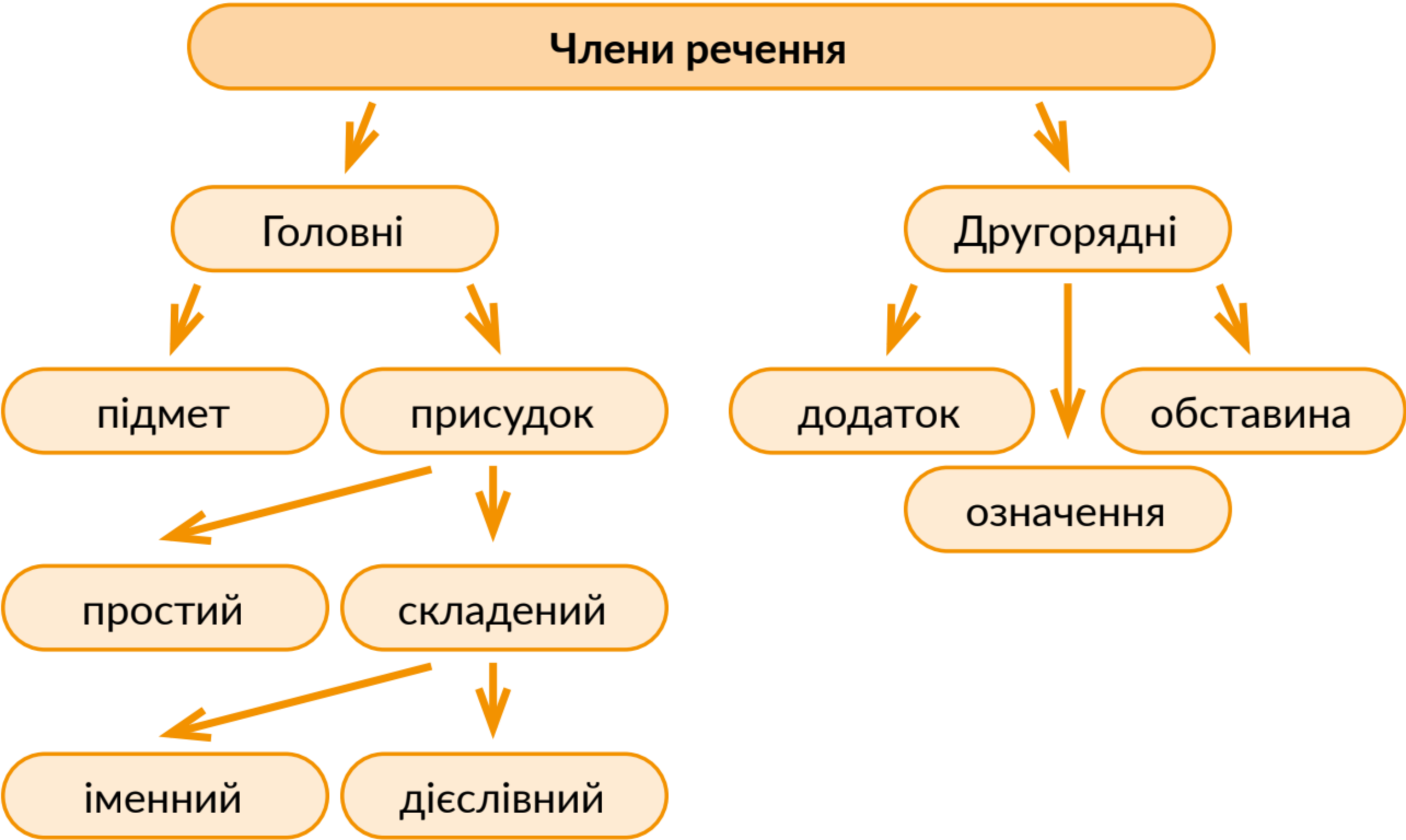
Граматичним центром будь-якого речення є головні члени речення — підмет і присудок — граматична основа.

У реченні може бути одна граматична основа або декілька граматичних основ.

Речення з однією граматичною основою називаємо простим реченням.

Якщо граматичну основу речення складають два головних члени речення, то його називаємо двоскладним.

3 Розгляньте ментальну карту «Члени речення». Пригадайте головні і другорядні члени речення.

4 Спишіть речення. Підкресліть граматичні основи. Які речення є одно-, а які — двоскладними? Поясніть свою думку.

1. Тієї ж миті потемніло в очах (*С. Музиченко*). 2. Дідусь сів на пахучі трави, розв'язав полотняну торбину зі сніданком (*Л. Павленко*). 3. Ні твоїх снів, ні твоїх дум нам не забути, рідний краю (*Б. Лепкий*). 4. Зелений луг над річкою Тясмин (*Остан Вишня*). 5. На серці дощ (*О. Довгон'ят*). 6. Заспіваю твоє ім'я, твоє тихе ім'я вишневе (*М. Вінграновський*). 7. Свічки мерехтіли гарячими пальцями (*О. Лященко*). 8. Над Білою Церквою смуга багряна (*Л. Костенко*).

5 Прослухайте текст в електронному додатку. Знайдіть двоскладні речення.

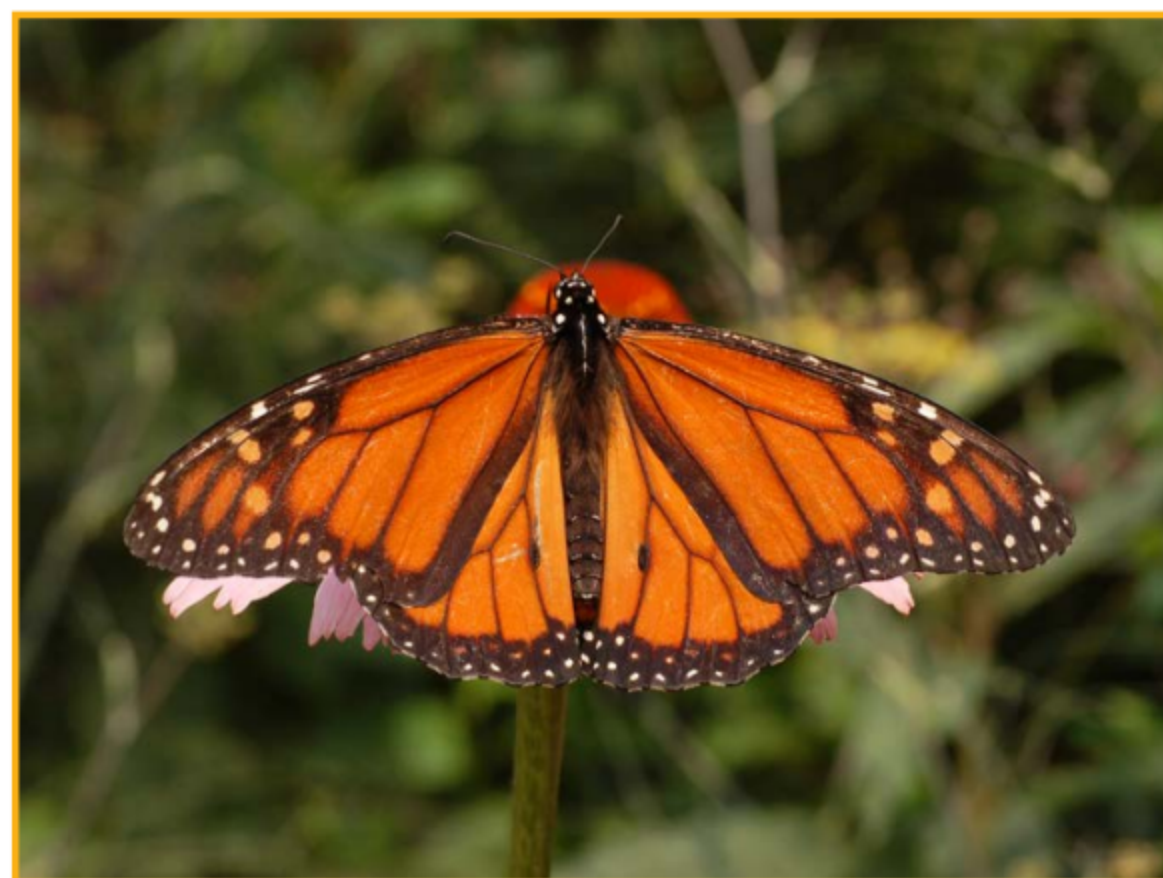
Друг мій пише з Каліфорнії, що метелики «монархи» вже мігрують після зимівлі.

Феєричне видовище, коли вони летять і сідають перепочити на евкаліпти, — наче облітають пелюстки з якоїсь екзотичної квітки. Вчора він зі своїми їздив у ландшафтний заповідник, дивилися на метеликів у бінокль. Зроду не чув, щоб метелики мігрували.

Птахи. Люди. А щоб метелики?!

Друг озивається дедалі частіше. Турбується про матір, просить її провідувати.

Влаштований він там дуже добре. Котедж, «Тойота», басейн у дворі. Орхідеї біля басейну ростуть. Теща каже, що у неї теж був басейн — ставочок біля самого двору, човен до верби був прив'язаний.

(*Л. Костенко*)

6 Перепишіть речення, підкресліть головні та другорядні члени речення. Визначте засоби вираження підметів та присудків.

1. Зійшло сонце. 2. Символом кожного міста є герб. 3. На міжнародних форумах дедалі частіше піднімають проблему глобального потепління. 4. Стомлена людина. 5. Лунає крик.

6. Осінь. 7. Тягар слави. 8. Визволені повернулися додому. 9. Іван Петренко виріс у родині військового льотчика. 10. Не всі з нас піднялися в гори.

7 Серед поданих речень знайдіть неповні. Визначте, який член речення пропущений. Поясніть уживання тире.

1. З одного боку берега у ставок сосни заглядають, а з другого, протилежного, — дуби (*Остан Вишня*). 2. Місяць човном золотим над містом сонно пливе (*В. Сосюра*). 3. Для мене — цілий світ у твоїх очах (*І. Кочерга*). 4. Свободу зображають в образі жінки (*Л. Забашта*). 5. У мові — воля народу, прояв вільног духу (*Д. Білоус*). 6. Свободу кожному народу! (*П. Тичина*)

8 Прочитайте. Доповніть речення так, щоб вони стали поширеними.

1. Ми спроектували. 2. Янош прилетів. 3. Габрієлла заспівала. 4. Учні намалювали. 5. Батьки допомогли.

9 Розгляньте ілюстрацію. Що на ній зображено? За ілюстрацією складіть мінітекст, використовуючи прості речення різних типів.

10 Уявіть, що ви редактор новинної стрічки. Вам принесли чернетки заголовків, у яких допущено граматичні помилки або стиль є недолугим. Виправте помилки та запишіть правильний варіант, звертаючи увагу на підказки в дужках.

Веселе шимпанзе смішило відвідувачів зоопарку.
(Увага на рід іменника).

ООН оголосив про нову гуманітарну місію.
(Увага на рід аббревіатури).

Більшість учнів нашого класу не впоралося з контрольною.
(Увага на узгодження з «більшість» при активній дії).

Три сестри, які давно не бачилися, зустрілося на вокзалі.
(Увага на підмет із числівником).

Місто Чернівці радо вітали гостей.
(Увага на узгодження прикладки та власної назви).

СЛОВНИК

бінокль — távcső

видовище — látvány

влаштований — elrendezve

закохуватися — beleszeretni

ландшафтний заповідник —
tájrezervátum

лунає — hallatszik, felhangzik

ментальна карта — gondolat-
térkép

мерехтіли — pislákoltak,
vibráltak

мета висловлювання —
közlés célja

миттєво — azonnal, hirtelen

мігрувати — vándorolni

одружуватися — megősnőlni /
férjhez menni

полотняна торбина — vászon-
tárisznya

смуга багряна — vöröses csík

споконвіків — időtlen idők óta,
ősidők óta

становлять — képezik

тягар — teher

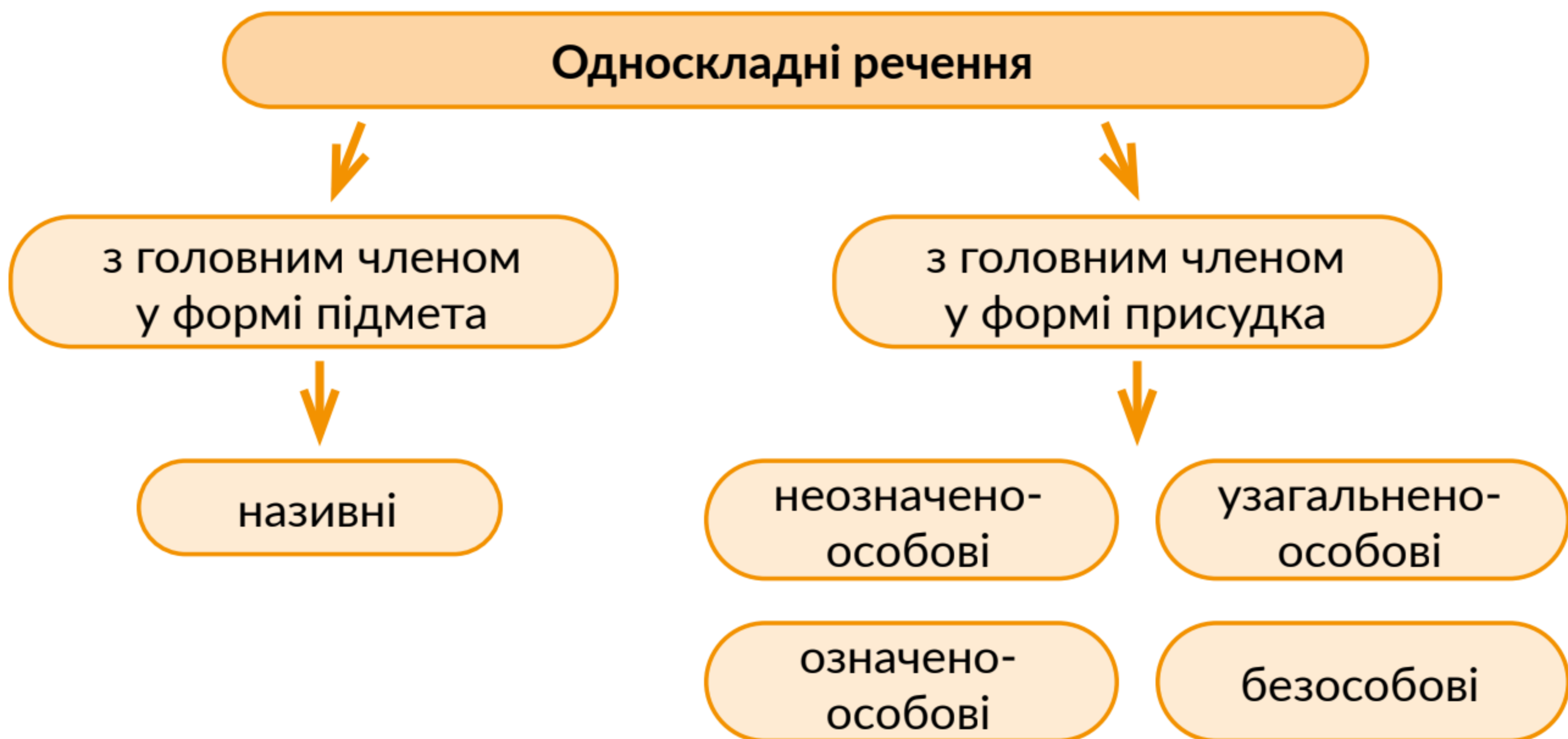

§ 4. Односкладні речення

Az egytagú mondatok

1 Розгляньте ментальну карту «Односкладні речення». Наведіть приклади речень кожного типу.

2 Випишіть односкладні речення.

1. Гарно видно дерево на обрії (Є. Гуцало). 2. Працюючи наполегливо, хлопець уже через рік учився як справжній відмінник (О. Довженко). 3. Лагідний ранок (Панас Мирний). 4. Несподівано на обрії зарожевіли хмарки (А. Хижняк). 5. Від люті дядько став червоний як рак (С. Васильченко). 6. Не гордись званням, а гордись знанням (Нар. тв.). 7. Бачу далекі вершини в тумані повитих Карпат (Олесь Гончар). 8. Жаліти себе не смій (О. Забужко).

3 Прочитайте виразно текст. Визначте головні члени речення та види односкладних речень.

Коли вранці після вихідного дня директорів музею прикладного мистецтва доповіли, що із зали старовинної порцеляни зник найкращий експонат, він спершу побілів, потім почервонів, потім посірів. Секретарка швидко подала директорів склянку з водою.

Директор однією рукою вхопився за серце, другою — за телефонну трубку.

— Розшукайте номер телефону поліції. Швидше!

Секретарка розгорнула довідник і продиктувала номер телефону.

— Ох, тільки чудо може допомогти! Тільки чудо! — вигукнув бідолашний директор. — Адже злочин стався, напевно, ще позавчора.

Рука директора так тремтіла, що він... помилився номером. Нічого особливого, тим паче, дивного немає в тому, що людина, бува, помиляється номером. Це трапляється щодня і скрізь.

(За І. Жиленко)

4 Перетворіть двоскладні речення на односкладні й запишіть.

1. Знайомою стежкою я пробираюсь до Хустського замку.
2. Ми за незалежність голосуємо.
3. Ти швидше завершуй справи.
4. Ви принесіть нам надію.
5. Сонце зійшло.

5 Перекладіть речення українською мовою і запишіть. Визначте вид односкладних речень, спосіб вираження головного члена.

1. Reggel nehéz felkelni.
2. Hajnalodik.
3. Megérkeztek hozzánk.
4. Elnyertem az első díjat.
5. Fáradtságos úton mentünk hazaféle.
6. Remény.
7. Hol tudunk találkozni?

6 Прочитайте виразно вірш, визначте його основний мотив. Охарактеризуйте роль називних речень у розкритті авторського задуму.

ЗАКАРПАТТЯ

Літо. Сонце. Закарпаття. Друзі.
Озеро. Багаття.
Сміх. Намети. Шашлики. Вечір.
Пісня. Ніч. Зірки. Відпочинок.
Сон. Світанок. Обрій. Промінь.
Сонце. Ранок. Водограй. Трава.
Роса.
Квіти. Аромат. Краса.
Риболовля. Короп. Юшка.
Анекдоти. Сіль. Петрушка.
Спостереження. Село.

Виноградник. Джерело.
 Краєвиди. Мить. Світлини.
 Гори. Ріки. Низовини.
 Неповторність. Край. Перлина.
 Закарпаття! Україна!

Галина Барич

7 Робота в парах. Доберіть спільно до кожної фотографії цікавий підпис для публікації в інстаграмі, використовуючи односкладні називні речення.

СЛОВНИК

далекі вершини — távoli csúcsok
 джерело — forrás
 задум — szándék, elképzelés
 порожевіли — rózsaszínűvé váltak
 короп — ponty
 краєвиди — tájak, látképek
 лагідний — szelíd, kedves
 лють — düh, harag
 намети — sátrak
 наполегливо — kitartóan, szorgalmasan

неповторність — egyediség, megismételhetetlenség
 низовини — alföldek, síkságok
 обрій — látóhatár
 перлина — gyöngyszem
 порцеляна — porcelán
 промінь — sugár
 роса — harmat
 світанок — hajnal, pirkadat
 юшка — halászlé

§ 5–6. Розвиток мовлення. Мовлення, спілкування. Стилi мови

Beszédkésztség fejlesztése. Beszéd és kommunikáció.
Nyelvi stílusok.

Мова — засіб людського спілкування.

Мовлення — процес вираження думок за допомогою мови (усно або письмово).

Спілкування — процес обміну інформацією між людьми, що відбувається не лише через мову (розмова з другом; кивнути головою на знак згоди).

Якщо учень декламує вірш — це мовлення, а якщо двоє учнів обмінюються думками — це вже спілкування.

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/4m46zmvc>

I Виконайте тестові завдання і поясніть, у чому різниця між мовленням і спілкуванням.

1. Що з наведеного є прикладом мовлення?

- А) усмішка друга;
- Б) кивок головою;
- В) написання листа;
- Г) обійми.

2. Які з наведених прикладів засвідчують спілкування? (можливо обрати кілька варіантів)

- А) написати твір;
- Б) обмінятися електронними листами;
- В) прочитати текст мовчки;
- Г) показати жест «підняти руку».

3. Вкажіть, що з переліченого є прикладом мовлення:

- А) сусідки розмовляють по телефону;
- Б) учитель пояснює правило на уроці;
- В) людина посміхається у відповідь на жарт;
- Г) хлопчик киває у відповідь.

4. Визначте, які з наведених варіантів є прикладами спілкування (можливо обрати кілька варіантів).

- А) двоє друзів обговорюють план екскурсії;
- Б) учень читає вголос текст сам для себе;
- В) лікар пояснює пацієнту рекомендації;
- Г) людина киває, погоджуючись зі словами співрозмовника;
- Д) хлопчик думає про завдання.

2 Прочитайте речення. Перепишіть. Наприкінці кожного речення у дужках позначте, що є актом мовлення (М) чи спілкування (С).

1. Учень читає вголос уривок із вірша перед класом.
2. Двоє друзів обговорюють план на вихідні.
3. Вчитель пояснює правила граматики на уроці.
4. Учениця киває у відповідь на запитання товариша.
5. Хлопчик пише листа бабусі.
6. Троє учнів діляться враженнями від фільму.
7. Учень розповідає про свій день.
8. Пара молодих людей спілкується через відеодзвінок.
9. Учителька виголошує промову на святі.
10. Діти обмінюються наліпками в онлайн-чаті.
11. Учень складає твір-роздум про природу.
12. Учні домовляються про розподіл обов'язків у групі.

СТИЛІ МОВИ

Стиль мовлення — це сукупність мовних засобів для вираження думок, об'єднаних змістом і цілеспрямованістю висловлювання.

Стилi рiзняються способом висловлювання, змістом та метою мовлення. Наука, що їх вивчає, називається стилістика.

У сучасній українській літературній мові виділяють сім найуживаніших стилів:

- ▶ розмовний;
- ▶ художній;
- ▶ офіційно-діловий;
- ▶ науковий;
- ▶ публіцистичний;
- ▶ конфесійний (мова богослужінь);
- ▶ епістолярний (листування).

Розмовний стиль — це стиль, який уживається в усному спілкуванні людей у повсякденному житті.

Художній стиль — це стиль, який використовується у творчості з метою естетичного впливу на читацьку аудиторію.

Офіційно-діловий стиль — це стиль, який використовується для спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті, у законодавстві, сфері управління адміністративно-господарською діяльністю.

Науковий стиль — це стиль, який використовується переважно в науковій сфері для інформування про результати досліджень.

Публіцистичний стиль — це стиль засобів масової інформації (газет, журналів, телебачення, радіо тощо).

Конфесійний стиль — стильовий різновид української мови, який обслуговує релігійні потреби суспільства.

Епістолярний стиль — це функціональний різновид мови, що використовується у листах, як приватних, так і офіційно-ділових.

3 Прочитайте уривки з текстів. Визначте стилі, до яких вони належать.

1 уривок

Повідомляємо, що 22 липня 2025 року з 10:00 до 14:00 у приміщенні актової зали відбудеться нарада керівного складу щодо підбиття підсумків діяльності за I півріччя 2025 року. Просимо забезпечити присутність відповідальних осіб.

2 уривок

- Привіт, Давиде!
- Привіт, Оксанко!
- Давиде, ти підготував презентацію на завтра?
- Майже. Ще трохи дороблю сьогодні ввечері. А ти вже все зробила?
- Так, учора закінчила. Якщо треба — можу глянути твоєю й підказати щось.
- Було б класно! Дякую, ти як завжди виручаєш!

3 уривок

Сьогодні важко уявити життя підлітків без смартфонів, соцмереж і гаджетів. З одного боку, технології відкривають величезні можливості для навчання, творчості й спілкування. З іншого — виникає ризик залежності, поверхневого мислення, втрати живого спілкування.

То що ж обрати — контроль чи довіру? Вочевидь, потрібен баланс: технології мають слугувати розвитку, а не замінювати реальне життя. І саме молодь повинна навчитися користуватися ними свідомо.

(сайт nBook)

4 уривок

Фотосинтез — це процес утворення органічних речовин з неорганічних за допомогою світлової енергії. Він відбувається в зелених рослинах, водоростях та деяких бактеріях. У ході фотосинтезу поглинається вуглекислий газ і виділяється кисень, необхідний для дихання живих організмів.

Цей процес має ключове значення для життя на Землі, адже саме завдяки йому утворюється первинна органічна речовина, що слугує джерелом енергії для гетеротрофних організмів, зокрема людини.

5 уривок

Дорога Марійко!

Привіт! Пишу тобі, бо давно хотіла поділитися враженнями. У нас у школі пройшов тиждень біології — було дуже цікаво! Ми створювали плакати, проводили досліди й навіть спостерігали за мікроорганізмами під мікроскопом. Я вперше побачила інфузорію — це щось неймовірне!

А як у тебе справи? Чи є у вас подібні заходи? Буду рада, якщо напишеш у відповідь! З теплом —

Оленка

6 уривок

І побачивши натовп, Він вийшов на гору.
А як сів, підійшли Його учні до Нього.
І, відкривши уста Свої,
Він навчати їх став, промовляючи:
«Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне.
Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені.
Блаженні лагідні, бо землю впадкують вони.
Блаженні голодні та спрагнені правди, бо вони нагодовані
будуть.
Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.
Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.
Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.
Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне.
Блаженні ви, як ганьбити та гнати вас будуть,
і будуть облудно на вас наговорювати всяке слово лихе
ради Мене.
Радійте та веселіться, нагорода бо ваша велика на небесах!
Бо так гнали й пророків, що були перед вами...»

(Матв.: 5, 1–12)

7 уривок

Опинившись на тім важнім, хоч дуже небезпечнім плаю, Максим Беркут велів товариству на хвилю розложитися і спочити, аби набрати сил до трудного діла. Сонце сходило, але гілля смерек і сусідні горби заслонювали його вид. По короткім віддиху Максим почав розставляти ловців у два ряди так, аби вповні обсадити плай. Доки плай ще вузький, кожному ловцеві прийдеться стояти о п'ять кроків від другого: але далше вгорі, де плай розширяється в цілу споховасту площину, там прийдеться ловцям ширше розступитися. Одно тільки клопотало його: що зробити з Мирославою, яка конче хотіла й собі стояти на окремій становищі, а не при боці свого батька.

(І. Франко «Захар Беркут». Із сайту «УкрЛіб»)

4 Визначте, у якому зі стилів мовлення зазвичай вживають подані слова.

1. Заява, протокол, чинний закон —
2. Підмет, бісектриса, іменник, радіус —
3. Суспільна думка, державність, національна ідея —
4. Гарнюсінький, смачнючий пиріг, цікавий серіал —
5. Привабливий парубок, променистий вогонь, діди високочолі —
6. Милосердя, сотворити, Бог, Матір Божа, блаженний —
7. Любий друже, давно не писав тобі, згадую наші вечори —

5 Доберіть 5 коротких уривків (2–3 речення) так, щоб кожен належав до певного стилю. Наприклад:

→ Науковий: «У результаті дослідження встановлено, що фотосинтез є основою живлення автотрофних організмів».

→ Офіційно-діловий: «Просимо Вас з'явитися до закладу освіти 18 вересня о 10:00 для участі в загальношкільних батьківських зборах».

→ Художній: «На пагорбі стояла стара хатина, що вітрами і часом була вже втомлена, як і бабуса, яка в ній жила».

→ Розмовний: «Та ну, кинь, хто зараз пише листи від руки? Усі давно на месенджерах сидять!»

→ Публіцистичний: «Сьогодні як ніколи важливо бути свідомими громадянами: мова — це наш фронт, і ми маємо його тримати!»

1. Обговоріть кожен уривок у парі чи в групі, визначте стиль. Які мовні ознаки допомогли правильно визначити стиль кожного?

СЛОВНИК

блаженні — boldogok

вигнані — száműzöttek

виразки — sebek, fekélyek

гуль — dudor

епістолярний стиль —
levélstílus

жест — gesztus

конфесійний стиль —
vallási stílus

лихе — gonosz

милосердя — irgalom

миротворці — béketeremtők

одужання — gyógyulás

спасіння душі —
lélek üdvössége

співрозмовник —
beszélgetőtárs

§ 7. Розвиток мовлення. Складний план власного висловлення (практично).

Önálló fogalmazás részletes terve (gyakorlati feladat)

Есе в публіцистичному стилі

Publicisztikai stílusú esszé

1 Пригадайте стилі української мови. Назвіть характерні ознаки публіцистичного стилю.

2 Прослухайте текст в електронному додатку. Визначте його тему, основну думку, тип і стиль мовлення. Доберіть свій заголовок так, щоб він виражав би основну думку.

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ

Україна — країна, що вражає своєю багатогранністю і привабливістю туристів з усього світу. Завдяки багатим історичним і культурним надбанням, неповторним природним краєвидам і гостинному народові вона стала одним із найцікавіших туристичних напрямів.

Насамперед Україна відома своїми історичними пам'ятками: Львівська площа Ринок, Хрещатик у Києві, старовинні фортеці Львова й Кам'янця-Подільського. У країні діє безліч музеїв, що розповідають багату історію та культуру українського народу.

Природа України теж зачаровує: від Карпатських гір до Чорного й Азовського морів, від бескидських сіл до дніпровських степів — кожен куточок має свої унікальні краєвиди, які варто побачити.

Українська кухня — ще одна сильна сторона. Борщ, вареники, сало, пампушки — це лише частина того, чим можна поласувати, відвідавши ресторани чи кав'ярні в будь-якому місті.

Не менш важливою є щирість і гостинність українців. Люди тут завжди радо вітають гостей і діляться своєю культурою та традиціями.

Загалом Україна має все для незабутньої мандрівки: вражаючі пам'ятки, прекрасну природу, самобутню кухню й тепле людське спілкування. Саме тому вона залишає у серці подорожнього теплий слід і бажання повернутися знову.

(Найцікавіші факти про Україну, які варто знати — відкрийте для себе унікальну країну <https://tinyurl.com/mv8r7c2r>).

3 Складіть складний план тексту.

4 Знайдіть у тексті «Туристична привабливість України» та выпишіть по 3 односкладних та 3 двоскладні речення.

5 Групова робота. Уявіть, що вам потрібно переконати людину не залишати Україну. Сформулюйте 3–4 аргументи і представте іншим учням.

6 Напишіть твір-опис у публіцистичному стилі та складіть план до нього на одну з тем: «Місце, яке б я порадив відвідати в Україні» або «Чому я люблю подорожувати Україною».

СЛОВНИК

багатогранність — sokoldalúság

безліч — rengeteg

гостинний — vendégszerető

зачаровує — elbűvöl, lenyűgöz

мандрівка — utazás

ознака — jellemző

поласувати — megkóstolni, jóízűen enni

фортеця — erőd

Просте ускладнене речення.
Розділові знаки в них

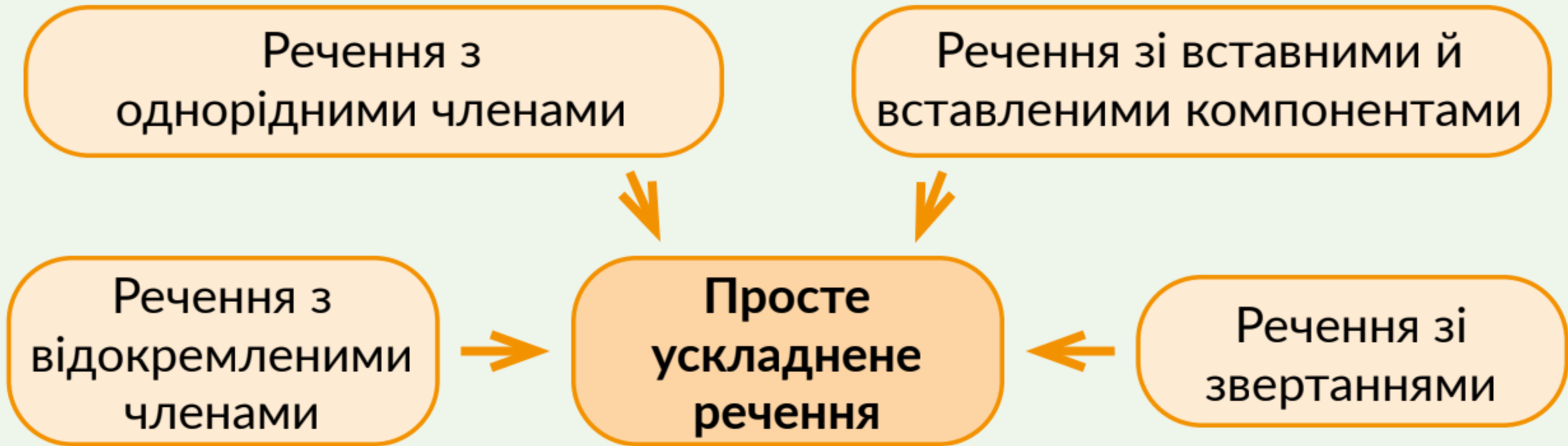
Az egyszerű bővített mondat. Írásjelek használata

§ 8. Однорідні члени речення

Az egynemű (halmozott) mondtarészek

Ускладненими вважаються такі речення, до складу яких входять однорідні члени речення, відокремлені члени речення, звертання, вставні й вставлені компоненти.

Однорідними називаються члени речення, які відносяться до одного й того самого члена речення, і відповідають на одне й те саме питання, виконують однакову синтаксичну роль у реченні.

На землю опустилася чорна, безмісячна ніч (Панас Мирний).

Розділові знаки при однорідних членах речення	
Кома не ставиться	Кома ставиться
О і О	О, О, О
О й О	О, а О
О та О	О, але О
О або О	і О, і О, і О (й) та О, та О, та О (або)
О і О, О	

1 Прочитайте текст. Визначте, на які питання відповідають однорідні члени речення, якими членами виступають і як з'єднані між собою. У яких реченнях є узагальнювальні слова?

КАВ'ЯРНЯ «ЯНГОЛ»

В Ужгороді працює інклюзивна кав'ярня, в якій обслуговують клієнтів та випікають тістечка 22 вихованців Благодійного фонду «Карітас Закарпаття».

В інклюзивній кав'ярні відвідувачам пропонують напої: каву, чай, лимонад. До них подають солодоці: тістечка, печиво та десерти. До кожного замовлення також подають печиво у вигляді крила янгола. Допомагають їх випікати вихованці благодійного фонду.

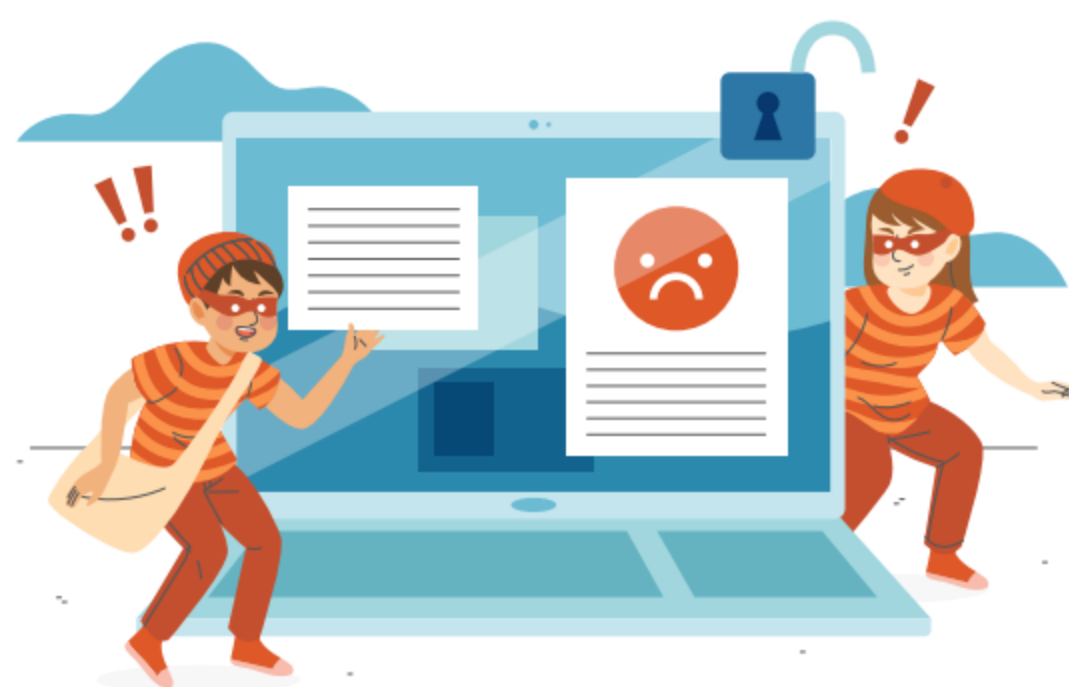
Адміністраторка закладу розповідає, що їхні працівники виконують замовлення з великим задоволенням та радістю.

(За матеріалами сайту <https://suspilne.media>)

2 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст, правильно інтонуючи однорідні члени речення. У скільки рядів і яким зв'язком їх об'єднано?

Інтернет надає безмежні можливості для навчання, спілкування і розваг, але вимагає обережного ставлення стосовно шахраїв, вірусів і дезінформації. Для безпечної роботи використовуйте складні паролі, регулярно оновлюйте про-

грами і стежте за налаштуваннями приватності. Щоб розпізнати фейкові новини, перевіряйте авторитетність джерел, порівнюйте інформацію на різних сайтах і звертайте увагу на дати публікацій. Ніколи не відкривайте підозрілі посилання, не завантажуйте невідомі файли і не відповідайте на сумнівні повідомлення. Якщо невпевнені — звертайтеся до дорослих, запитуйте їхньої поради, повідомляйте про підозрілі ситуації.

Ось кілька поширених прикладів фейкової інформації, на яку можна натрапити в інтернеті.

- Неправдиві новини: повідомлення про катастрофи, війни чи відкриття, яких насправді не було.
- Фальшиві наукові факти: наприклад, твердження, що вакцини змінюють ДНК або викликають хвороби.
- Псевдоцитати знаменитостей: вигадані вислови, яких актори, блогери чи політики ніколи не казали.
- Шахрайські акції: обіцянки виграшу смартфона, грошей чи подарунків за репост або реєстрацію.
- Фейкові фото чи відео: зображення, які змонтовані або вирвані з контексту для сенсації.

Такі приклади варто аналізувати, порівнювати з офіційними джерелами і не довіряти всьому, що виглядає гучно, емоційно або шокує.

(Авторський текст)

3 Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки.

1. Мені приснились ночі солов'їні дівочі співи пахощі левад. 2. Не баранці а білі коні по морю синьому летять. 3. Чи влітку це було чи взимку чи восени чи може і весною? 4. Ой летіли лебедоньки через темний бір поронили біле пір'я та й у батьків двір. 5. Ми горе і лихо побором книгу прекрасну розгорнем. *(За тв. М. Рильського).*

При однорідних членах речення можуть уживатися узагальнювальні слова.

Узагальнювальні слова — слова або словосполучення, що об'єднують в одну групу всі перелічувані однорідні члени речення.

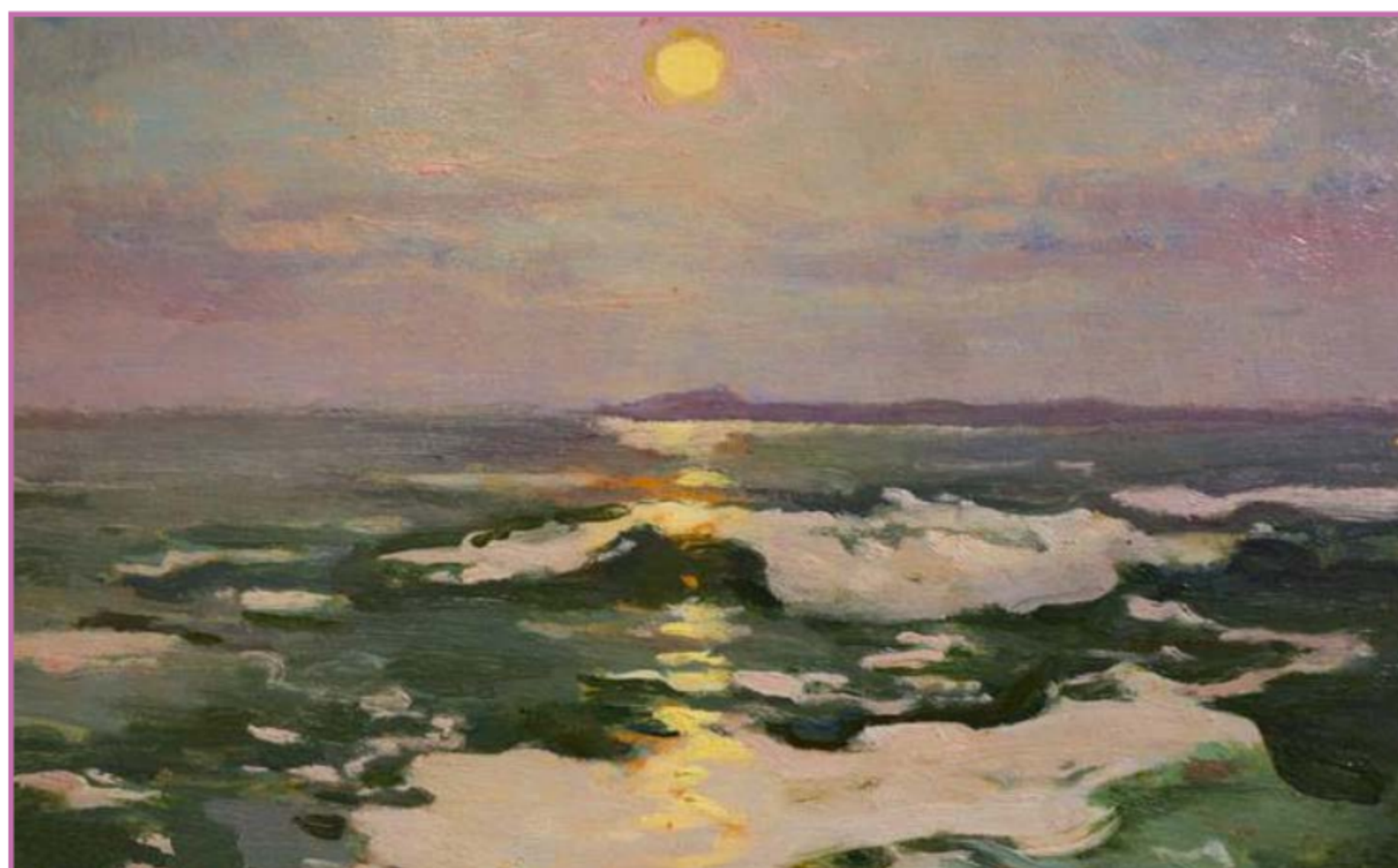
З хати виходять люди: і дівчата, і молодиці, і чоловіки *(І. Тобілевич)*

Ч А. Прочитайте речення. Поясніть уживання розділових знаків.

1. Ах, як усього багато: неба, сонця, веселої зелені (*М. Коцюбинський*). 2. Усякі люди трапляються на містку, як-от: щедрі і скупі, веселі й сумні, мовчазні й говіркі (*М. Стельмах*). 3. Щастя, радість, доброта прийшли тепер до кожної оселі (*Ю. Збанацький*). 4. Парубок плівся повагом, позакладавши руки назад; позирав навкруги своїми блискучими очима; іноді зупинявся і довго розглядав земне нив'я (*П. Мирний*). 5. Місяць пливе оглядати і небо, і зорі, і землю, і море (*Т. Шевченко*). 6. Крик, та гул, та жарт стоять понад річкою (*П. Мирний*). 7. Не вітер, а буря завіяла (*П. Мирний*). 8. День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (*Леся Українка*).

Б. Опишіть зображене на картині, використовуючи однорідні члени речення, вставні конструкції та відокремлені слени речення.

Іван Труш
«Місячна ніч
над морем»

5 Пригадайте, коли при узагальнювальних словах у реченнях з однорідними членами ставимо двокрапку, а коли — тире. Скористайтесь поданими схемами.

1. **УС**: ○, ○.
2. І ○, і ○, і ○ — **УС**
3. ○: ні ○, ні ○ — **УС**
4. **УС**, як-от: ○ та ○, ○.

6 У тексті визначте узагальнювальні слова та однорідні члени речення. Яка з поданих схем (впр. 5) відповідає кожному з речень? Поясніть розділові знаки. Зробіть синтаксичний розбір 2 і 3 речень. Доберіть заголовок до тексту.

Усе навколо нас — ліси, річки, озера, гори, поля — потребує турботи та захисту. Природні багатства: вода, повітря, ґрунт, рослинність і тваринний світ — це не просто ресурси, а основа нашого життя.

Ми маємо берегти все живе: і птахів у небі, і степові трави, і тварин у лісах. Кожен з нас повинен дбати про довкілля: не смітити, не нищити ліси, не забруднювати водойми, не знищувати тварин. Лише тоді ми збережемо найцінніше, як-от: чисте довкілля, здорове майбутнє, гармонію з природою.

7 Проєктна робота. Знайдіть інформацію про те, в яких містах України працюють інклюзивні кав'ярні. Підготуйте розповідь на 4–5 речень так, щоб у них були однорідні члени.

СЛОВНИК

авторитетність джерел —
források hitelessége
безмежні можливості —
korlátlan lehetőségek
блогери — bloggerek
благодійний фонд —
jótékonyági alapítvány
випікають — sütnek
задоволення — elégedettség
інклюзивна — befogadó

клієнти — ügyfelek
крило янгола — angyalszárny
обслуговують — kiszolgálják
псевдоцитати — álidézet
репост — megosztás
сенсації — szenzációk
фейки — kamuhírek
шахрайські акції —
átverős ajánlatok

§ 9–10. Звертання, вставні слова та відокремлені члени речення

A megszólítás, közbevetett szavak és kiemelt mondatrészek

Звертання — це слово або сполучення слів, яке називає особу або предмет, до яких звернене мовлення.

Ви, співці славетні наші, ви, красо всього народу! Слово, моя ти єдина зброє, ми не повинні загинуть обоє! (З тв. Лесі Українки)

Звертання на письмі завжди відокремлюється – переважно комами.

1 Прочитайте речення, знайдіть звертання. Зверніть увагу на розділові знаки.

1. Співай, ненько, тихесенько, як давно співала, коли мене, моя нене, до сну колисала (*У. Кравченко*). 2. Зелений дубочку, чого похилився? (*Стрілецька пісня*). 3. Бо я загубила його, доню, і це була найбільша втрата мого дитинства (*І. Жиленко*). 4. О слово рідне, орле скутий, чужинцям кинуте на сміх (*Олександр Олесь*). 5. Ти, синичко, ти, сестричко моя, така ж бо ти любя-милая! (*О. Пчілка*) 6. Що ж, Павлику, побудь тут сам трохи, а я на землю зійду, харчів і води принесу (*Л. Полтава*). 7. Ой, не знаю, пані-добродійко, не знаю! (*Н. Симчич*).

2 Перепишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Іменники в дужках запишіть у кличному відмінку. Визначте, які звертання є непоширеними, а які - поширеними.

(Друг) а ти замислювався, що таке справжня дружба? Це не просто селфі в інстаграмі чи смішні повідомлення у месенджері. Це дещо більше. Це довіра, підтримка, здатність бути поруч не тільки тоді, коли весело, а й коли важко. Ти (хлопець), який сидить на останній парті, — згадай, хто був біля тебе, коли тобі було зле? Хто не сміявся з твоїх помилок, а мовчки подав руку? А ти (подруга) яка завжди усміхаєшся, — чи замислювалася, як важливо мати когось, хто не оцінює за зовнішністю, а цінує твоє серце? (Друзі) пам'ятай-

мо: справжня дружба не вимірюється лайками чи кількістю спільних сторіс. Вона проявляється у вчинках — у тому, як ти захистив однокласника, коли над ним насміхались, у тому, як ти поділився останнім бутербродом, не думаючи про вигоду. Не забувай (юний читач) з роками змінюються школи, адреси, інтереси, але дружба, якщо вона справжня, залишається. Бережи тих, хто поруч. І сам будь тим другом, якого шукають інші.

Вставні слова — це слова або словосполучення, за допомогою яких мовець виражає своє ставлення до того, що повідомляє.

Може, сонце правди хоч крізь сон побачу (Т. Шевченко).

Вставні слова і словосполучення в усному мовленні не завжди виділяються паузами, але на письмі обов'язково відокремлюються комами.

Увага!

Не є вставними такі слова: *навіть, майже, приблизно, принаймні, все-таки, все ж таки, мовби, наче, неначе, немов, ніби, нібито, адже.*

- 3** Прочитайте текст. Зверніть увагу на виділені слова та словосполучення. Знайдіть з-поміж них зайве. Назвіть вставні слова. Прокоментуйте розділові знаки.

МІЖНАРОДНИЙ ДЕНЬ ТУРБОТИ ПРО СЕБЕ

Здоров'я, **певна річ**, є найціннішим скарбом кожної людини, тому лікування серйозних хвороб є справою офіційної медицини. Здатність людей самотійно підтримувати належний стан здоров'я, запобігати хворобам, покращувати самопочуття, **за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ)**, — це турбота про себе. Для того, аби якомога більше людей дізналися про переваги, які, **безумовно**, надає правильна та відповідальна турбота про себе, існує особливе свято — Міжнародний день турботи про себе. Його, **між іншим**, відзначають щороку 24 липня. У цей день кожному з нас **все-таки** доречно почати вчитися мистецтву турботи про

себе, якщо раніше ми цього не робили або робили недостатньо. Тим більше, що починати можна з найпростіших і відомих, але часто знехтуваних правил.

(За матеріалами сайту <https://daytoday.ua/podiya/mizhnarodnyy-den-turboty-pro-sebe/>)

4 Прочитайте поданий теоретичний матеріал, звертаючи увагу на приклади вставних слів відповідно до групи за значенням. Складіть по одному реченню зі вставним словом (словосполученням, реченням) кожної групи. Пригадайте, чи виступають вставні конструкції членами речення.

- ▶ Виражають упевненість / невпевненість, сумнів:

безперечно, очевидно, можливо, щоправда, сподіваюся, мабуть, здається, певна річ...

- ▶ Виражають задоволення / незадоволення, радість, жаль, здивування:

на диво, на жаль, як на зло, як навмисне, на біду, дивна річ...

- ▶ Указують на джерело повідомлення:

по-моєму, як кажуть, на мою думку, як відомо...

- ▶ Указують на зв'язок думок, послідовність викладу:

по-перше, нарешті, до речі, між іншим, наприклад, однак, отже...

- ▶ Привертають увагу співрозмовника:

бачите, чуєш, зверніть увагу, зрозумійте, між нами кажучи

5 Прочитайте речення, знайдіть вставні слова. Визначте, до якої групи за значенням вони належать, використовуючи теоретичний матеріал із таблиці з попередньої вправи.

1. Дядько Роман, певна річ, тільки вдавав, що нікого не помітив (Олесь Гончар). 2. Там, кажуть, з гір усю країну видно (Леся Українка). 2. На жаль, літо минуло дуже скоро

(Б. Бойчук). 3. Здається, заgrimів десь на небі грім (С. Васильченко) 4. По-перше, його не так-то легко було зламати, а по-друге, мав переконання, що чорна смуга невдач — то лиш випробування на право і готовність до успіху і слави (Г. Тарасюк). 5. Правду мовити, мене таки дуже турбує, як ти доїдеш (М. Коцюбинський). 6. Я почав робити те, що, на мою думку, могло дати користь народові (Остан Вишня). 7. Тато, звісно ж, і не відає, що таке страх (Н. Гуменюк).

6 Перепишіть, знайдіть вставні слова, розставте пропущені розділові знаки.

1. Одним із символів України стала безумовно біла хата (В. Скуратівський). 2. Повітря в горах дуже прозоре отже і видимість тут набагато краща, ніж на рівнині (Олесь Гончар). 3. Парубок спершу мабуть-таки чи й не прийняв її за ту польову царівну, бо стояв як укопаний (Панас Мирний). 4. Досі дні стояли теплі, сонячні, а сьогодні мов би на гріх задощило (К. Тищенко). 5. Відступати нам по-перше пізно по-друге немає підстав (В. Собко). 6. Мабуть я допливаю до кисільних берегів родинного щастя (М. Стельмах). 7. У статті я звичайно не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (М. Рильський). 8. Між нами кажучи, ви ніколи не станете журналістом (В. Дрозд).

Відокремленими називають другорядні члени речення, виділені в реченні за смислом та інтонацією.

На письмі вони відокремлюються комами з обох боків, іноді — тире.

Увага! Не відокремлюються

Означення:

- ▶ поширене узгоджене (дієприкметниковий зворот), якщо стоїть перед означуваним словом:

Укритий снігом кущ здалеку скидався на ведмедя.

- ▶ неузгоджене, виражене інфінітивом, перед яким не можна поставити «а саме»:

Ми отримали наказ повернутися до табору.

Приклади:

- ▶ Не відокремлюються приклади, які разом зі словом **як** указують на інші додаткові відтінки або мають значення «в ролі кого, чого»:

Ліс зустрів мене як друга (М. Рильський).

- ▶ Власні назви, якщо вони стоять після означуваного слова:

Козака Мамая на картинах зображують із бандурою.

Обставини:

- ▶ якщо обставина виражена одиничним дієприслівником, що означає спосіб дії:

Годі вже сидіти склавши руки.

- ▶ якщо обставина виражена дієприслівниковим зворотом фразеологічного типу:

Бігти не чуючи ніг.

- ▶ якщо обставина виражена дієприслівниковим дієприслівниковим зворотом, на початку якого стоїть підсилювальна частка **і (й)**:

Можна переказати зміст статті не перечитуючи її вдруге.

- ▶ якщо обставина, виражена дієприслівником чи дієприслівниковим зворотом, поєднується з іншою однорідною невідокремленою обставиною єднальним сполучником:

Автобус їхав швидко і не зупиняючись на зупинках.

- ▶ якщо обставина виражена дієприслівником зі словом **який** у складі частини складного речення:

Це книга, прочитавши яку отримаєш насолоду.

7 Прочитайте речення. Визначте відокремлені члени речення. Яка у них синтаксична роль?

1. Жовте листя, тремтячи і коливаючись у повітрі, тихо раз по раз сідало на землю, вкриваючи її пишним золотим

накриттям (Б. Грінченко). 2. Крім акації, тут ще кілька тополь росте, дикий виноград по верандах в'ється (Олесь Гончар). 3. Тихо-тихо стікає на землю зерно — перестиглі сльози степів (М. Стельмах). 4. Замість зітхань і нарікань, потрібна нам робота (М. Вороний). 5. Там, унизу, і море, і сади, а тут, на скелі, тільки камінь голий (Є. Гуцало). 6. Залишена людьми на довгі дні, дорога помирає в бур'яні (Д. Павличка). 7. Моя бабуся, Ївга Базилиха, така була маленька, непомітна (А. Малишко). 8. Квітів усяких, особливо ромашок, у нашому лузі безліч (Гр. Тютюнник).

8 Прослухайте текст в електронному додатку. Знайдіть ускладнені речення. Прокоментуйте розділові знаки.

Українські міста приваблюють туристів численними фестивалями, завдяки яким чимало людей має можливість ближче ознайомитися з їхньою красою і величчю, давніми пам'ятками і сучасними витворами мистецтва. Безперечно, однією з найулюбленіших і наймасштабніших подій у житті кожного міста є святкування його «дня народження». І тут, насправду, кожне місто вражає по-своєму. В ужгородців, зокрема, є традиція починати святкування дня свого міста з особливого місця — Горянської ротонди, відкриття якої стало сенсаційною подією не лише в межах Закарпатського краю чи загалом України, а й усієї Європи. Унікальна церква — Горянська ротонда на околиці Ужгорода — має статус третього за давністю храму-пам'ятки Україні після Софії Київської та Кирилівської церкви.

Горянська ротонда

(З підручника)

9 Визначте межу кожного речення. Спишіть текст, розставляючи пропущені розділові знаки. Аргументуйте свій вибір.

У коридорі перед вхідними дверима на хлопця чекав великий чорний пакет зі сміттям демонстративно суплячись Марк узяв пакет у праву руку взув капці відчинив двері й переступив поріг наступної миті пакет зі сміттям вислизнув з руки

на бетонну підлогу посипалися яєчна шкаралупа картопляне лушпиння блискуча від жиру кришка консервної бляшанки проте хлопець нічого цього не помічав — немов заворожений він дивився просто перед себе.

Хлопець уже встиг зрозуміти що перед ним він давно просив у батьків телескоп крім того достатньо добре орієнтувався в різних моделях щоби збагнути: перед ним не той телескоп який він хотів Марк не міг повірити у те що бачить: телескоп був крутішим потужнішим і дорожчим за будь-що про що він міг тільки мріяти.

(За М. Кідруком)

СЛОВНИК

безумовно — kétségkívül
витвір мистецтва — műalkotás
Всесвітня організація охорони
здоров'я (ВООЗ) —
Egészségügyi Világszervezet
(WHO)

заворожений —
megbabonázott
збагнути — felfogni
лушпиння — hámozás utáni héj
тремтячи — remegve
шкаралупа — héj

§ 11. РМ. Усний переказ тексту художнього стилю

Szóbeli tartalommondás szépirodalmi szöveg alapján

I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Виконайте тести в електронному додатку

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

МОЄ РІДНЕ ЗАКАРПАТТЯ

Закарпаття — це край, який не залишає байдужим ні серце, ні розум. Оточене Карпатами, багате на річки й полонини, воно зберігає в собі щось особливе — те, що не передати словами, але що кожен відчуває серцем.

Я народився тут, де світанки мають запах диму з дров'яних печей, а вечори — відлуння прадавніх пісень, що линуть над селами. Моє село, загублене між гір, хоч і невелике, але дороге мені до болю — як спогад про дитинство, як голос мами, що кличе з порогу.

Люди тут працьовиті й щирі. Навіть той, хто приїхав сюди вперше, помічає, що закарпатці мають особливу говірку, наповнену доброзичливістю і теплом. А ще — надзвичайну гостинність, яка передається з покоління в покоління, немов найцінніший скарб.

Навесні, коли оживає ліс і перші квіти тягнуться до сонця, я не можу втриматися — йду до річки, яка шумить так само, як тоді, коли я ще був малим. Вона, ця ріка, стала для мене мовчазним другом, що знає всі мої мрії.

Моє Закарпаття — це не лише географічна точка на мапі. Це — частина моєї душі, мій біль і моя радість, мій спокій і моя тривога. Тут кожне дерево, кожен камінь промовляє до мене: «Ти вдома».

2 Визначте в тексті ускладнені речення. Поясніть, чим саме вони ускладнені: відокремленими членами речення, вставними словами, однорідними членами речення.

3 Перепишіть просте речення з тексту. Перетворіть його на ускладнене за допомогою відокремленого члена речення.

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/yw2ufew6>

4 Установіть відповідність між реченнями та видом ускладнення.

- 1. Стоячи на набережній Латориці, я слухала, як вітер перешіптується з деревам.
- 2. Полонина, залита сонцем, пахла травами.
- 3. Закарпаття, без сумніву, одне з наймальовничіших місць.
- 4. Ужгород — це місто, де хочеться писати листи, читати в парку і довго мовчати під зорями.

А.	Б.	В.	Г.
Відокремлене означення	Вставне слово	Відокремлена обставина	Однорідні члени речення

5 Напишіть письмовий переказ тексту, використовуючи відповіді на ці запитання як мікротеми:

1. Де розташоване Закарпаття і як автор описує його природу?
2. Що для автора означає рідне село? Які спогади з ним пов'язані?
3. Якими є жителі Закарпаття, за словами автора?
4. Чому річка така важлива для автора?
5. Як автор пояснює, що Закарпаття — не просто місце на мапі?

6 Запитання на розвиток мовлення

1. Що, на вашу думку, автор вважає «особливим» на Закарпатті? Спробуйте пояснити це своїми словами.
2. Які художні образи допомагають передати любов автора до рідного краю? Наведіть приклади з тексту.
3. Які емоції викликає у вас опис рідного села автора? Чи можете ви провести паралель зі своїм рідним краєм?
4. Чому річка стала для автора «мовчазним другом»? Які речі чи місця у вашому житті виконують подібну роль?
5. Опишіть словами картину, яку ви уявили під час читання опису весняного лісу або рідного села. Які слухові, зорові або нюхові образи ви помітили в тексті?

СЛОВНИК

відлуння — visszhang

говірка — nyelvjárás

доброзичливість — jóindulat

дров'яна піч —

fatüzelésű kályha

мовчазний — hallgatag

оживає — életre kel

світанок — hajnal

спогад — emlék

тривога — aggodalom

§ 12. Речення з прямою мовою. Розділові знаки при прямій мові

Közvetlen idézést tartalmazó mondatok.
Írásjelek a közvetlen idézésnél

Пряма мова — це спосіб передачі чужої мови, при якому мовець або автор тексту повністю зберігає її лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості. Пряму мову супроводжують слова автора.

Слова автора і пряма мова оформлюються різною інтонацією. Пряма мова передається розповідними, питальними, спонукальними чи окличними реченнями залежно від мети висловлювання.

А: «П!?».

А за вербами причаїлася дрімота і шепоче:
«Засни собі, засни...» (М. Стельмах).

«П!?», — а.

«Кругом неправда і неволя, народ замучений мовчить», — часто повторював про себе слова Кобзаря молодий Франко (Д. Павличко).

«П, — а, — п!?».

«Я б сонце засліпив, розхвастався Ліхтар, — якби мене хтось підійняв до хмар!» (В. Симоненко).

«П, — а. — П!?».

«Чого ж ви стоїте? перебив їх нараз гетьман. — Сідайте! Подай, будь ласка, три крісла ближче!» (Б. Лепкий).

«П, — а: — П!?».

«Якби не було мрії, праця втратила б свою привабливість, — сказав В. Сухомлинський, а згодом додав: У мрії краса праці» (З газети).

А: «П», — а.

«Усі на кутку кажуть: «З вашого Тараса, мабуть, щось добре вийде», — промовив сусід» (С. Васильченко).

1 Прочитайте речення. Прокоментуйте пунктограми «Розділові знаки при прямій мові».

1. І тихо-тихесенько я промовляла: «Сон літньої ночі! Мені тебе жаль!» (*Леся Українка*). 2. «Еге,— подумав Остап,— так ось воно що!..» (*М. Коцюбинський*). 3. «Є в нас, моряків, таке передчуття — передчуття океану, — мовив після паузи капітан. — Хоч туман або ще ніч навкруги, темрява густа, а на тебе вже війнуло простором» (*Олесь Гончар*). 4. «Не барися, мій синочку, швидше повертайся», — сказав старий та й заплакав (*Т. Шевченко*). 5. Володимир Сосюра закликав: «Любіть Україну, всім серцем любіть!» (*З журналу*). 6. «А-а- а-пчхи! Апчхи! Апчхи!» — наче постріли, пролунало тричі поспіль (*Н. Гуменюк*).

2 Спишіть речення. Розкрийте дужки та розставте пропущені розділові знаки. Запишіть схеми речень за допомогою інформації, поданої у теоретичному матеріалі.

1. Спасибі, донечко, тобі за суніці і за те, що прийшла до нас (С,с) ердечно сказав тато (*М. Стельмах*). 2. Не плач, дитино, знайдемо твою матір, десть тут вона має бути (З,з) аспокійливо говорить учитель (*Є. Гуцало*). 3. Коли мене питають (Л,л)юбиш землю, степи, озера, яблуні в саду (Я,я) знов мовчу: від них не відокремлю себе й тоді, як в землю перейду (*В. Підпалый*). 4. (Я,я) цієї пісні раніше не чув (С,с)казав студентіві Тарас (В,в)и її знаєте? (*О. Іваненко*). 5. А! (П,п)ротяг Петро й додав (Л,л)ибонь, правда твоя, — втомився я дуже. (*М. Старицький*). 6. У мене до вас прохання! — (С, с) казала тьотя Клава. (Ч, ч) и не відпустили б ви Орисеньку погратися з Тимчиком? (*За І. Жиленко*).

3 Замініть речення з прямою мовою так, щоб утворилася непряма.

1. «Яка ти розкішна, земле, — думала Маланка. — Весело засівати тебе хлібом, прикрашати зелом» (*М. Коцюбинський*). 2. «Мене звуть Олена Пилипівна», — сказала вчителька (*О. Іваненко*). 3. «Леоніде, — Адріана відірвала обличчя від долоні, — а ви читали “У пошуках утраченого часу” Марселя Пруста?» (*Р. Іваничук*). 4. Тоді й каже Кармель мамі: «Скрізь, — каже, — скрізь, де я не піду, де не поїду, скрізь бачу вбогих людей, бідаків роботящих» (*Марко Вовчок*). 5. «Борітеся — поборете, вам Бог помагає!» (*Т. Шевченко*).

Цитата — це дослівно наведений уривок з якогось тексту (із висловлювань чи творів). Цитати беремо у лапки. У цитатах нічого не можна змінювати.

- ▶ Якщо цитата супроводжується словами автора, то розділові знаки ставляться, як при прямій мові.

Стів Джобс стверджував: «Зроби крок, і дорога з'явиться сама собою».

- ▶ Цитата може бути частиною речення, зливатися зі словами автора. У цьому разі вона береться в лапки, але пишеться з малої літери.

Джеймі Даймон, американський бізнесмен і мільярдер, сказав, що «невдачі неодмінно будуть, і те, як ви з ними впораєтесь, буде найважливішим показником того, чи досягнете ви успіху».

- ▶ Якщо в цитаті опускаються окремі слова, речення, то на їх місці уживаються три крапки.

Слово для Лесі Українки — це «гострий, безжалісний меч, той, що здійма вражі голови з плеч...» (П. Тичина)

- ▶ Віршована цитата, якщо вона записана у вигляді строфи, у лапки не береться.

Я ціную в людині людину,
Це найбільший скарб на землі,
Бо посеред буденного диму,
Зігрівають лише вогні... — сказала поетеса
Британ Галина Ярославівна.

- ▶ Вказівку на джерело, яка стоїть безпосередньо після цитати, беремо в дужки. Крапку в кінці цитати можна поставити після вказівки на автора (закритої дужки).

Найголовніше в житті людини — зберегти свою людську гідність всупереч усьому. Бо людина без гідності — неповноцінна, а народ без гідності — це вже не народ (Ада Роговцева).

4 Знайди в мережі інтернет 5–7 цитат, які можна було б використати для висвітлення теми академічної доброчесності.

5 Прочитайте текст. Визначте речення з цитатами. У який спосіб здійснено цитування? Обговоріть у групах чи парах проблему дотримання академічної доброчесності у вашому закладі освіти. Підготуйте плакати з цієї теми.

«Академічна доброчесність є способом змінити цей світ. Але спочатку змініть університет, а вже потім — світ», — Юнгсуп Кім, учасник Конференції Міжнародного центру академічної доброчесності. Справді,

для того, щоб настали глобальні зміни, щоб змінити будь-яку систему, завжди варто розпочинати насамперед із себе й виховувати порядного громадянина та справедливу людину в собі та у своєму середовищі. Академічна доброчесність починається із доброчесної поведінки кожного: учнів, батьків, вчителя, директора, управлінців.

Стаття 42 Закону України «Про освіту» визначає академічну доброчесність як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». Ця стаття передбачає й дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти, зокрема: «самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей); посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації».

За порушення академічної доброчесності педагогічний працівник може робити учню зауваження. Нині — це найпоширеніший вид відповідальності, який застосовують до учня. Також учень може повторно проходити підсумкове оцінювання, ДПА, відповідний освітній компонент освітньої програми, позбавлятися академічної стипендії, призових місць на учнівських змаганнях, турнірах, олімпіадах, конкурсах

(Із сайту освітнього омбудсмена).

6 Розгляньте малюнок. Складіть і запишіть 5–6 речень з прямою мовою.

СЛОВНИК

верховіття — lombkorona,
fa teteje

вклонитись — meghajolni

інтонація — hanglejtés

послідовність — sorrend

пролізти — átbújni

прошепотіла — suttogta

пунктограма —
írásjelek rendszere

турбуватися — törődni

урочисто — ünnepélyesen

§ 13. Розвиток мовлення. Складання діалогів

Beszédkésztség fejlesztése. Párbeszéd szerkesztése

I Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст.
Про що він вам нагадує?

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

ПОДОРОЖ

Мільйони людей у всьому світі проводять свою відпустку подорожуючи. Вони мандрують, щоб побачити інші країни і континенти, сучасні міста і руїни стародавніх поселень, вони мандрують, щоб насолодитися живописними місцями. Завжди цікаво відкрити щось нове, побачити інший спосіб життя, зустріти різних людей, спробувати незвичну їжу, послухати музику інших народів, зробити багато фотографій.

Тим, хто живе в селі, подобається їздити у великі міста і проводити свій час у музеях і художніх галереях, розглядати вітрини крамниць, обідати в екзотичних ресторанах.

Міські мешканці зазвичай люблять тихий відпочинок в селі, чи в горах, чи біля моря — підійматися на вершини, гойдатися на хвилях, засмагати на сонці.

Більшість мандрівників беруть із собою фотоапарат або відеокамеру і знімають все, що їх цікавить — визначні пам'ятки, старовинні церкви і замки, гори, озера, долини, рівнини, водоспади, ліси, рослини, тварин і птахів.

Пізніше, можливо декілька років опісля, фотографії та власноруч змонтовані фільми нагадають їм про щасливий час, який вони колись провели.

Люди подорожують поїздом, літаком, кораблем, автомобілем. У всіх засобів є свої переваги й недоліки. Тому вибір транспорту залежить від плані і мети подорожі.

Завдяки подорожам ми пізнаємо себе і світ. Кращий спосіб вивчати географію — це подорожувати, а кращий спосіб пізнати і зрозуміти людей — це побачити, як вони живуть.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/5n89j9r8>)

2 Дайте відповіді на запитання. Побудуйте діалог у формі запитань і відповідей за текстом.

1. Чому люди подорожують?
2. Які переваги має подорож у нові місця?
3. Куди зазвичай подорожують мешканці міста? А мешканці села?
4. Що зазвичай беруть із собою мандрівники?
5. Які об'єкти найчастіше фотографують у подорожах?
6. Який вид транспорту обирають для подорожі?
7. Чому подорожі допомагають краще пізнати людей?

3 Знайдіть в інтернеті детальніші відповіді на запитання, які вас зацікавили. Поділіться новими знаннями з однокласниками, склавши діалог.

4 Утворіть форми звертань до поданих нижче слів і словосполучень. Складіть 4–5 речень з утвореними звертаннями на вибір.

Пані директорка, Ярослав Петрович, мама Марія, дідусь Ігор, друг Олег, подруга Настя, Василь Іванович, Вікторія Петрівна, шановний поет, мила бабуся, голкіпер Олександр Надь, Олег Шупляк, актриса Ада Роговцева.

5 Прочитайте діалог уголос у парі. Визначте тему та мету спілкування.

— Привіт, Шандоре! Ти щойно повернувся із Закарпаття, правда?

— Привіт, Стелло! Так, ми були в Пилипці, у самісіньких Карпатах.

— Це біля водоспаду Шипіт?

— Саме так! Коли ми вранці піднімались до водоспаду, то перед нами відкрився неймовірний краєвид!

— А якою була погода?

— Сонце і легкий вітерець. Ідеально для прогулянки горами.

— А ти куштував щось із місцевої кухні?

— Звісно! Бограч, банош, плацинди — все дуже смачне!

— Кажуть, у них навіть джерельна вода цілюща?

— Так! Ми купались у термальних басейнах у Берего-ві — неймовірне відчуття.

— Хочу теж туди!

— А ще там дуже привітні люди. Запросили нас у гості наступного літа!

— От щастить тобі! Наступного разу візьміть і мене!

— Гарзд, бувай!

— Бувай!

ЦІКАВО

Плацинда — традиційний молдовський, румунський та український (особливо на півдні) плескатий пиріг або корж із тонкого тіста з різноманітними начинками.

6 Хто з учасників діалогу більше розповідає? Чому? Доберіть заголовок до діалогу. Перекажіть зміст діалогу від імені Стелли, а потім її співрозмовника.

7 Напишіть діалог на одну з тем:

→ «Я запрошую тебе в подорож Карпатами»

→ «Обираємо місце для літньої мандрівки»

→ «Діалог із туристом, який уперше приїхав у твоє село/місто»

Правила ввічливого онлайн-спілкування

Починай із привітання

Ввічливе повідомлення завжди починається зі слів: «Добрий день!», «Привіт!» або «Доброго ранку!».

Використовуй звертання

Звертайся до співрозмовника на ім'я або із шанобливим «Ви». Це засвідчує повагу і зацікавленість.

Дякуй та проси, а не вимагай

Фрази «Будь ласка», «Дякую», «Чи могли б Ви...» звучать значно краще, ніж коротке «Скинь», «Дай», «Терміново треба».

Будь уважним до часу

Не варто писати пізно ввечері або дуже рано, якщо це не терміново. Поважай час інших.

Мудро використовуй смайлики

Смайлики допомагають передати емоції, але не зловживай ними в офіційному листуванні.

Скорочення — тільки зрозумілі

Використовуй скорочення (наприклад: тз — тестове завдання) лише тоді, коли впевнений, що тебе зрозуміють.

Уникай різких слів та великих літер

НЕ ПИШИ ВСЕ ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ — це виглядає як крик. Залишайся ввічливим навіть тоді, коли нервуєшся.

8 виправте неввічливі повідомлення. Запишіть їх правильно.

- Дай мені фото!
- Скинь завдання швидко!
- Мені треба, де воно?

9 Доповніть повідомлення ввічливими словами або смайликом.

- Привіт! ... надіслати файл?
- Доброго дня! Я трохи запізнюсь ... за розуміння.
- ... мені, будь ласка, тему уроку.

10 Оберіть правильну ситуацію для надсилання повідомлення та поясніть свій вибір.

- А) 10:00 ранку у будній день
- Б) 00:30 вночі
- В) 07:00 у неділю

11 Дайте короткі відповіді на запитання:

1. Які повідомлення сприймаються як ввічливі, а які — ні?
2. Чи варто вживати звертання в онлайн-спілкуванні?
3. Наскільки важливі смайли, скорочення, час надсилання?

СЛОВНИК

банаш — kukoricakása juhtúróval és tejföllel

визначна пам'ятка — nevezetesség

вітрина крамниці — kirakat

водоспад — vízesés

долина — völgy

живописний — festői

засмагати — napozni

зловживати — visszaélni, túlzásba vinni

мандрівник — utazó

мешканець — lakos

насолоджуватися — élvezni

обставини — körülmények

перевага — előny

рівнина — síkság

цілющий — gyógyító hatású

шанобливий — tiszteletteljes

Самостійна робота

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/s4sk2den>

Синтаксис. Пунктуація.

Mondattan. Központozás

§ 14–15.

Основні відомості про складне речення. Складні речення сполучникові та безсполучникові

Az összetett mondat alapfogalmai. Kötőszavas és kötőszó nélküli összetett mondatok

Складним називають речення, що має дві або кілька граматичних основ.

Кожна граматична основа разом із другорядними членами речення чи без них утворює частину складного речення, яка має будову простого. Частини складного речення об'єднані в одне ціле за змістом, інтонацією, за допомогою сполучників чи сполучних слів або без них.

За метою висловлювання складні речення, як і прості, бувають розповідні, питальні й спонукальні, а за інтонацією – окличні й неокличні.

За способом об'єднання частин розрізняють такі види складних речень: складні сполучникові та складні безсполучникові.

Сполучникові — частини речення об'єднані інтонацією та сполучниками (сполучними словами).

Паша думає піти пошукати її, **але** всі обступили його тісним колом (С. Жадан).

З будівлі ліцею чути дзвінок, і учні різного віку — від шестикласників до старшокласників — поспішають на уроки.

Ворог вивчає минуле, **щоб** мати досвід на майбутнє (Ю. Горліс-Горський).

Безсполучникові — частини речення об'єднані лише інтонацією, без сполучників (сполучних слів).

Цей учитель мешкає в гірському селі; щодня він навчає дітей жестової мови.

1 Випишіть з тексту складні речення. Визначте спосіб об'єднання їх частин.

1. Калюжі весело заблищали, і по них забігали й заграли сонячні зайчики (*Ф. Кнорре*). 2. Дніпро здавна приваблює мальовничістю, чарує серця людей своєю неповторністю (*В. Степанів*). 3. Це біле сонячне світло, проходячи крізь мільйони малесеньких прозорих призм, круглих водяних крапель, розкладалося на складові частини (*М. Романівська*). 4. Чудодійною силою була наділена осика: її використовували як надійний оберіг від упирів і відьом (*О. Ворожейкіна*). 5. Кажуть, зачарований математикою, він, сидячі у ванні, креслив пальцем на панелі геометричні фігури (*А. Конфорович*). 6. У дитинство ніхто не може повернутися, воно дається тільки раз, у цьому його неповторність і вічна привабливість (*П. Загребельний*). 7. Технологія її виробництва досить специфічна: загартовуючи шаблі, ковалі занурювали метал у воду (*А. Гришакін*).

2 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Знайдіть у ньому складні речення.

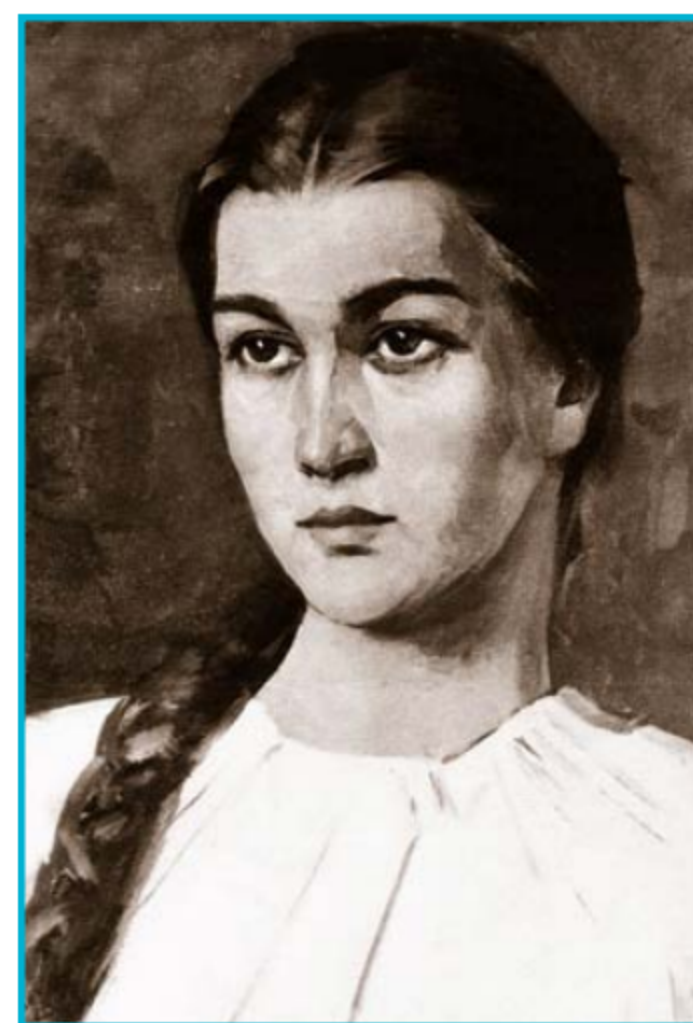
ДІВЧИНА З ЛЕГЕНДИ

Є прадавні скарби, що намертво лежать у землі, і є живі скарби, що йдуть по землі від покоління до покоління, огортаючи глибинним чаром людську душу. До таких національних скарбів належить і наша лірична пісня.

Погортайте сторінки сивих віків, вчитайтесь у прості й хвилюючі слова пісень, віднайдіть золоті ключі мелодій — і вам відкриється багато поетичних таємниць, ви почуєте голоси великих творців, імена яких розгубила історія.

І тільки інколи, крізь тумани часу, окреслиться схожа на легенду постать творця. До таких легендарних постатей і належить славнозвісна народна поетеса Маруся Чурай.

Народжена для любові, вона не знала її радощів і всі свої надії, усе своє любляче серце по краплині сточила в неперевершені пісні, що й тепер бентежно озиваються в наших сер-

цях і вражають нас глибиною й щирістю висловленого в них почуття, довершеність форми, чарівністю мелодій.

Три віки ходить пісня Марусі Чурай по нашій землі, три віки любові вже подарувала дівчина людям. А попереду — вічність, бо велика любов і велика творчість — невмирущі.

(За М. Стельмахом)

3 Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Кого автор називає дівчиною з легенди?
2. Ким була дівчина з легенди?
3. Скільки віків ми чуємо пісні Марусі Чурай?
4. До якого стилю належить цей текст?

4 Прочитайте фрагменти. Утворіть речення, поєднавши початок і продовження. Кожне утворене речення охарактеризуйте, визначивши: граматичну основу (основи); вид речення за наявністю граматичних основ (просте, просте ускладнене, складне сполучникове, складне безсполучникове).

Початок	Продовження
Він цікавий співрозмовник, нестримний дотепник ...	усе затихло.
Ми прочитали книгу,	із золотими зірочками.
І спів пташок, і подих вітру, і шум людського океану —	вийшли в море.
Вогонь сказав, якщо загублять його і захочуть знайти, хай ідуть у той бік,	подаровану вами.
А там, над вашою головою, чорним шатром розстилається темно-синє небо	але й уважний слухач.
Біля стелі у тебе над головою,	де відчують тепло.
Жінки, дивлячись на своїх синів,	під дубовим тесаним
Нарешті юнаки, відчувши міць в руках і силу в плечах,	сволоком засохлі польові квіти.
	замислилися.

5 До речення **Сірі дощові хмари вкрили небо ...** додайте продовження. Визначте, до якого виду належить кожне з утворених речень.

1. ... але де-не-де виглядали промені сонця.
2. ... і полився дощ.
3. ... насувався сильний дощ.
4. ... прогрімів грім.
5. ... і забрали тепло.

6 Випишіть з творів літератури по 1 реченню кожного виду (просте, просте ускладнене, складне сполучникове, складне безсполучникове). Підкресліть головні та другорядні члени речення.

7 Прослухайте текст в електронному додатку. Запишіть складні речення. Визначте в них засоби зв'язку між простими реченнями.

МУЗЕЙ ЗВУКУ

Можна не цікавитися кінематографом та не дивитися серіали, навіть байдуже ставитися до читання книжок. І в цьому немає нічого поганого, бо для сприйняття різної інформації є своє місце і свій час. Інша річ — музика. Нею також можна не цікавити-

ся, але вона проникає в наші будні набагато активніше і вже давно стала частинкою сьогодення. Певною мірою історія сучасної музики з 1960-х років — це історія змін, трансформацій нашого світу. Саме тому цікаво відвідати Музей звуку в Одесі — найбільше в Україні зібрання раритетної апаратури та приголомшливої колекції звукових носіїв різних поколінь (які, звісно, доступні для прослуховування). Там, скажімо, можна дізнатися, що портативні програвачі, які вміщуються в кишені, — це не винахід 2000-х років. У музеї є кишенькові програвачі, що заводилися ключем. Ідея музею виникла з колекції Василя Пінчука, голови Одеської обласної організації Всеукраїнської спілки звукорежисерів, який збирав свої експонати десятиліттями.

(З інтернету — [https:// suspilne/media](https://suspilne/media))

8 Дайте письмові відповіді на запитання до тексту, використовуючи складні речення.

1. Як сприймає людина різну інформацію?
2. Що активно проникає сьогодні в наші будні?
3. Відколи почалася історія сучасної музики?
4. Де розташоване найбільше зібрання раритетної апаратури в Україні?
5. Як виникла ідея створення такого музею?

9 Усно перекажіть текст. Доповніть розповіддю про те, як ви слухаєте музику, які ваші уподобання. Як ви гадаєте, якою буде музика через 30–50 років, як люди в майбутньому будуть слухати музику?

СЛОВНИК

бентежно — nyugtalanítóan,
megindítóan

винахід — találmány

відьма — boszorkány

дотепник — tréfamester,
humoros ember

експонат — kiállítási tárgy

замислились — elgondolkodtak

зачарований — elvarázsolt

звукові носії — hanghordozók

кінематограф — filmművészet

мальовничість — festőiség

невмирущий — halhatatlan

неперевершений — páratlan

несамовитий — őrjöngő

приваблює — vonzza

програвач — lejátszó

прозорий — átlátszó

раритетна апаратура —
ritka berendezés

сприйняття — befogadás

трансформація — átalakulás

упир — vámpír

§ 16–17. Розвиток мовлення. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (за планом)

Publicisztikai szöveg tartalommondása vázlat szerint

1 Дайте відповіді на запитання.

1. Що таке текст?
2. Які є типи текстів?
3. Яке питання можна поставити до тексту-опису?
4. Які різновиди тексту-опису знаєте?

2 Прослухайте текст в електронному додатку

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

ВОЛОДИМИРСЬКИЙ СОБОР У КИЄВІ

Одна з найвідоміших пам'яток історії Києва — Володимирський собор. Зовні це досить масивна, велична споруда, яка справляє враження міці й несхитності.

Храм задумано було звести за подобою візантійського собору, у якому хрестився князь Володимир. Проте годі шукати в обрисах будівлі ознак єдиного стилю. Якщо суворістю внутрішнього оздоблення собор справді нагадує візантійський храм, то за плануванням це традиційний давньоруський собор, увінчаний сімома банями.

Побудований він у так званому русько-візантійському псевдостилі.

Будівництво храму затяглося на два десятиріччя. Закладено його було 1862 року, завершено будівництво у 1882 році. Над проєктом працювало кілька відомих архітекторів. Завершував проєктування київський зодчий О. Беретті.

Внутрішнім оздобленням Володимирського собору керував професор Київського університету Андріан Прахов. Він запросив Віктора Васнецова, Михайла Нестерова, Миколу Пимоненка, Михайла Врубеля. Сам Прахов проєктував іконостас, наслідуючи давньовізантійські зразки.

Праця над фресками тривала більше десяти років. Настінні розписи мають велику художню цінність. Митцям вдалося звільнитися від звичних шаблонів. Свої фрески й ікони вони творили вільно й натхненно. Святі в оздобленні собору — не надприродні істоти. Це — люди, наділені звичайними почуттями. Ті, які звідали боротьбу зі злом у власних душах і вийшли з цієї боротьби переможцями.

Запрестольна Богородиця Володимирського собору — втілення безмежної материнської любові. Вона передбачає страждання, які судилося пережити її синові та їй. Марія тулить до себе немовля міцно, немов боїться розлучитися з ним, та все ж іде вперед, несучи сина.

У соборі є картини, які можна вважати історичними. Це — «Хрещення Володимира» та «Хрещення киян» В. Васнецова.

Володимирський собор сприймається як чудовий витвір мистецтва. Тут забуваєш про життєві турботи, труднощі й тривоги. На душі стає радісно і світло, ніби торкнулася вона чогось безкінечно справжнього та вічного.

(За З. Шамуріною).

3 Ознайомтеся з тлумаченням слів. Значення яких із них вам були відомі чи відомі частково?

Баня, і, ж. Опуклий дах, що має форму півкулі; купол.
Запрестольний, а, е. Той, що розташований за престолом, або той, що стосується простору за престолом.

Зодчий, чого, ч. Художній будівельник, архітектор.

Іконостас, а, ч. Стіна із вставленими в неї іконами, яка в православній церкві відокремлює вівтар від центральної частини.

Масивний, а, е. Який займає велику площу; суцільний.

Несхитний, непохитний, а, е. Якого не можна похитнути; стійкий.

Обрис, у, ч. Загальний вигляд предмета, окреслений лінією, що обмежує його поверхню.

Стиль, ю, ч. Сукупність ознак, які характеризують мистецтво певного часу та напряду або індивідуальну манеру художника стосовно ідейного змісту й художньої форми.

Страждання, я, с. Про вияв фізичного чи морального болю.

Увінчаний, а, е. Бути у верхній частині чого-небудь, закінчувати собою верхню частину чого-небудь.

Фреска, и, ж. Картина, написана фарбами (водяними або на вапняному молоці) по свіжій вогкій штукатурці.

Шаблон, ч. Пристрій, за допомогою якого виготовляють однакові формою, розміром і т. п. Деталі та вироби при їх серійному чи масовому виробництві.

4 Прочитайте текст. Знайдіть і запишіть продовження речень. Визначте вид речень.

1. Храм задумано було звести за подобою візантійського собору, у якому ...

2. Проте годі шукати в обрисах будівлі ...

3. Якщо суворістю внутрішнього оздоблення собор справді нагадує візантійський храм, то ...

4. Закладено будівництво храму було 1862 року, ...

5. Праця над фресками тривала ...

6. Фрески і ікони митці творили ...

7. Запрестольна Богородиця Володимирського собору — ...

5 Виконайте завдання до тексту в електронному додатку.

6 Складіть усну розповідь за поданим планом.

1. Володимирський собор.
 - а. масивна, велична споруда.
 - б. задум архітекторів.
2. Будівництво храму.
3. Майстри внутрішнього оздоблення.
4. Робота над фресками та іконами.
5. Запрестольна Богородиця.
6. Аура Володимирського собору.

7 Опишіть за поданим орієнтовним планом пам'ятку історії, яка розташована у вашому місті чи селі.

1. Назвіть пам'ятку історії вашого міста чи села.
2. Історія пам'ятки архітектури.
3. Загальний вигляд.
 - а. місце розташування;
 - б. природа навколо пам'ятки;
 - в. особливості споруди;
 - г. внутрішнє оздоблення
4. Особисті враження.

СЛОВНИК

аура — kisugárzás, légkör
 безмежний — végtelen
 візантійський — bizánci
 внутрішній інтер'єр —
 belső tér, belső
 кiалакітас втілення —
 megtestesülés
 керувати — irányítani, vezetni
 міркування — érvelés,
 elmélkedés
 неохитність —
 rendíthetetlenség

особисті враження —
 személyes benyomások
 особливість — sajátosság
 псевдостиль — ál-stílus
 (több stílus keveréke)
 собор — székesegyház
 споруда — építmény
 тулити — ölelni,
 magához szorítani

Складносурядне речення

Mellérendelő összetett mondat

§ 18. Складносурядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому

A mellérendelő összetett mondat, annak szerkezete és a kapcsolóelemei

Складносурядне речення — це складне речення, у якому частини — сурядні речення — рівноправні та поєднуються інтонацією та сполучниками сурядності:

Сичі в гаю перекликались, та ясен раз у раз скрипів (Т. Шевченко).

Сполучники сурядності

- ▶ єднальні: *і(й), та (у значенні і), а також, ні...ні, як...так, і не тільки... а й*;
- ▶ протиставні: *а, але, та (у значенні але), зате, проте, однак*;
- ▶ розділові: *або, чи, хоч, або...або, чи...чи, то...то, не то ... не то, чи то ... чи то*.

Зв'язок між частинами складносурядного речення схожий на зв'язок між однорідними членами речення. Це зв'язок сурядності.

Рівноправні частини складносурядного речення схематично зображують квадратними дужками.

Дерево стояло ще голе, однак на вітах його вже починалось пташине життя (Ю. Бедзик).

[...], однак [...].

I Знайдіть складносурядні речення, визначте граматичні основи. Якими засобами зв'язку поєднано частини складносурядного речення?

Уявіть собі ранок без електрики. Ви прокидаєтеся, а будильник не продзвенів, у кімнаті темно... Чайник не гріє воду, а телефон не заряджений. А тепер згадайте, скільки разів

за день ви користуєтеся енергією, навіть не замислюючись про це: світло, тепло, інтернет, транспорт, музика, улюблені гаджети... Чи задумувалися ви колись, звідки береться енергія, яку ми щодня споживаємо? Які її види існують? Чому в новинах так часто говорять про енергетичну кризу чи тарифи на тепло?

В історії людства цілі епохи отримали свої назви залежно від провідного виду енергії.

Наприклад, період використання парових двигунів (із другої половини 18-го до кінця 19-го століття) називають «століттям пари», а 20-те століття відзначається як «століття електрики» та «століття атома». Як можна назвати 21-ше століття?

21-ше століття — це століття сталого розвитку, і зараз зростає увага до екологічних проблем, відновлюваної енергетики та екологічних технологій. Ми повинні навчитися споживати енергію усвідомлено і раціонально, а кожен має розуміти наслідки для довкілля і майбутнього.

(За матеріалами посібника «Електрика: вироблення, постачання, збереження» (авт. Буяк Н.А. та ін.)

2 Перепишіть речення. Підкресліть граматичні основи. Вкажіть, якими сполучниками поєднуються частини речень.

1. Сонечко зайшло, і надворі почало вже темніти (І. Нечуй-Левицький). 2. Важкі хмари облягали небо, й не було майже просвітку (О. Довженко). 3. Я взяла іграшку, і слюзи одразу висохли (І. Жиленко). 4. Я обійняв маму, і вона плакала в мене на плечі (Н. Малетич). 5. Тяжкий біль і ненависть одним корінням переплелися в душі Дмитра, проте похилене чоло було спокійне (М. Стельмах). 6. Не то осінні води шуміли, збігаючи в Дунай, не то вітер бився в заламах провалля (М. Коцюбинський).

3 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст.

Бути собою — це означає поважати свою унікальність і не боятися висловлювати власні думки. Кожна людина має свої особливості, таланти та мрії, і саме це робить світ таким різноманітним і цікавим. Коли ми залишаємося собою, ми легше знаходимо справжніх друзів і людей, які приймають нас

такими, як ми є. Навіть якщо інші намагаються нав'язати свої правила, варто пам'ятати, що щирість завжди цінується. Бути собою — це шлях до впевненості, щастя і гармонії з собою. Саме така щирість допомагає змінювати світ на краще.

Книга Олени Тараріної «Бути собою» — це знання, які захищають. Книжка допоможе отримати детальну карту вирішення багатьох проблемних ситуацій, подивитися на себе збоку та вчиняти помірковано й мудро.

Чого прагнуть дорослі найбільше? Навчити дитину жити в цьому світі та бути щасливою: любити себе та цінувати життя, берегти та розвивати здоров'я, знайти улюблену справу, жити в достатку й бути вдячним, дружити та створювати міцні стосунки.

Як просто навчитися головного в житті? Варто прочитати книгу «Бути собою». У ній в інтерактивній художній формі описані головні проблеми. Поведінка з незнайомцями, образа на батьків, відсутність підтримки друзів, пихатість, конкуренція, легковажність, побудова відносин та багато інших. Кожна історія — це як гаджет з різними налаштуваннями, обираючи які можна отримати шанс змінити своє життя.

(За матеріалами сайту книгарні Yakaboo)

4 З поданих простих речень складіть складносурядні речення.

1. Маленькі діти люблять дивитися мультфільми. Їм подобається грати в комп'ютерні ігри.

2. Підлітки спілкуються з однолітками за допомогою соціальних мереж. Вони ходять з друзями на вечірки.

3. Старшокласники самостійно вирішують, ким хочуть стати у майбутньому. Вони вчаться робити самостійний життєвий вибір.

5 Дайте відповіді на запитання до тексту, використовуючи у відповідях складносурядні речення.

1. Що означає бути собою?

2. Що робить світ різноманітним і цікавим?

3. За якої умови легше знайти справжніх друзів?

4. Яку рису завжди цінують?

- 5. Про які знання ідеться у книзі «Бути собою»?
- 6. Чого найбільше прагнуть дорослі?
- 7. Чому варто почитати книгу Олени Тараріної?
- 8. Про які проблеми ідеться у виданні?
- 9. Що нагадує кожна історія книги?

6 Поєднайте початок і продовження речень, запишіть їх. Знайдіть складносурядні речення. Вкажіть, якими сполучниками поєднані частини цих речень.

Початок	Продовження
Спробуймо з'ясувати ...	відбуваються великі зміни.
У житті 13 — 19 річних дітей ...	і вимагають більше свободи.
Підлітки намагаються наслідувати людей свого оточення ...	аби самостійно навчитися приймати правильні рішення.
Підлітки стають старшими,	як зробити підлітка щасливим.
Діти старшого віку потребують допомоги батьків,	або перебувають у пошуку власного стилю.

7 Підготуйте текст до усного переказу.

8 Складіть твір-мініатюру « Що означає бути собою», спираючись на власний досвід. У творі-мініатюрі використовуйте складносурядні речення.

СЛОВНИК

легковажність — könnyelműség пихатість — önteltség

§ 19–20. **Змістові відношення між частинами складносурядного речення (одночасність)**

Jelentésbeli viszonyok a mellérendelő összetett mondat részei között (egyidejűség)

Хоча частини складносурядного речення незалежні між собою, однак між ними існують різні смислові зв'язки. Вони вказують на одночасність, послідовність, протиставлення, чергування, зіставлення, взаємовиключення дій, явищ, подій, станів, а також причиново-наслідкову залежність між ними.

Одночасність

Вів свою нескінченну
пісню струмок, і по
крутих стежинках
ступала з каменя
на камінь обережна
сарна до водопою
(Г. Тютюнник).

послідовність:

Ліве скельце моїх
окулярів хруснуло,
і скалки, черкнувши
щоку, посипались додолу
(Н. Малетич).

причина і наслідок:

Хтось шарпнув двері,
і вони розчинилися
навстіж (Ю. Збанацький).

протиставлення:

На дубі довго не
розкриваються бруньки,
зате довго восени не
ронить дуб свого листя
(О. Копиленко).

зіставлення:

На заході ще жевріло
небо, а в степу вже
заходила ніч (П. Панч).

чергування явищ:

Навкруги мене то жито
половіє, то ячмінь
колоситься (Марко
Вовчок).

взаємовиключення явищ:

Або слави добути, або
дома бути (Нар. тв.)

1 Випишіть складносурядні речення. Визначте і підкресліть граматичну основу, визначте тип зв'язку між частинами.

1. Туман був густий і, як високе сіре шумовиння, покривав розлютоване море (*Ю. Яновський*). 2. Обважнілий лісовий дзвіночок схилився до землі, а в повітрі не було жодної порошинки (*М. Романівська*). 3. А повновидий місяць стояв серед неба всміхнений, мов добродушний дядько з гостинцями, і щедро сипав жменями цілі смуги срібла на землю (*П. Козлюк*). 4. Мама щось гукала наостанок, але її не було чути (*З. Мензатюк*).

2 Перепишіть, визначте смислові зв'язки між частинами речень.

1. Помідори напоює сонце своїм теплом, і вони м'якшають (*Є. Гуцало*). 2. У кожне з них, як у дзеркало, по черзі зазирає Улянка, і на тих галявинах тільки шипшина сміється червоними губами та глід чваниться разками коралів (*О. Донченко*). 3. На воді ковзався ледь помітний відсвіт, а на березі ворушилися пухнасті руді мітелки очерету (*О. Донченко*). 4. Обрій почала огортати дедалі густіша темрява, і небо стало подібним до густо розведеної у воді синьки (*Г. Тютюнник*). 5. За ніч снігу намело вище колін, і довкола була неймовірна краса (*Н. Малетич*).

3 Випишіть складносурядні речення. Вкажіть, якими сполучниками поєднуються частини речень. Визначте смислові зв'язки між частинами речень.

1. Тепло було, і вишні цвіли рясно (*Марко Вовчок*). 2. Ці пісні були короткі, але Крушельницька співала їх радісним поривом, уся переповнена щастям. І зв'язувалися слова тих пісень простим і гордим ритмом (*В. Врублевська*). 3. Ночі стояли ясні, величаві (*Ю. Мушкетик*). 4. Їм не судилося побачити свій народ щасливим, а край вільним, але їхня праця крізь усі історичні злигодні, злеті й падіння світить нам у віки, у безсмертя (*С. Плачинда*). 5. Левада лежала в напрочуд гарному місці, над ставом (*Ю. Мушкетик*). 6. Неподалік від дороги виднівся хутірець, і я завернув туди (*Ю. Мушкетик*). 7. То комиш упаде в око, то дим тріпоче в повітрі (*М. Коцюбинський*).

4 Увідповідніть початок і продовження речень. Які смислові зв'язки між їхніми частинами?

Початок	Продовження
Дзвеніли комарі кришталевим дзвоном, ...	а Корж або косив, або возив запашне свіже сіно додому (<i>З. Тулуб</i>).
Горпина гребла сіно і варила куліш, ...	а в ній золотим мальком поволі коловоротились зорі (<i>М. Стельмах</i>).
Важкі хмари облягали небо, ...	й не було майже просвітку (<i>О. Довженко</i>).
Навколо стояла відволожена вечорова тихість, ...	і лилися з неба блакитним сяйвом співи весняних радісних жайворонків (<i>З. Тулуб</i>).

5 Перепишіть речення і замість крапок уставте відповідно до змісту речень сполучники сурядності (і, а, але, то ... то, проте, і, не то ... не то ..., і) .

1. Сонечко зайшло, ... надворі почало вже темніти (*І. Нечуй-Левицький*). 2. У бабусі жив кіт-мишолов, ... це не збільшувало наших з Орисею шансів на успіх (*З. Мензатюк*). 3. Тяжкий біль і ненависть одним корінням переплелися в душі Дмитра, ... похилене чоло було спокійне 4. (*М. Стельмах*). 5. осінні води шуміли, збігаючи в Дунай, вітер бився в заламах провалля (*І. Коцюбинський*). 6. То хмара набіжить, ... бризне дощ краплистий, ... сонце вигляне ласкаво-променисте і знов сховається, ... знову дощ і тінь (*М. Рильський*). 6. Часом висовувався і хтось із дівчат, ... нам навіть вдалося кілька разів поцілити у «ворога», ... ми мусили насамперед швидко ліпити нові сніжки (*Н. Малетич*).

6 З поданими початками побудуйте і запишіть складносурядні речення з такими смисловими зв'язками: одночасність, послідовність, протиставлення, зіставлення.

1. Не тільки квіти похилилися від спекотного сонця, а й
2. Марина цьогоріч прочитала вже 25 книжок, а
3. Павло підготував проєкт з робототехніки, але

4. Сьогодні або світитиме сонце, або
5. Тетяна збиралася йти на тренування, проте

7 Установіть відповідність

1. Автобус виїхав на високий перевал, і діти побачили
внизу невеликі гірські села.
2. У цьому навчальному році Марина вирішила або за-
йматися легкою атлетикою, або грати у шкільному драма-
тичному театрі.
3. Вдалині зеленів ліс, і синіло велике озеро, приваблюю-
чи нас своєю прохолодою.
4. Несподівано почався проливний дощ, проте спека не
спала.

А.	Б.	В.	Г.
одночасність	протистав- лення	взаємовиклю- чення явищ	послідовність

СЛОВНИК

брунька — rügy
взаємовиключення — kizáró
kapcsolat
відволожений — nedves,
nyirkos
галявина — tisztás
глід — galagonya
дебеленький — gömbölyded
жевріти — izzani, pislákolni
закляклий — dermedtszínű
зіставлення — összevetés
злети й падіння —
emelkedések és bukások
злигодні — nyomorúságok
ковзатися — csúszkálni
коловоротитися — körözni
корал — korall
крапелька — csepp

мереживо — csipke
напоєний — átitatott
обважнілий — elnehezült
очерет — nád
половіти — sárgulni (gabona)
проникати — áthatolni
протиставлення — ellentét
пуп'янок — bimbó
пухирчастий — hólyagos,
dudoros
сарна — őz
струмок — patak
хутірець — tanya
чванитися — kérkedni
чергування — váltakozás
шарпнути — megrántani
шипшина — vadrózsa
шумовиння — habzás

§ 21–22. Розвиток мовлення. Навчальне читання тексту публіцистичного стилю

Publicisztikai stílusú szöveg tanórai olvasása

I Прочитайте текст мовчки. Виконайте тести в електронному додатку

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

КИЇВСЬКИЙ ФУНІКУЛЕР

Київський фунікулер — рідкісний транспортний засіб, своєрідний атракціон і водночас визначна історична пам'ятка.

Загалом фунікулери будують для транспортного сполучення між двома районами місцевості, що розташовані на різній висоті. У Києві ця різниця становить 75 м.

Протягом ХІХ — ХХ ст. у світі діяло понад 400 ліній фунікулера. Найбільше їх припадало на США, Швейцарію, Італію, Австрію. Київський фунікулер було відкрито 1905 р.

Траса київського фунікулера пролягала лісистим схилом Володимирської гори (тоді Михайлівської). Фунікулер мав з'єднати Михайлівську площу з Подолом. Михайлівська площа в той час чимало означала в житті міста. Тут були розташовані собор та інші будівлі Михайлівського Золотоверхого монастиря. З Подолу, найбільш залюдненого міського району, добиратися на Михайлівську площу було незручно. Розв'язати цю проблему мав фунікулер.

Він сполучив верхню терасу Михайлівської гори з вулицею Бориців Тік. Колія фунікулера мала довжину 200 м з роз'їздом посередині.

Перші вагони були напіввідкритими і вміщували по 70 осіб кожний. Обладнання й візки вагонів закупили у Швейцарії. Тяговий пристрій містився в машинній залі під верхньою станцією.

Фунікулер зазнав кількох реконструкцій. Через 20 років у київських майстернях було виготовлено комфортабельніші вагони. У 1928 р. лінію продовжили на 38 м (до вулиці Сагайдачного). Фунікулер поновлювали в 50-х та 70-х роках минулого століття.

У 1976 р. київські транспортники висунули пропозицію замінити фунікулер на економічно вигідніший ескалаторний підйом або систему швидкісних ліфтів. Та історики й архітектори зуміли переконати всіх у тому, що фунікулер — унікальна споруда, візитна картка столиці, тому має й надалі служити людям.

Протягом року київський фунікулер перевозить понад 4 мільйони пасажирів.

Залежно від пори року його послугами щодоби користується від 7 до 15 тисяч людей.

Фунікулер — єдина в Україні унікальна транспортна споруда. Вона, безперечно, є пам'яткою нашої історії.

(За К. Братським).

2 Опрацюйте значення слів. Випишіть незнайомі слова та їхні значення з поданого переліку (або запропонуйте свої і скористайтеся тлумачним словником).

Атракціон — розважальний об'єкт або видовищний номер, що привертає увагу своєю ефектністю та незвичайністю.

Безперечно — який не викликає заперечень, проти якого не можна заперечити.

Візитна картка — невелика картка, яка містить контактну інформацію про особу або компанію.

Візок — частина вагона, що складається з колісних пар та рами, яка забезпечує рух вагона по рейках.

Ескалатор — механічні рухомі сходи для переміщення великої кількості людей з одного рівня на інший.

Колія — шлях, що складається з двох паралельних рейок, яким рухається залізничний або трамвайний транспорт.

Комфортабельний — зручний, вигідний, зручний.

Лісистий схил — нахилена ділянка землі, вкрита великою кількістю дерев.

Машинна зала — приміщення, де розташовані машини, механізми, обладнання.

Обладнання — сукупність механізмів, приладів, пристроїв та інших предметів, необхідних для певної діяльності або виконання певних завдань.

Реконструкція — докорінна перебудова чогось з метою поліпшення або удосконалення.

Роз'їзд — роздільний пункт на одноколійній лінії, де поїзди можуть зупинятися для пропуску зустрічних або обгону.

Траса — лінія, яка вказує напрямок руху або пролягання чогось, наприклад, дороги, маршруту.

Унікальний — надзвичайний; рідкісний, винятковий.

Фунікулер — рейковий транспортний засіб з канатною тягою, призначений для перевезення пасажирів або вантажів на крутих ділянках місцевості.

3 Оберіть правильну форму поєднання числівників з іменниками. Числівники запишіть словами.

XIX — XX (століття)

400 (лінія)

через 20 (рік)

1905 р.

у 1928 (рік)

70 (людина)

38 м

50-х та 70-х (рік)

у 1976 (рік)

4 (мільйон)

1905 р.

у 1928 (рік)

70 (людина)

200 м

від 7 до 15 (тисяча) людей

через 20 (рік)

75 м

4 Утворіть від поданих пар слів словосполучення, узгоджуючи прикметник з іменником у роді, числі та відмінку.

Київські / фунікулер, транспортна / засіб, своєрідне / атракціон, історичний / пам'ятка, різний / висоти, лісистий / схил, перший / вагони, тяговий / пристрій, машинний / зала, верхній / станція, комфортабельніший / вагони, минулий / століття, київський / транспортники, ескалаторний / підйом, швидкісний / ліфти, унікальний / споруда, візитний / картка, єдиний / споруда.

5 Складіть складносурядні речення, поєднавши два простих речення з допомогою сполучників сурядності.

1. Київський фунікулер об'єднує два райони міста. Початок і кінець фунікулеру розміщено на різній висоті.

2. У світі впродовж XIX — XX ст. діяло понад 400 ліній фунікулера. Найбільше їх припадало на США, Швейцарію, Італію, Австрію.

3. З Подолу, найбільш залюдненого міського району, добиратися на Михайлівську площу було незручно. Розв'язати цю проблему мав фунікулер.

4. Фунікулер сполучив верхню терасу Михайлівської гори з вулицею Бориців Тік. Колія фунікулера мала довжину 200 м з роз'їздом посередині.

5. Перші вагони були напіввідкритими і вміщували по 70 осіб кожний. Тяговий пристрій містився в машинній залі під верхньою станцією.

6. Фунікулер зазнав кількох реконструкцій. Через 20 років у київських майстернях було виготовлено комфортабельніші вагони.

7. Фунікулер — єдина в Україні унікальна транспортна споруда. Вона, безперечно, є пам'яткою нашої історії

6 Робота в групах. Які з поданих тверджень є помилковими? Дайте обґрунтовану відповідь.

1. Київський фунікулер — визначна історична пам'ятка.

2. Фунікулери будують для транспортного наземного сполучення між населеними пунктами.

3. У Києві різниця висоти між двома вулицями становить 75 м.

4. У ХІХ — ХХ ст. у світі діяло понад 40 ліній фунікулера.
5. Найбільше їх було у Франції, Іспанії, Японії.
6. Траса київського фунікулера пролягала на лісистих схилах.
7. Фунікулер мав з'єднати Михайлівську площу з Подолом.
8. Михайлівська площа чимало важила в житті киян, тому що там було багато театрів.
9. Перші вагони фунікулера були дуже комфортабельними.
10. У візки вміщувалося по 70 осіб.
11. Обладнання та візки для фунікулера закупили у Швейцарії.
12. Через 20 років у київських майстернях виготовили комфортабельніші вагони.
13. Лінію фунікулера було продовжено на 38 м.
14. Протягом року фунікулер перевозить від 7 до 15 тисяч людей.

7 Групова робота. Прочитайте текст «Київський фунікулер», колективно напишіть план до тексту.

8 Підготуйте текст «Київський фунікулер» до усного переказу. Побудуйте розповідь так, щоб у ній було якомога більше складносурядних речень.

СЛОВНИК

атракціон — látványosság,
attrakció

візок — forgóváz
(vasúti kocsi alatt)

економічно вигідний —
gazdaságos

ескалатор — mozgólépcső

залюднений — sűrűn lakott

колія — sín pár, vágány

комфортабельний —
kényelmes

лісистий схил — erdős lejtő

машинна зала — gépház

обладнання — felszerelés,
berendezés

переконати — meggyőzni

реконструкція — felújítás,
átépítés

роз'їзд — kitérő állomás (vasút)

тяговий пристрій —
vontatószerkezet

унікальний — egyedi, páratlan

фунікулер — siklóvasút

§ 23–24. Розділові знаки в складносурядному реченні

Írásjelek a mellérendelő összetett mondatokban

Кому ставлять між частинами складносурядного речення, поєднаними сполучниками *i(ü), та, але, а, проте, однак, зате, або ...або, чи ...чи, ні ...ні, то ... то, не то ... не то, чи то ... чи то*:

Чистим вогнем палахкотить сухе галуззя, і в його відсвітах рухаються важкі й незграбні людські тіні (Г. Тютюнник).

Крапку з комою ставлять, якщо частини складносурядного речення значно поширені, якщо в них є свої розділові знаки або ці частини далекі за змістом:

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

Кому не ставлять між частинами складносурядного речення зі сполучниками *i(ü), та* (у значенні *i*):

- ▶ якщо є спільний для обох частин другорядний член речення, вставне слово, частки *тільки, лише*, спільна підрядна частина:

Ранками стала сивіти земля і поля бралися легкою памороззю (Олесь Гончар).

- ▶ обидві частини однотипні (називні, окличні, питальні або спонукальні речення):

Чого світання так ясніє в полі і ген сріблить ся пісенька дзвінка? (М. Стельмах)

Тире ставимо, якщо друга частина виражає висновок, наслідок, раптову або несподівану зміну подій і вимовляється з різким підсиленням тону:

Минулася буря — і сонце засяяло (М. Рильський).

1 Прочитайте речення, переписіть. Знайдіть і позначте граматичні основи. Простим чи складним є кожне з речень? Поясніть розділові знаки між частинами складносурядних речень.

1. Хтось шарпонував за двері, і вони розчинилися навстіж (Ю. Збанацький). 2. Дерево стояло ще голе, однак на вітах його вже починалось пташине життя (Д. Бедзик). 3. Чи то мені здається, чи то справді свист тихшає? (М. Коцюбинський). 4. Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка). 5. Зрідка пробіжить тут заєць або спиниться на кручі вовк (А. Шиян). 6. Часом у блакитній вишині пропливала біла хмара, або пролітала пташина, або ширяв над річкою шуліка, зірким оком вишукуючи здобич (А. Шиян). 7. Хотів би я знати, та хто те скаже (П. Тичина). 8. Він замислився, але нараз лице його засяяло радістю (М. Коцюбинський). 9. Ліс скінчився, і перед нами раптом розгорнулася гірська панорама.

2 Спишіть речення, розставляючи розділові знаки. Обґрунтуйте їх.

1. Перше ж так гарно сонце сяяло та гріло а це вже стало пекти-палити (Панас Мирний). 2. Тіло його зацікавило від лежання на голому дереві але він не зважав. Шия боляче щеміла і він потер її рукою. Несподівано з клунка викотилася пара картоплин і хлопець голосно засміявся на таку знахідку. (В. Підмогильний). 3. Семен почув наказ командира наддати ходу і раптом просто на очах стало дибки мирне, тихе поле (В. Собко). 4. То шумів зелений лист то в вінку мінився золотом ряст весняний то золотим дощем лились пісні (Леся Українка).

3 Випишіть із тлумачного словника значення слів гаври, конар. До якої групи лексики вони належать? Доберіть ще 2–3 слова цієї ж групи лексики, поясніть їхні значення.

4 Робота в групах. Прочитайте текст і виконайте завдання. Переписіть у зошит речення, де треба розкрити дужки, записуючи слова відповідно до правил орфографії. Виконайте тести в електронному додатку.

ЧУЖЕ ОБЛИ(Ч/ЧЧ)Я

Жив собі один чоловік. Щодня прокидаючись, він ішов до кімнати, у якій було безліч масок. Вони висіли на стінах,

лежали на дивані, на туалетному столику, на підлозі й навіть на *підвіко(н/нн)і*. Маски були різні: *гли(н/нн)яні*, пластмасові, паперові, залізні й дерев'яні. Чоловік щоранку вибирав потрібний йому зліпок.

«Візьму оцю, — подумав, укотре простягаючи руки до *гли(н/нн)яної* маски, — бо вона натуральна». Носив її цілий день, але глиняна маска була незручна. Наступного ранку вибрав паперову — у ній чоловік почувався дуже добре, тільки на дощі вона швидко розмокла. Потім узяв пластмасову. Ця була легка, майже не відчутна на *обли(ч/чч)і* і лише запах хімічної сполуки заважав.

Щоде(н/нн)і експерименти залишали негативні наслідки: синці, алергічні реакції, одні маски були завеликі, інші тиснули. Лицеві м'язи почали атрофуватися, і на душі було кепсько від того, що він грав чужі ролі. Чоловік почав викидати по одному експонату зі своєї колекції — і з часом кімната спорожніла. Нарешті залишилася тільки та маска, у якій було найкомфортніше. І це було його *обли(ч/чч)я*.

(Притча)

5 Складіть складносурядні речення за поданими схемами.

Чи то [], чи то [].

[], однак [].

[], та [].

[], і [].

Або [], або [].

СЛОВНИК

відламаний — letört

гаври — medvebarlangok

конар — vastag ág, faág

купчилися — csoportosultak

неволя — rabság

ширяв — körözött,

lebegve repült

шуліка — ölyv (madárfaj)

щеміла — sajgott

§ 25. Розвиток мовлення. Говоріння. Складання діалогів

Beszédkésztség. Párbeszédék szerkesztése

1 Робота в парах. Прочитайте мовчки репліки, поясніть між ким могли відбутися ці діалоги. Розіграйте діалог.

— Привіт, Оксано!

— Вітаю, Давиде!

— Завтра біля Будинку культури відбудеться виставка картин місцевих художників. Чи не хочеш піти зі мною?

— Звісно, хочу. Минулого місяця ми з батьками їздили в Ужгород. Зайшли в Закарпатський художній музеї ім. Йосипа Бокшая. Подивилися твори живопису, графіки, скульптури закарпатських митців. Було дуже цікаво. Я знаю, що й у нашому краї є хороші художники, хочу подивитися їхні картини.

— До речі, там будуть і художники, тож із ними можна буде поспілкуватися.

— Треба подумати, про що їх спитати, щоб дізнатися про них та їхні роботи більше.

— Так, і я подумаю над запитаннями.

— Знаєш, на жаль, в Ужгородському музеї не було екскурсовода, який міг би розповісти про картини та скульптури, про їхніх авторів. Адже на теренах України відомою є Закарпатська школа художників, до якої належать і Адальберт Ерделі, і Йосип Бокшай, і Андрій Коцка та інші.

— То до завтра! Зустрінемося з тобою біля Будинку культури об 11 годині.

— Добре, до завтра! Бувай!

2 Робота в парах. За поданими запитаннями проведіть інтерв'ю із сусідом/сусідкою по парті. Заповніть таблицю за зразком. Розкажіть іншим однокласникам про його / її уподобання та інтереси.

→ Чи цікаво тобі спілкуватися з людьми, які цікавляться мистецтвом і часто відвідують мистецькі виставки?

→ Чи цікаво тобі спілкуватися з однолітками, які відвідують музеї, цікавляться історією свого краю, України?

- Чи цікаво тобі спілкуватися з людиною, яка багато читає?
- Чи стежиш за досягненнями українських спортсменів?
- Чи є в тебе друзі за кордоном? Якщо є, то які теми ви обговорюєте?
- Чи любиш ти приймати вдома друзів? Які теми ви зазвичай обговорюєте?
- Чи стежиш ти за новинами в Україні та світі? З яких ресурсів ти черпаєш інформацію про події в Україні та світі?
- Чи любиш ти ходити в театр?
- Чи ходиш ти з друзями в кінотеатр? Які фільми тобі подобаються?
- Чи любиш ти дивитися серіали? Назви улюблені серіали.
- Чи любиш ти подорожувати?

ТАБЛИЦЯ ВПОДОБАНЬ

	Тетяна
відвідувати виставка картин	☒
відвідувати музеї, знайомитися з пам'ятками архітектури	☒
читати книги	☐
займатися спортом або цікавитися спортивними новинами	☐
друзі за кордоном	☒
гостинність (приймати вдома гостей)	☐
цікавитися новинами в Україні та світі	☐
відвідувати театр, грати у	☒
відвідувати кінотеатр	☒
дивитися серіали, обговорювати їх з друзями	☐
подорожувати	☒

Зразок розповіді за зібраною під час інтерв'ю інформацією:
Моя однокласниця Тетяна — різностороння людина. Вона цікавиться сучасним мистецтвом і часто відвідує виставки картин сучасних художників. Подорожуючи, дівчина неодмінно відвідує музеї, знайомиться з пам'ятка-

ми архітектури, намагається якнайбільше дізнатися про країну, в якій перебуває. Вона має друзів за кордоном, з якими часто листується за допомогою електронної пошти чи телефонує через відеозв'язок. Тетяна дуже гостинна і часто додому запрошує різних людей. Вони завжди гарно проводять час: дивляться фільми, серіали та обговорюють їх.

Дівчина відвідує драматичний гурток, і їй дуже подобається грати на сцені. Досить часто з подругами вона відвідує кінотеатр. А ще вона часто подорожує: під час зимових і літніх канікул з батьками їздить за кордон. Тетяна завжди ділиться своїми враженнями з друзями: розповідає про побачене, демонструє світлин, які зробила на професійний фотоапарат. І фотографування — це ще одне хобі Тетяни.

Тетяна — дуже цікава особистість. З нею цікаво проводити час.

3 Прочитайте уривки. Із запропонованих оберіть той, що, на вашу думку, найповніше ілюструє «цікаву особистість».

1 уривок

У мене багато друзів за кордоном. Я дуже відкрита людина, і мені подобається спілкуватися з людьми. Завдяки цьому я маю можливість покращити знання іноземної мови, пізнати звичаї та традиції інших народів, розповісти про українську культуру.

2 уривок

Я гостинна людина і дуже люблю збирати друзів вдома. Усі свята та дні народження ми святкуємо разом, чудово проводимо час, граємо у різні ігри, одягаємося у карнавальні костюми, знімаємо відео, які часто переглядаємо.

3 уривок

Я люблю рухливі ігри. Мій улюблений вид спорту — волейбол. Ми з друзями часто збираємо дві команди, натягуємо сітку і кілька годин граємо, а після гри завжди обговорюємо результат гри, розбираємо помилки.

4 уривок

Я захоплююсь фотографією, тому завжди ношу із собою фотоапарат. Мої друзі не поділяють мого захоплення. Але, сподіваюся, з часом я представлю власну фотовиставку, і мої друзі щиро радітимуть за мене.

5 уривок

Щосуботи ми з друзями ходимо в кінотеатр, а після перегляду фільму обговорюємо сюжет і висловлюємо свої думки.

6 уривок

Я дуже люблю читати, мій улюблений жанр — фентезі.

7 уривок

Я прихильник науково-популярної літератури. Мене цікавить усе, пов'язане із біологією, хімією, географією, астрономією. На мою думку, читання книжок розвиває особистість, робить її ерудованою і цікавою.

4 Доберіть матеріал для твору за темою «Як стати цікавим людям і собі», використавши попередню вправу.

СТРУКТУРА ТВОРУ-РОЗДУМУ

I. Вступ (що спонукало автора замислитися над проблемою).

II. Основна частина (теза, яка стверджує чи спростовує певну думку. Наводяться докази з прикладами з художньої літератури, кінематографу чи особистого життя).

III. Висновок.

СЛОВНИК

адаптуватися — beilleszkedni
аксесуари — kiegészítők
взаєморозуміння — egyetértés
зздрість — irigység
зухвало — kihívóan

науково-популярна
література —
ismeretterjesztő irodalom
нахили — hajlamok

§ 26. Синонімічність складносурядних речень із різними сполучниками, а також складносурядного і простих речень

A mellérendelő összetett mondatok szinonimitása különböző kötőszavakkal, valamint a mellérendelő összetett és az egyszerű mondatok szinonimitása

1 Перепишіть речення, ставлячи замість крапок доречні сполучники сурядності.

1. Одлунали на рампі кроки, ... востаннє ударив дзвінок (*В. Сосюра*). 2. Глянув з високості вниз, ... голова йому пішла обертом, ... по тілі пробігли мурашки (*П. Панч*). 3. Його рожеві мрії часом розвіялись, ... він не залишав більше села (*Ю. Збанацький*). 4. Йому вже минуло двадцять шість років, ... він не зміг знайти собі дівчину до душі (*І. Нечуй-Левицький*). 5. Називалися вони то кіммерійцями, то скіфами, ... вже тоді дивували світ своєю високою культурою (*В. Терен*). 6. Дві стріли вилетіли рівночасно з двох луків, ... одна хибна, свиснувши ведмедеві понад вуха, ... друга влучила звіра в бік, не зранивши значно, а тільки роздразнивши безмірно (*І. Франко*).

2 Доберіть до кожного складносурядного речення синонімічне просте речення за зразком. Запишіть утворені речення. Чи змінився зміст речень і стилістичне забарвлення?

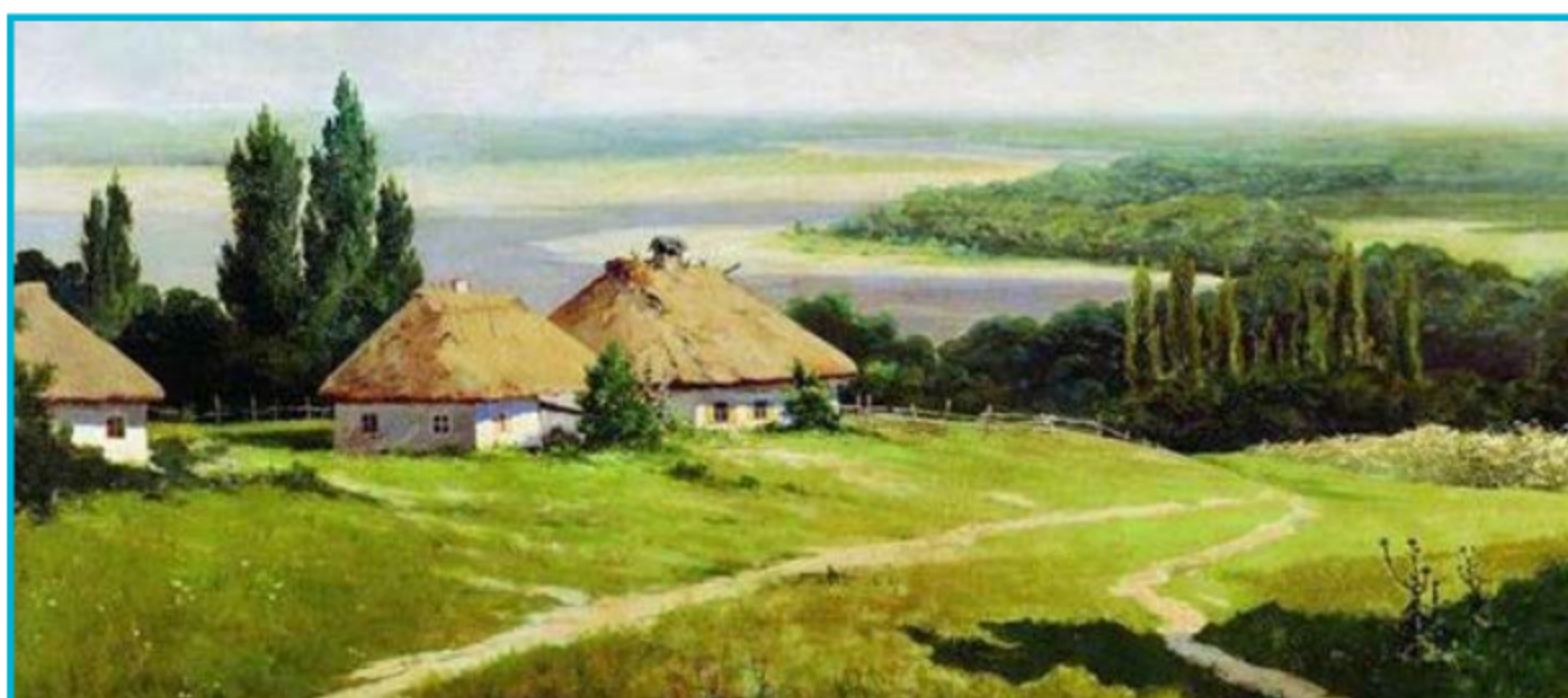
Зразок: Учні написали діагностувальну роботу, вони здали вчителю зошити і вийшли з класу (складносурядне речення). — Написавши діагностувальну роботу, учні здали зошити і вийшли з класу (просте речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом і однорідними присудками).

Починався ранок, і в садку попрокидалися птахи, вітали нас своїм співом. Вранці косарі вийшли в поле, і було чути дзвін кіс, і трава із шелестом падала під ноги. Наталка збиралася до друзів, однак не пішла, а вирішила допомогти мамі. Повіяв легенький вітерець, і зашелестіло листя на деревах.

3 Запишіть речення, розставляючи розділові знаки. Зробіть синонімічну заміну сполучників. З'ясуйте, як впливає заміна сполучників на зміст речення.

1. Пішов дощ, і земля освіжилась. 2. Сичі в гаю перекликались, та ясен раз у раз скрипів (*Т. Шевченко*). 3. Можна розділити на сто частин яблуко, але не можна розділити Землю (*І. Жиленко*). 4. Без тебе, Оленко, і вітер не віє (*Нар. тв.*). 5. Не то осінні води шуміли, не то вітер бився в заломах провалля (*М. Коцюбинський*).

Володимир Маковський
«Український пейзаж
із хатами»

Послідовність синтаксичного розбору складносурядного реченням

1. Вид речення за метою висловлювання, інтонацією.
2. Кількість частин складного речення.
3. Засоби зв'язку і вид за цією ознакою (сполучникове).
4. Вид сполучникового (складносурядне).
5. Сміслові відношення між частинами речення.
6. Пояснення розділових знаків.
7. Розбір кожної частини як простого речення.

Зразок усного розбору

Сонце сходило, і його світло заповнювало простір.

Речення розповідне, неокличне, складене з двох простих, які пов'язані між собою сполучником і; сполучникове, складносурядне; між частинами складносурядного речення, з'єднаного єднальним сполучником, ставимо кому; послідовність явищ...

Зразок письмового розбору

Розп., сполучн., складносурядн., 2 част., з'єдн. спол. і, на письмі – кома. [], і [].

Ч А. Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Випишіть складносурядні речення, зробіть синтаксичний розбір.

ХЛІБ

Ліда старанно миє стіл, витирає насухо, а тоді вже посипає пшеничним борошном. Тісто в діжі підійшло високо вгору й, пухке та пишне, начебто непомітно дихає. Жінка торкається долонями до тіста, відчуває живе тепло, вдихає кислувато-солодкий запах, який завжди тривожить душу. А пучки пальців, здається, уловлюють, як тісто й далі росте вгору, мовби пульсує ледь чутно.

Ліда м'яким, обережним рухом заглибила пальці в тісто, і вирвала шматок, і діжа наче стомлено зітхнула. Одірвала від шматка тіста ліву долоню, кинувши тісто назад у ліву, відірвала праву, знову ліву, і рухи були плавні та лагідні.

Зліпивши буханець, поклала на стіл те кругле диво, а сама вихопила з діжі другий шматок тіста. Узяла саме стільки, скільки годилося на буханець, і знову заходила долонями формувати хлібину, яка з кожним рухом ставала подібною до маленького сонечка. Незабаром тих сонечок на столі заблищала ціла вервечка.

(Є. Гуцало)

Б. Завдання до тексту «Хліб»

1. У якому стилі написано текст?
2. Обґрунтуйте вживання розділових знаків.

3. Які почуття передає автор тексту?

4. Чи спостерігали ви колись, як формують хліб (паски)?

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/k4e6x2bp>

СЛОВНИК

безмірно — mérhetetlenül

боярин — bojár

буханець — vekni

гнівno — haragosan

діжа — dagasztótál

зранити — megsebezni

кіммерійці — kimerek

косарі — kaszások

лук — íj

мурашки (по тілу) —

kirázta a hideg

позирнути — ránézni

рампа — rámpa

ратище — dárda

роздразнити — feldühít

скіфи — szkíták

смерека — jegenyefenyő

хибна — célt tévesztett

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Яка роль мови в житті суспільства?
2. Що таке обмін інформацією? Що називаємо спілкуванням? У чому різниця між ними?
3. Поясніть значення терміна «мовна поведінка».
4. Чи може бути мовна поведінка засобом впливу на людей?
5. Сформулюйте правила спілкування в інтернеті.
6. Що називаємо текстом?
7. Сформулюйте визначення теми тексту.
8. Що таке головна думка тексту?
9. На які частини поділяється текст?
10. Назвіть стилі мовлення.
11. Які типи мовлення ви знаєте?

Самостійна робота

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/5n7hn398>

Складнопідрядне речення

Összetett alárendelő mondat

§ 27. Складнопідрядне речення, його будова, засоби зв'язку

Az összetett alárendelő mondat felépítése és kapcsolóelemei

Складнопідрядним називають складне речення, у якому одна частина є головною, а інша — підрядною, від неї залежною.

Туризм називають відпочинком, (яким?) що зміцнює здоров'я.

Підрядна частина (їх може бути дві або й більше) граматично залежить від головної та поєднується з нею за допомогою сполучника підрядності або сполучного слова. Від головної частини до підрядної (підрядних) ставимо питання.

У давнину люди вірили,
(у що?) що на Івана Купала цвіте папороть.

Ставлячи питання від головної частини речення до підрядної, визначають між ними змістові відношення.

Підрядне речення може стояти перед головним, усередині головного й після нього.

Давні слов'яни шанували богиню Мокошу, (яку?) яка втілювала
матір-землю.

Цвіт папороті, (який?) який з'являється раз на рік у Купальську ніч,
за легендою, приносить щастя людині.

Щоб задобрити лісового духа, (навіщо?) треба було перед
дорогою сісти на поріг.

Між частинами складнопідрядного речення завжди ставлять коми.

I Прочитайте речення, дотримуючись інтонації та пауз. Визначте в реченнях граматичні основи, обведіть кружечком сполучники, які поєднують частини складного речення.

1. Коло хати стояли сідлані коні, вірьовки на сідлах.
 2. А дід чув уночі, як тричі поспіль вистрелило. 3. І так це було сказано, що ніякого сумніву не могло бути. 4. Відчував, як у грудях сказано билосся серце. 5. Лише здивувався, чого це він називає його «капітаном». 6. Григорій був нашорошений, хоч і не подавав виду. 7. Коло Індії їх дощі обливали-мочили, біля Цейлону вітри пекли-сушили. (І. Багрянний)

У складнопідрядних реченнях треба розрізняти **сполучники** та **сполучні слова**.

Сполучники поєднують частини складнопідрядного речення; не відповідають на питання; не є членами речення.

У тім мені був рай, **щоб** вільним став мій край (Б. Грінченко).

Сполучні слова поєднують частини складнопідрядного речення; відповідають на питання; є членами речення підрядної частини.

В Україні існує чимало повір'їв про вужів та змій,
що стережуть підземні скарби.

Той ліс, **що** я дитиною садив, гуде й шумить (Д. Павличко).

Сполучники за будовою поділяють на **прості** (**що, як, щоб, якщо, якби, хоч, ніж, мов, чи** та ін.) і **складені** (**через те що, тому що, у зв'язку з тим що, дарма що** та ін.).

Сполучними словами в складнопідрядному реченні найчастіше бувають:

- ▶ **відносні займенники** **хто, що, який, чий, котрий** у різних відмінкових формах:

Жили й живем ми тільки боротьбою,
 якою перетворюється світ (Л. Дмитренко).

- ▶ **прислівники** **де, коли, куди, звідки, як** та ін.

Я люблю, коли шумлять тополі і жовте
 листя падає з тополь (А. Камінчук).

2 Запишіть речення. Визначте, з допомогою сполучника чи сполучного слова поєднані головна і підрядна частини речення. Запишіть питання, на яке відповідає підрядна частина.

Там, де зорі сяють з-за гори, над водою гнуться явори (А. Малишко). 2. Серед майстрового люду найбільшої слави зажив мій дід Дем'ян, якого знав увесь повіт (М. Стельмах). 3. Де хата біленька, там родина гідненька (Нар. тв.). 4. Великої душі потрібно, щоб доброту в нещасті зберегти (В. Коломієць). 5. Навіть якщо хто й почував себе хворим на якусь із незначних хвороб, нізащо не погодився б піти на прийом до цього лікаря (О. Іваненко). 6. Лише чути, як коні хрумають овес у стайні (С. Плачинда). 7. Березовий сік, що збирали навесні, був одним із найпопулярніших напоїв (О. Ворожейкіна).

3 Прочитайте текст. Попрацюйте у групах. Визначте складнопідрядні речення у 1–3 та 4–6 абзацах.

МАРІЯ ПРИМАЧЕНКО

Марія Оксентіївна Примаченко народилася, виросла і провела все життя в селі Болотня Київської області. Її виховували у творчій сім'ї. Батько, Оксентій Григорович, був теслею, створював дворові огорожі. Бабуся займалася розмальовуванням писанок. Мати, Параска Василівна, славилася майстерністю вишивання, чого навчилася і сама Марія, яка носила власноруч вишиті сорочки. Крім живопису і вишивання, захоплювалася також керамікою, ілюстрацією.

У дитячому віці майбутня художниця не могла працювати в полі і допомагати рідним у багатьох господарських справах через недуги. Коли дівчинці було сім років, вона захворіла на поліомієліт. Надалі все життя художниця переживатиме страшні болі, не одну операцію і майже на всіх фото буде з милицями.

Час, що звільнила хвороба, Марія використовувала для занять творчістю. Серйозно малювати Примаченко почала в 17-річ-

ному віці, коли знайшла синювату глину. Нею вона розмалювала власний будинок. Робота дівчини всім сподобалася — дівчина отримала перше замовлення.

Цікаво, що загалом художниця була малоосвіченою, тому що з-за хвороби вона провчилася лише чотири роки у школі. У підписах до картин вона практично не ставила розділових знаків.

Художню освіту Примаченко отримала від майстрині-ткалі з Києва — Тетяні Флорі. Вона помітила талант Примаченко, запросила її в експериментальні майстерні, що працювали в Київському музеї українського мистецтва. У період навчання в Школі народних майстрів Марія намалювала картини: «Бичок на прогулянці», «Синій лев», «Рябий звір» та інші. Зображення звіриного світу вирізняється фантастичними, казковими, фольклорними мотивами.

У 1937 році картини художниці виставляють у Парижі, Варшаві, Софії, Монреалі, Празі. Музеї почали купувати її роботи. Полотна Примаченко зачаровують неймовірною доброю фантазією, точним, своєрідним колоритом і таємничою майстерністю.

(М. Шулікіна «Що потрібно знати про художницю Марію Примаченко» <https://vogue.ua>)

4 З 3 і 4 абзаців тексту впр. 3 випишіть складні речення. Визначте головну і підрядну частину. Виділіть сполучники, якими поєднані частини речень. Запишіть схеми речень.

Марія Примаченко
«Наша Армія,
наші хранителі»

5 Дайте письмові відповіді на питання. У відповідях використайте складнопідрядні речення.

1. Коли Примаченко почала малювати серйозно?
2. Який час Марія використовувала для занять творчістю?
3. Чому художниця була малоосвіченою?
4. Чому дівчина в дитинстві не могла допомагати батькам?

6 Розкажіть, що ви дізналися про Марію Примаченко.

1. У розповіді використайте якомога більше складнопідрядних речень.

2. Дай відповіді на запитання:

1. Чи була художниця, попри важку хворобу, щасливою людиною?
2. Що, на вашу думку, рятувало Марію Примаченко від важких думок про хворобу, про неможливість вільно рухатися?

Я знаю, що ...

Я вважаю, що ...

СЛОВНИК

відносні займенники — vonatkozó névmások

допустові сполучники — megengedő kötőszók

експериментальні майстерні — kísérleti műhelyek

залежність — függés

змістовні відношення — tartalmi viszonyok

колорит — színhatás / színvilág

мети сполучники — célhatározói kötőszók

міри та ступеня сполучники — fok- és mértékhatározói kötőszók

наслідкові сполучники — következményes kötőszók

порівняльні сполучники — hasonlító kötőszók

причинові сполучники — okhatározói kötőszók

сполучне слово — utalószó

сполучник підрядності — alárendelő kötőszó

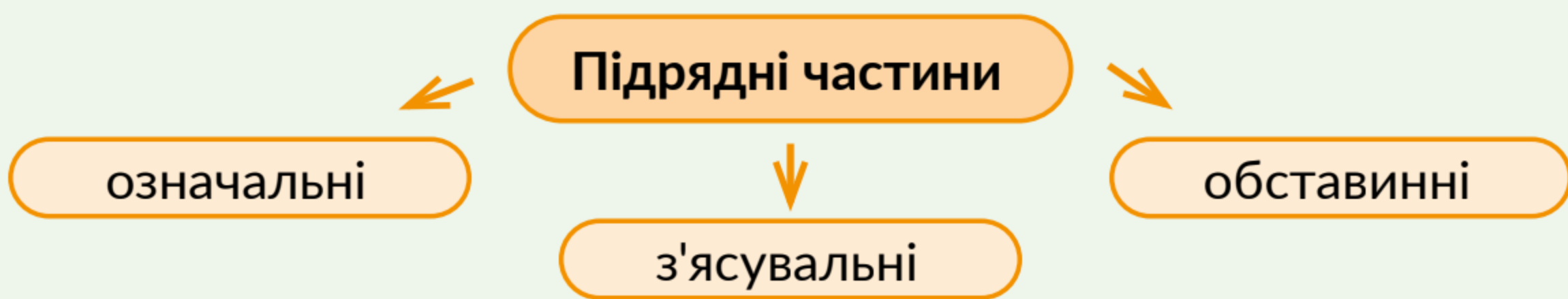
умовні сполучники — feltételes kötőszók

§ 28–29.

Основні види складнопідрядних речень: з означальними підрядними, з підрядними з'ясувальними, з обставинними підрядними частинами

Az összetett alárendelő mondatok fő típusai:
jelzői mellékmondattal, tárgyi mellékmondattal és
határozói mellékmondattal

За значенням складнопідрядні речення поділяють на три основні види з підрядними частинами:

- ▶ означальними, що вказують на ознаку предмета (явища, особи) у головній частині і відповідають на питання **який? яка? яке? які?**

Я люблю ту пору, (яку?) **коли сад пахне яблуками.**

- ▶ з'ясувальними, які пояснюють, роз'яснюють або доповнюють зміст слова в головному реченні, відповідаючи на питання непрямих відмінків (**кого? чого? кому? чому? що? ким? чим? на кому? на чому?**).

Я чув, (що?) **як уранці співали птахи.**

- ▶ обставинними, які вказують на різні обставини, за яких відбувається дія в головному реченні. Вони поділяються на кілька підвидів і відповідають на питання обставини.

Я піду туди, (куди?) **де мене чекають.**

Він прийшов, (навіщо?) **щоб допомогти мені.**

1 Перепишіть речення. Позначте в них граматичну основу. Виділіть сполучники або сполучні слова, якими поєднані частини складних речень. Визначте типи підрядних частин речень.

1. А Дмитро Половець, який зарано залишився сиротою, серцем прикипів до жінки (*М. Морозенко*). 2. Я не боюся, що ви вирішите відвідати нашу школу (*Д. Матіяш*). 3. На величезному обширі від Чорного до Білого морів жили русини, які вирощували хліб і розводили худобу (*З підручника*). 4. Дівчинка відкладає вінок і біжить до старого гіллястого дуба, що стоїть на узліссі (*М. Олійник*). 5. Розберіть оцей ваш міст і пустіть його за водою, щоб перси не змогли втекти через Дунай (*І. Білик*). 6. Чує він крізь легкий сон, що якась дівчина співає тонким голосом пісню... (*І. С. Нечуй-Левицький*)

Складні речення з підрядними означальними

Összetett alárendelő mondatok jelzői mellékmondattal

Означальні підрядні частини відповідають на питання означення: **який? чий? котрий?**:

Ми зупинилися біля хати, (якої?) **яка стояла край лісу**.

2 Прочитайте речення. Поставте питання від головної частини складнопідрядного речення до підрядної частини. Виділіть сполучник (або сполучне слово). Визначте тип підрядної частини складнопідрядного речення.

1. Зачаровані незайманою лісовою красою, яку відкрив для всіх той дзвінкий голос, люди ще довго дивувалися. 2. Ішов дух від паляниць, які спекла мама на капустяному листі й поклала на столі (*За І. Складаним*). 3. Небо і вода поволі вкривалися позолотою, яка високо над головою і біля самого берега перетворювалась на прозору блакить (*О. Донченко*). 4. Щасливий і прекрасний край, про який усі дорослі згадують із сумовитим зітханням (*за П. Загребельним*). 5. Чоловічий гуцульський костюм складається із сорочки, яку носять поверх суконних штанів, кептаря та крисані.

3 Від поданих простих речень за зразком утворіть складнопідрядні. Поставте питання від головної до підрядної частини. Визначте її вид. Зобразіть схему кожного речення.

***Зразок:** Він трохи хапливо розчинив двері будинку. Над ворітьми горів потрібний йому номер (В Підмогильний). — Він трохи хапливо розчинив двері будинку, над ворітьми якого горів потрібний йому номер.*

1. Цимбали потрапили до нас із гуцульського роду. В ньому народився найкращий цимбаліст. (М. Стельмах). 2. Чи не найбільшою родинною подією були літературні вечори. Вони відбувалися вдома (М. Олійник).

4 Прочитайте текст. Випишіть складнопідрядні речення.

ЛЮДВІГ ВАН БЕТХОВЕН

Людвіг ван Бетховен — видатний німецький композитор та піаніст народився у сім'ї придворних музикантів у м. Бонн, Німеччина. Юний Бетховен чудово грав на скрипці, органі та фортепіано, мав гарний слух.

Восьмирічного хлопчика відправляють до Кельна, потім на гастролі в Голландію, де він демонструє свої виконавські здібності.

Із 1778 року Бетховен навчається у знаменитого композитора Крістіана Готліба Нафе, який сформував у хлопчика гарний художній смак.

З 11 років хлопчик не відвідував школу. Самостійно вчить латинь, італійську та французьку мови. Читав класичну літературу, грецьких письменників, напам'ять цитував Шекспіра.

У 1787 році музикант вирушає до Відня, де демонструє свою гру Моцарту. З першого знайомства великий музикант був приємно вражений імпровізаціям юнака і відгукувався друзям, що Бетховен музикант з великим майбутнім. Бетховен жив у Відні як вільний музикант, і місцева публіка визнавала його геніальним піаністом і композитором. На першому виступі перед публікою Бетховен зіграв свій концерт для фортепіано, який приніс йому великий успіх.

У 1795 році у Бетховена з'явилися проблеми зі слухом. Хвороба прогресувала, композитор закрився в собі, перетворився на похмурого відлюдька. Його рятувало лише створення музики. У цей період він створив героїко-драматичний стиль. Під час виконання оркестром однієї з симфоній Бетховен диригував сам, і це принесло композитору великий успіх.

Слух погіршувався. Коли композитор розмовляв, йому доводилося вдаватися до записів у зошиті. Слава Бетховена гасне. Музикант починає давати уроки музики. У композитора було чимало послідовників, які активно поширювали твори вчителя. Серед його учнів був Карл Черні, який став одним з найкращих педагогів Відня. Юний Ференц Ліст навчався у Черні. На першому концерті хлопчика був присутній Бетховен, який розпізнав обдарованість дитини.

За три роки до смерті Бетховена колеги організували великий концерт із його творів. Маестро не чув захоплених вигуків публіки та бурхливих аплодисментів, а зрозумівши захват слухачів, знепритомнів від хвилювання. Тоді композитор був уже зовсім глухий.

(З інтернету **ПОСИЛАННЯ**)

5 Дайте письмову відповідь на запитання до тексту, використовуючи складні речення.

1. Чому Бетховена відправляють до Кельна та в Голландію?
2. Що сформував у хлопчика Крістіан Готліб Нафе?
3. Чому хлопчик не відвідує школу?
4. Що продемонстрував Бетховен Моцарту?
5. Яке враження залишив про себе Бетховен Моцарту?
6. Який концерт приніс музиканту великий успіх?
7. Чому композитор вдається до записів у зошиті?
8. Що принесло Бетховену успіх, коли він почав глухнути?
9. Що поширювали учні Бетховена?
10. Ким був Карл Черні?
11. Що сталося на першому концерті Ліста?
12. Як відреагував маестро на організований друзями концерт?

6 Дайте відповідь на запитання.

1. Як композитор допомагав собі, коли відчув, що у нього гіршає слух?
2. Чи можна сказати, що Бетховен — людина з особливими потребами?
3. Де навчаються діти, у яких є порушення зору або слуху?
4. Чому люди з фізичними вадами потребують особливої уваги?
5. Як ви ставитеся до тих, хто не може робити того, що ви?
6. Що ви зробите, коли при вас ображатимуть слабшого?

7 А. Ситуативне завдання. Уявіть ситуацію:

У вашому будинку поселилися нова сім'я, в якій є хлопчик з порушенням слуху. Дитина — ваш одноліток. Подумайте і розкажіть, як ви будете спілкуватись? Чи може цей хлопець стати вашим другом?

Б. Обговоріть цю ситуацію із сусідом/ сусідкою по парті. Складіть розповідь.

СЛОВНИК

аплодисменти — tapsolók
 виконавські здібності —
 előadói képességek
 героїко-драматичний стиль —
 heroikus-drámai stílus
 захоплені вигуки —
 lelkes kiáltások

знепритомніти — elájulni
 імпровізація — improvizáció
 стріха — háztető (nádtető)
 узлісся — erdőszél
 художній смак — művészi ízlés

§ 30. Складні речення з підрядними з'ясувальними

Összetett mondatok tárgyi mellékmondattal

Складнопідрядне речення зі з'ясувальними підрядними частинами пояснюють те, про що йдеться в головній частині. З'ясувальні підрядні частини відповідають на питання додатків (питання непрямих відмінків).

Сполучники: *що, як, щоб, мов, ніби, наче, аби, якби, коли, поки, доки, чи.*

Мені спочатку навіть здалося, (що?) *що кружляю на одному місці.*

[], (що).

Сполучні слова: *який, чий, котрий, що, де, куди, звідки, як, чому.*

Я бачив, (що?) *як синя вода подолала крижину.*

[], (як)

I Запишіть речення. Підкресліть граматичні основи у кожному з них. Виділіть сполучники або сполучні слова, які поєднують частини складних речень. Поставте питання від головної частини речення до підрядної, визначте тип підрядної.

1. Національне минуле служить нам ніби для перевірки того, хто ми є (*Г. Лозко*). 2. І нікому вона не скаже, що під нею лежить твоя мучена душа без одплати (*Панас Мирний*) 3. Усесвітнє визнання здобула золота пектораль із кургану Товста Могила, що на Дніпропетровщині (*З підручника «Українська література», О. Авраменко*) 4. Часом ми помічали бранця на черговій хвилі і тоді бігли вбік, доки за нами гналися розгнівані води (*Ю. Яновський*). 5. Русичі відбили всіх, хто хотів зломити їх (*Р. Іванченко*). 6. Степ межує з морем, що завжди приймало журавлів зі степу (*Ю. Яновський*).

2 Перепишіть речення. Визначте, на які питання відповідають підрядні частини складнопідрядних речень. Виділіть сполучники або сполучні слова, які поєднують головну частину речень з підрядною.

1. Вовк бачить, що непереливки, покинув ягнятко (*Панас Мирний*) 2. Ви чули, як шумлять бори у вересневі вечори? (*А. Малишко*). 3. А чи сумуєш ти від того, що в нас в садку немає пташок співучих ... (*О. Олесь*). 4. Почім ми можемо знати, що в нашій землі християнській за день тепера? (*Нар. тв.*) 5. А я люблю, як у вечірній час сопілка заспіває переливна (*М. Рильський*). 6. Мені здається, що пейзажі в нас на Україні якоїсь приголомшливої краси (*Ю. Яновський*). 7. Він прислухається, що діється в його серці, у душі (*Панас Мирний*).

3 До поданих головних речень додайте підрядні і запишіть. Зобразіть схеми.

1. Гуляючи парком, я побачила, як ... 2. Перевіряючи домашнє завдання з математики, я побачив, що ... 3. Цікаво, що ... 4. Ми побачили, що ... 5. Діти говорили про те, що ...

4 Прочитайте текст. Випишіть з нього складні речення. Визначте, до якого типу складних речень вони належать.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Лариса Косач-Квітка (Лєся Українка) була винятково обдарованою, хоч мама вважала її недостатньо розвиненою. У чотири роки дівчинка самотійно читала, у п'ять освоїла гру на фортепіано, в шість — майстерно вишивала, а у дев'ять написала перший вірш «Надія». У 12 років переклала «Вечори на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя.

Не закінчила ні гімназії, ні університетів, навчалася дистанційно — вдома за програмою матері, під опікою дядька Михайла Драгоманова і брата Михайла, а також репетиторів, які допомагали опанувати музику і живопис. Лєся вправно грала на роялі. Однак у 10 років у дівчини діагностували туберкульоз кісток. Місяці вона проводила із загіпсованими руками, пережила операцію з видалення кісток кисті. Тому

від музичної кар'єри довелося відмовитися. Так, як і від малярства. Сьогодні мало хто знає, що Леся Українка подавала надії як перша жінка-мариністка. На жаль, до сьогодні збереглася лише одна її картина.

Велика поліглотка, вона знала українську, польську, болгарську, давньогрецьку, латинську, англійську, німецьку, французьку та італійську мови. Вивчила їх, щоб читати твори в оригіналі та перекладати для українського читача. Написала для навчання молодшої сестри Ольги підручник «Стародавня історія східних народів».

Поетичний доробок Лесі Українки становить понад 250 віршів і 12 ліричних та ліро-епічних поем. У прозі працювала в малих жанрах: більше ніж 20 оповідань, образків, нарисів. У драматичному спадку — 24 драматичні твори. Все життя цікавилася фольклором. Знала майже 500 народних пісень.

Леся Українка страждала від туберкульозу кісток, який почався у дитинстві, а згодом у неї виявили також туберкульоз легень та нирок. Хвороба значно вплинула на її життя, обмежуючи можливості та змусила шукати клімату, сприятливі для її здоров'я. Лікувалася Леся на багатьох українських, європейських курортах, на Кавказі, в Азії. Уперше хвороба привела її з матір'ю до Криму в 1890 році. Подорожувала до Севастополя, Ялти, Бахчисарая, який порівняла з біблійним райським садом. Ще був період, коли вона майже рік прожила в Ялті, де познайомилася із Сергієм Мержинським. Проходила курси лікування в Берліні, де її прооперували. Відвідувала дядька Михайла Драгоманова в Софії, працювала в дядьковій бібліотеці. Виїжджала до санаторію в Єгипет. Від 1907 року мешкала за місцем служби чоловіка в Тбілісі, Телаві, Кутаїсі, Хоні, Сурамі.

(З інтернету)

Верхній ряд — Ольга Косач,
Олександр Драгоманов,
Ізидора Косач;
нижній ряд — Олена Пчілка,
Леся Українка,
Сергій Мержинський

5 Дайте відповіді на запитання до тексту «Леся Українка». У відповідях використайте складносурядні та складнопідрядні речення.

1. Які таланти виявляла Леся Українку у віці з чотирьох до дванадцяти років?
2. Як навчалася видатна українська поетеса?
3. Яку хворобу діагностували лікарі, коли Ларисі виповнилося 10 років?
4. Від чого довелося відмовитися дівчинці?
5. Які надії подавала Леся Українка у малярстві?
6. Якими мовами володіла Леся Українка?
7. З якою метою вона вивчала іноземні мови?
8. Що написала Леся Українка для молодшої сестри Ольги?
9. Скільки віршів, ліричних та ліро-епічних поем створила Леся Українка?
10. Скільки драматичних творів у спадку поетеси?
11. Скільки народних пісень знала поетеса?
12. Чому поетеса так багато подорожувала?

6 Знайдіть продовження речень за початком. Визначте тип складнопідрядних речень.

Початок	Продовження
Сьогодні мало хто знає, ...	що Леся Українка подавала надії як перша жінка-мариністка.
Подорожувала до Севастополя, Ялти, Бахчисарая, ...	який порівняла з біблійним райським садом.
Ще був період, ...	де її прооперували.
Проходила курси лікування в Берліні, ...	коли вона майже рік прожила в Ялті, де познайомилася із Сергієм Мержинським.

7 А. Ситуативне завдання. Уявіть ситуацію:

Ви прокинулися
і відчули, що втратили
можливість бачити /
чути/ ходити.

Б. Розкажіть:

1. на які труднощі натрапили;
2. хто допомагає;
3. що відчуваєте.

СЛОВНИК

вогкість —

nedvesség / nyirkosság

доробок (творчий) — életmű

кістка кисті — kéztőcsont

малорозвинений — fejletlen

малярство — festészet

мариніст — tengerfestő

нарис — vázlat / esszé

образок (у літературі) —
életkép

опанувати — elsajátítani

опіка —

felügyelet / gondoskodás

освоїти (навичку) — elsajátítani

поліглот — többnyelvű személy

райський сад —

paradicsomi kert

розтоплений — megolvasztott

рояль — zongora

(nagy, koncertzongora)

сплеск (хвиль) —

hullámcsapás / vízfröccsenés

туберкульоз кісток —

csont-tuberkulózis

§ 31. Усний твір-роздум у публіцистичному стилі на морально-етичну тему

Szóbeli fogalmazás — publicisztikai stílusú szöveg erkölcsi-etikai témában

I Пригадайте, які стилі мовлення вам відомі? Що ви знаєте про публіцистичний стиль? Назвіть його мовні особливості.

Висловлення публіцистичного стилю використовують у суспільному житті. Основні жанри: промова, звернення, виступ на мітингу, газетна чи журнальна стаття про життя суспільства.

Пам'ятка

Твір-роздум слід розпочинати з осмислення його змісту (теми).

1. Що обов'язково потрібно сказати або написати, щоб тему твору було розкрито.
2. Яка думка (теза) для розкриття теми найголовніша.
3. Які тези менш важливі, але потрібні.
4. Від яких подробиць варто відмовитися у творі через їхню несуттєвість або неактуальність.

Після цього треба обміркувати головну думку майбутнього твору — висновок, який буде впливати з усього сказаного чи написаного.

Наступний етап роботи над твором — добір фактичного матеріалу та його систематизація. Джерелами може стати інформація від учасників чи свідків суспільних подій, особистий досвід, матеріали ЗМІ. Систематизувати ретельно дібраний фактичний матеріал у вигляді плану твору. Складання плану є обов'язковим як для письмового, та і для усного твору.

Структура твору-роздуму:

- I. Вступ (що спонукало автора замислитися над проблемою).
- II. Основна частина (теза, яка стверджує чи спростовує певну думку. Ілюструємо прикладами з історії, літератури, життя).
- III. Висновок.

2 Дайте відповідь на запитання.

1. Що означає бути особою з особливими потребами?
2. На які перешкоди найчастіше натрапляють люди з особливими потребами?
3. Чи є у твоєму місті (селі) зручна інфраструктура для осіб з особливими потребами?
4. Які права мають особи з особливими потребами згідно з українським законодавством?
5. Чи спілкувався/ спілкувалася ти коли-небудь з особами з особливими потребами?
6. Які помилки бувають у спілкуванні з людьми з особливими потребами?
7. Чому важливо говорити про інклюзію в школі?
8. Уяви, що твій однокласник пересувається на візку. Що можна зробити, щоб йому було зручно у громадських місцях?
9. Як варто реагувати, якщо бачиш, що хтось ображає людину з особливими потребами?

3 Складіть твір-роздум на тему «Чи можна вважати людину з особливими потребами менш здатною до навчання чи роботи?», використовуючи матеріали текстів «Марія Примаченко» на с. 93, «Людвіг ван Бетховен», на с. 98 «Леся Українка» на с. 103 (або особистий досвід)

СЛОВНИК

газетна стаття — újságcikk
журнальна стаття —
folyóiratcikk / magazincikk
звернення — felhívás
ЗМІ (засоби масової інформації) — tömegtájékoztatási
eszközök / média
неактуальність —
időszerűtlenség
особистий досвід —
személyes tapasztalat

спростування — cáfolat
ствердження — állítás
суспільна подія —
társadalmi esemény
суспільне життя —
társadalmi élet
теза — tételmondat
фактичний матеріал —
tényszerű anyag

§ 32–33.

Складнопідрядні речення з обставинними підрядними частинами.**Складнопідрядні речення з підрядними способу дії, ступеня і міри**

Alárendelő összetett mondatok határozói mellékmondattal.

Alárendelő összetett mondatok mód-, fok- és mértékhatározói mellékmondattal

Складнопідрядними реченнями з підрядною частиною способу дії та ступеня називають такі складні речення, в яких підрядна частина вказує на спосіб дії або ступінь, про які йдеться в головній частині.

Підрядна частина способу дії та ступеня відповідає на питання **як? у якій спосіб?(яким способом?) якою мірою? наскільки?**

Розіслався широкий степ, (якою мірою?) **наскільки можна було кинути оком** (І. Нечуй-Левицький).

Підрядні частини способу дії та ступеня здебільшого поєднані з головною частиною речення сполучниковим словом як або сполучниками підрядності що, щоб. У головній частині може бути слово так:

Створені різьбярем дерев'яні фігурки були такими гарними (якою мірою? наскільки?), **що ніхто не минав виставку його робіт.**

Підрядна частина способу дії та ступеня може стояти:

► після головної частини:

Один зі старців грав на ліру й так захопився (якою мірою? наскільки?), **що, здавалося, забув і за саму милостиню** (М. Івченко)

- ▶ перед головною частиною:

Що крутішим було життя, то дужче його любив (Ю. Мушкетик).

- ▶ усередині головного речення:

Роби так, (як?) щоб не довелося потім переробляти, усі свої справи.

- 1 Прочитайте речення. Визначте вид підрядних частин. Поясніть свою думку.

1. Капітан Колодуб так тепло і разом з тим з такою тонкою, знайомою всім іронією усміхнувся, що за ним тихо усміхнулася вся землянка (О. Довженко). 2. Йому захотілося побачити той маленький будинок на Бессарабці, увійти в нього так, як уперше, коли побачив Надійку в товаристві друзів-селюків (В. Підмогильний). 3. Мороз ударив так несподівано, що побив геть усі чорнобривці в саду (С. Павленко). 4. Сьогодні я такий веселий, що молодіти хочу знов (В. Сосюра).

- 2 Запишіть речення. Складіть схеми до кожного речення.

1. І хто тільки бачив, як вони з поля повернули в гай, усяке зараз домислялось, куди вони простують. 2. А Черевань був тяжко грошовитий і веселий пан із козацтва, що збагатилось за десятилітню війну з ляхами. 3. Річ тут про Богдана Хмельницького, як він років з десяток шарпав з козаками шляхетних ляхів і недоляшків. 4. Пташки співали і свистали усюди по гаю так голосно і гарно, що все кругом неначе усміхалось. 5. Такими словами зустрів старий Бульба двох синів своїх, що вчилися в київській бурсі й оце приїхали додому (М. Гоголь). 6. Мене переповнював великий азарт, бо ця поїздка вже сама собою була пригодою (З. Мензатюк). 7. Ніхто б не казав, що вони їдуть у гості до веселого пана Череваня. 8. Бувало тоді у ту старовину, таке, що і вдень і вночі сподівайсь лихого гостя — татарина або ляха. 9. Так над ворітьми у башті було й віконце, щоб роздивитись перше, чи впускати гостя до господи, чи ні (За П. Кулішем).

3 Прочитайте текст. Виконайте завдання до тексту в електронному додатку.

ПОСПІШНІ ВИСНОВКИ

(1) З кожною зупинкою людей в автобусі більшало, уже і яблуку ніде було впасти. (2) Молодик сидів, слухаючи музику й поглядаючи у вікно, коли раптом жінка йому сказала: «У ваші літа я поступалася місцем старшим, а Ви ...» (3) Її підтримала інша жінка, а за дві-три хвилини на нього накинулися всі пасажери.

(4) Юнак не витерпів тиску й сказав: «Добре, я встану, але хай сяде на моє місце той, кому не буде соромно за свої слова».

(5) Хлопець почав діставати щось із-під сидіння, от з'явилися милиця, а потім друга, і він, спираючись, піднявся з місця.

(6) Усі завмерли від здивування, а жінка, що так нервово наступала йому на ноги, тепер зрозуміла, чому він на це не звертав уваги. (7) До кінцевої зупинки ніхто не промовив ні слова. (8) Хлопець їхав стоячи на милицях, хоча й було важко, але він стояв. (9) Юнакові давало силу те, що його місце залишалося порожнім усю дорогу.

(10) Самовпевненість і поспішність висновків часто стають для людини соромом. (11) Будьмо толерантними й розсудливими!

Притча

4 Робота в парах. Прочитайте текст. Складіть разом із сусідом/ сусідкою по парті запитання до нього.

5 Робота в групах. Гра. Поставте складені до тексту запитання однокласнику / однокласниці. Дочекайтеся відповіді. Якщо вона правильна, то запитуйте далі. Якщо відповіді немає або неправильна - запитують наступного члена команди. За кожну правильну відповідь учасник отримує один бал. Виграє той, хто дасть більше правильних відповідей на поставлені запитання.

6 Підготуйтеся до усного вибіркового переказу тексту.

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/y4nu565p>

СЛОВНИК

відокремлене порівняння —
különálló hasonlat

ворота — kapu

господа — ház / birtok

грошовитий — tehetős

здавалося — úgy tűnt

косар — kaszás

перло (у значенні «перлина») — gyöngy

поспішність —
elhamarkodottság

розлогий (долина) — tágas

розсудливий — megfontolt

самовпевненість — önhittség

спертися (на милицю) —

támaszkodni

спомин — emlék

чорнобривці — bársonyvirág

§ 34. **Говоріння. Дискусія на тему «Люди з особливими потребами»**

Beszédkésztség. Vita a „Fogyatékkal élő emberek” témában

I Ознайомтесь із правилами ведення дискусії.

Правила ведення дискусії

1. Умійте слухати один одного (прослухайте відповідь першого доповідача, зробіть невеликий огляд відповіді попереднього співрозмовника і поділіться своїми міркуваннями).
2. Говорить тільки один доповідач, а інші слухають.
3. Говоріть дотримуючись теми дискусії.
4. Під час дискусії обмінюються думками, кожен має право висловити свою думку (не перебиваючи співрозмовника).
5. Якщо вам неприємна та чи інша ситуація під час дискусії, можна не брати участі в ній.
6. Не можна під час дискусії засуджувати чийсь погляд, принижувати.
7. До всіх учасників потрібно виявляти повагу.
8. Подумайте, про що хочете сказати перед тим як сперечатися.
9. Ґрунтовно підготуйтеся до дискусії, обов'язково висловіть свою думку.
10. Висловлюйтеся просто, ясно, логічно, послідовно.
11. Говоріть тільки те, у чому переконані.
12. Не спотворюйте думки співрозмовника.
13. Найкращі докази — факти.

2 A. Командна гра «Круглий стіл». Правила проведення дискусії.

У групах (5–7 осіб) обговоріть тему: «Люди з особливими потребами» (на основі матеріалів вправ «Марія Примаченко», «Людвиг ван Бетховен», «Леся Українка», «Поспішні висновки», власний досвід / приклад з життя). Кожний учасник послідовно висловлює свої думки та вислуховує інших.

Б. Питання для обговорення.

1. Чи достатньо у твоєму місті (селі) зроблено для інтеграції осіб з особливими потребами в усі сфери життя — освіту, культуру? Чому так (або ні)?
2. Чого суспільство потребує більше: фізичної чи ментальної доступності для осіб з особливими потребами?
3. Чи потрібно створювати окремі навчальні заклади та робочі місця для осіб з особливими потребами?
4. Чи коректно ти спілкуєшся з людьми з особливими потребами?
5. Хто, на твою думку, відповідає за створення інклюзивного середовища — держава, суспільство, родина? Чому?
6. Як би ти поставився до однокласника / однокласниці з особливими потребами?
7. У чому полягає різниця між жалістю і повагою до людей з особливими потребами?

- 3** Робота в групах. Підготуйте презентацію про відомих людей, які подолали свої недуги. Чи були поряд з ними ті, хто їх підтримував? У який спосіб?

СЛОВНИК

ґрунтовно — alaposan
доказ — bizonyíték
дотримуватися теми —
a témánál maradni
жалість — sajnálat
засуджувати — elítélni
інклюзивне середовище —
inkluzív környezet
коректно (спілкуватися) —
helyesen / tiszteletteljesen

ментальна доступність —
mentális hozzáférhetőség
принижувати — megalázní
сперечатися — vitatkozni
спотворювати — elferdíteni /
meghamisítani
фізична доступність — fizikai
hozzáférhetőség

§ 35. Складнопідрядні речення з підрядними порівняння

Alárendelő összetett mondatok hasonlító mellékmondattal

Складнопідрядне речення з підрядною порівняльною частиною — це речення, у якому підрядна частина пояснює зміст головної за допомогою порівняння.

Такі підрядні частини відповідають на питання **як? подібно до чого?**

Чайка скиглить літаючи, (як?) **мов за дітьми плаче** (Т. Шевченко).

З головною частиною підрядні порівняльні поєднані за допомогою сполучників **як, мов(немов), мовби (немовби), наче (неначе), ніби, начебто**. У головній частині речення може бути вказівне слово **так**.

На стінах виступали вишиті романські рушники, **ніби казкові жарптиці розпустили свої широкі крила** (І. Цюпа).

Підрядна порівняльна частина може стояти:

- ▶ після головної частини:

Так для сонечка осінь убралася, **мов цариця у свято врочисте** (Леся Українка).

- ▶ перед головною частиною:

Темна копиця стала ніби здоровою сиртою, та все сунула до берега (І. Нечуй-Левицький).

► усередині головної частини:

Та пляма все більшала швидко і все наближалась, (як?) **наче сунулась морем якась темна копиця**, котра ніби росла і ширшала (І. Нечуй-Левицький).

Підрядна порівняльна частина буває неповною, із пропущеним присудком.

Веселі радісні звуки кудись підіймаються граціозними хвилями, **як череда кізок під гору**.

1 Прочитайте. Поставте питання від головної частини до підрядної. Визначте вид складнопідрядного речення.

1. Схопивши голову в руки, сидів він у страшній непевності, немов ждав приходу когось найдорожчого його серцю (І. Франко). 2. Зацвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина — дитина (Т. Шевченко). 3. Старанно обзирає кожний куточок, кожний камінчик, немов стараючись прикликати собі в тямку положення місцевості, змінене вчорашньою пожежею! (І. Франко). 4. На новому місці хлопці почувалися так, неначе вилізли з чорної нори на світло денне (І. Багряний). 5. Душа співа, як все співа (Олександр Олесь). 6. Гуркочуть брили грому в скалах, мов неба колеться горіх (Д. Павличко). 7. Моєму серцю снівся ти, як морю сняться урагани (Л. Костенко). 8. Запекло коло серця, мов хто огню приложив (Панас Мирний).

2 Перепишіть речення. Запишіть схему кожного з них. Визначте, які речення містять порівняльний зворот, а які — підрядну частину порівняння.

От стеляться, як скатерть, зелені левади. Густа, як руно, трава й дрібненька, тонісінька осока доходять до самої води. Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені кущі верболозу, то кругленькі, наче м'ячики, то гостроверхі, наче топольки. Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раставиця, неначе передражнює здорові річки, як часом маленькі діти передражнюють стар-

ших. Скрізь по обидва боки Раставиці стеляться чудові городи, жовтіють тисячі соняшників, ніби поспинялись та заглядають поверх бадилля кукурудзи на річку. На ставу ніби плаває маленький острівцець з високими старими тополями та осоками.

(За І. Нечуєм-Левицьким)

3 Увідповідніть пари. Запишіть утворені речення. Визначте вид підрядних частин складнопідрядних речень.

Початок

Мов покотьоло черво-
ніє, ...

Я забуду, ...

Серед долини зелені-
ють розкішні густі та
високі верби, ...

Осавула дав знать, ...

Ті здорові квітки були
багато кращі од кві-
ток, ...

Робота була така гар-
на, така чиста, ...

На його пальцях, на-
віть на долонях, шку-
ра так поморщилась та
порепалась, ...

Батько й мати все
говорили синові, ...

Продовження

що колись кохалась (Т. Шев-
ченко).

крізь хмару сонце зайнялось
(Т. Шевченко).

що свято скінчилось (І. Не-
чуй-Левицький).

там ніби потонуло в вербах
село Вербівка (І. Нечуй-Ле-
вицький).

наче його збирав справжній
майстер (І. Нечуй-Левицький).

що малюють по стінах дівчата
(І. Нечуй-Левицький).

що восени треба їм шукать
невістки (І. Нечуй-Левицький).

ніби потріскалась на жару
(І. Нечуй-Левицький).

4 Прочитайте речення (цифра позначає попередній розділовий знак). Виконайте завдання в електронному додатку

1. За Джериною хатою,(1) під старою грушею,(2) на зеленій траві спав молодий парубок,(3) підклавши під голову білу свиту Микола почув,(4) як сонце припекло в щоку,(5) перекинувся на бік,(6) глипнув очима й знов їх заплющив.

2. Так минув тиждень,(1) і Дар'яваушеві стискалося серце,(2) коли він згадував про батіг із шістдесятьма вузликами,(3) який дав підлеглим грекам — (4)охоронцям мосту через Дунай (*Іван Білик*).

5 Установіть відповідність між видом речення та прикладом. Запишіть складнопідрядні речення. Зобразіть схеми.

Вид речення	Приклад
Просте ускладнене речення	На мить він задумався, мов прислухався до власної музики.
Складносурядне речення	Леся не могла бачити, що не всі захопилися.
Складнопідрядне речення з підрядною означальною частиною	І вечірнє сонце вдарило раптом у наші вікна, які зовсім не були зачинені віконницями.
Складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною	Вона обговорює не тільки суто історичні події та проблеми, а й багато аспектів культурного, релігійного, політичного життя нашого минулого.
Складнопідрядне речення з підрядною частиною способу дії та ступеня і міри	Косарі затягли пісню так, що луна пішла гаєм.
Складнопідрядне речення з підрядною порівняння	

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/yhzzbuwp>

6 Прочитайте притчу. Із сусідом / сусідкою по парті складіть завдання до другої частини тексту (з третього абзацу до кінця), подібні до поданих вище. Виконайте їх попарно.

ЦВЯХИ ГНІВУ

Жив собі юнак, який мав жахливий характер. Батько дав йому повний мішок цвяхів і сказав: «Забивай один цвях у ворота саду щоразу, як почнеш сваритися з ким-небудь, або ображати когось».

Першого дня юнак забив тридцять сім цвяхів. Наступного тижня почав контролювати свої емоції, і кількість цвяхів зменшувалася з дня на день. Нарешті настав той день, коли юнак не забив у ворота жодного цвяха. Тоді він прийшов до батька і розповів йому про це.

Уважно вислухавши, батько промовив: «Виймай один цвях з воріт щоразу, коли тобі увірветься терпець».

Нарешті настав той день, коли юнак прийшов до батька і сповістив йому про те, що він витяг усі цвяхи. Батько підвів сина до воріт.

— Сину, ти чудово навчився контролювати себе, але подивися, скільки дірок залишилося на воротах! Ніколи вони вже не будуть такими, якими були раніше. Коли ти з кимось сваришся, говориш йому неприємні речі, ти залишаєш йому рани, як ті, що на воротах. Рани, завдані словами, спричиняють такий же біль, як і фізичні.

Притча

СЛОВНИК

бадилля — szár / levélszár

дуплистий — odvas

жар-птиця —

tűzmadár (mesebeli)

копиця (сіна) — szénakazal

марево — pára / délibáb

оксамитовий — bársonyos

осока — sás

осокір — fekete nyárfa

передражнювати — utánózni

gúnyosan

порепатися — kirepedezni

розпалений (про сонце) — izzó

руно — gyapjú

скам'яніти — megkövülni

скиглити — vijjogni / nyüszíteni
(hang alapján)

скирта — boglya / kazal

тополька — nyárfa (kicsinyítő)

цвях — szög

чайка — sirály

ширшати — szélesedni

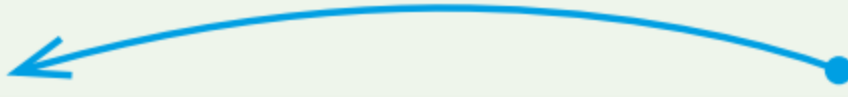

§ 36. Складнопідрядні речення з підрядними місця

Alárendelő összetett mondatok helyhatározói mellékmondattal

Складнопідрядним реченням із підрядною частиною місця називають таке речення, у якому підрядна частина вказує на місце або напрям дії, про яку йдеться в головній частині речення.

Підрядна частина місця відповідає на питання обставин місця **де? куди? звідки?**

Куди серце летить, туди й око глядить (Нар. творч.).

Підрядна частина власне місця пояснює головну частину в цілому, а підрядна частина зі значенням напрямку дії залежить від дієслова в головній частині.

З головною частиною речення підрядна місця поєднана сполучними словами **де, куди, звідки**. У головній частині речення цим словами можуть відповідати вказівні слова тут, **там, туди, всюди, скрізь, звідти, кудись**.

Я піду туди, **куди де ще воля гуляє**.

Підрядні частини місця можуть стояти:

- ▶ після головної частини речення;
- ▶ перед головною;
- ▶ усередині головної.

I Прочитайте. У кожному зі складнопідрядних речень визначте головну частину. Поставте питання до підрядної. З'ясуйте її вид.

1. І серце полинуть бажає туди, де ще воля гуляє (Б. Грінченко). 2. Де воля родиться, там загиба зневіра (Д. Павличко). 3. Де щастя впало, там і приятелів мало (Нар. творч.). 4. Скрізь, де не гляну, сухі тумани розляглися (Леся Українка). 5. Моря перелетиш і не впадеш, допоки буде в серці рідна мова (Д. Пав-

личко). 6. Коли внизу між стовбурами дерев за річкою зринуло червоне коло місяця, Данило ввійшов до сторожки (*Гр. Тютюнник*). 7. Сизий бузок переліз на гладеньке місце й вільно ріс собі там, де ходили людські ноги (*Панас Мирний*). 8. Скрізь, де не гляну, сухі тумани розляглися (*Леся Українка*).

2 Перепишіть речення, підкресліть граматичні основи. Виділіть сполучники чи сполучні слова, поставте питання від головної частини речення до підрядної. Визначте вид складнопідрядного речення. Запишіть схеми.

1. Учительку завжди огортав неясний смуток, наче залишала її раптом радісна та гомінка сім'я (*О. Донченко*). 2. Він нагадав Клавдії Василівні, що на порозі вже стоїть гаряче літо й ось-ось зацвітуть над ставом липи (*О. Донченко*). 3. Найбільша частина подалася назад, де не могло досягнути її каміння (*І. Франко*). 4. Зручно примостившись, батько розглядав полум'я, що вигравало у каміні (*Притча*). 5. Тільки там, куди брели монголи, стояли широкі болотяні калюжі (*І. Франко*). 6. Діти перетворилися на прекрасні кущисті квіти, які огорнули ноги Любави (*Нар. творч.*). 7. Не знала вона, що це будуть її останні слова (*Нар. творч.*).

3 Запишіть подані початки речень, придумайте їх продовження так, щоб утворилися речення відповідного типу.

Частини речення	Тип речення
Карпати покриті змішаним лісом, але ...	складнопідрядне з підрядним з'ясувальним
Оксана сказала, що ...	складнопідрядне з підрядним означальним
Ця лісова дорога веде, до ...	складносурядне
Розкажи мені ту легенду, яку ...	складнопідрядне з обставинним місця

4 Продовжте речення. Поясніть, до якого типу речень належить кожне з них.

- Екскурсія добігла кінця, і ...
- Закінчилися прохолодні весняні місяці, та ...

3. З гори дзюркотів струмок, і ...
4. Туристи піднялися на гору і побачили, що ...
5. Серед нічної тиші чулося дзижчання комарів, які ...
6. Нам було так цікаво , що ...

5 Складіть речення за схемами.

[...], (що ...).

[...], (звідки ...).

[...], (як ...)

[...], (ніби ...).

6 Прочитайте текст.

ЩО МИ МОЖЕМО ЗРОБИТИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ?

Уже кілька десятків років учені обговорюють глобальне потепління. Клімат відчутно змінюється, наприклад, такої спеки, як за останні роки в європейських країнах, не пам'ятають. Екологи давно б'ють на сполох і заявляють про зміну природного середовища.

Вчені закликають до термінових дій, щоб зупинити глобальне потепління. Якщо швидкість глобального потепління не зміниться, то це означатиме більші ризики екстремальних посух, пожеж, повеней і нестачі харчів для мільйонів людей.

Що може зробити людина для уникнення глобальної екологічної небезпеки?

Відмовитися від поліетиленових пакетів. За даними ООН, приблизно 5 трильйонів поліетиленових пакетів споживають у світі щороку. Зараз близько 60 країн світу почали боротьбу із пластиком. Боротьбу з поліетиленовими пакетами можна розпочати самостійно, якщо обмежити їх використання. Наприклад, у магазинах можна використовувати багаторазові торбинки. Це не тільки зменшить кількість поліетилену, а й допоможе заощадити.

Відмовитися від одноразових пляшок та посуду. Використання пластикових пляшок та одноразового посуду можна обмежити. Замість того щоб купувати воду у пластикових пляшках, придбайте пляшку багаторазового використання і носіть воду з собою. Замість одноразового посуду — користуйтеся багаторазовим.

(З інтернету <https://tinyurl.com/2f69ttb2>)

7 Знайдіть в тексті відповіді на поставлені питання.

1. Що обговорюють учені?
2. Чому екологи б'ють на сполох?
3. Навіщо вчені закликають до термінових дій?
4. Що відбудеться, якщо швидкість глобального потепління не зміниться?
5. Скільки поліетиленових пакетів споживається щороку у світі?
6. Скільки країн розпочали боротьбу з пластиком?
7. Як можна розпочати боротьбу з поліетиленовими пакетами самостійно?
8. Що можна використовувати у магазинах замість поліетиленових пакетів?
9. Як допоможе використання багаторазових торбинок?
10. Що можна використати для питної води замість пластикової пляшки?
11. Як можна замінити одноразовий посуд?

8 Поставте питання до підрядної частини складнопідрядного речення, визначте його тип, намалюйте схему речення.

1. Такої спеки, як за останні роки в європейських країнах, не пам'ятають.
2. Учені закликають до термінових дій, щоб зупинити глобальне потепління.
3. Боротьбу з поліетиленовими пакетами можна розпочати самостійно, якщо зменшити їх використання.
4. Замість того щоб купувати воду у пластикових пляшках, придбайте пляшку багаторазового використання і носіть воду із собою.

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/yhbnbaw6>

9 Змодельюйте подану нижче ситуацію. Придумайте попередження у формі оголошення для туристів, щоб вони не смітили біля водойми. Подумайте, що ще можна зробити для того, щоб люди прибирали місця відпочинку на природі.

Ти живеш біля річки,
куди влітку часто
приїздять відпочивати
туристи. Щоб зберегти
чисте довкілля,
тобі з батьками часто
доводиться прибирати
сміття після відпочи-
вальників.

СЛОВНИК

болотяний — mocsaras

брести — vánszorogni /
gyalogolni lassan

бузок — orgona

гладенький — sima

дзижчання — zümmögés

дзюркотіти — csörgedezni

заощаджувати — megtakarítani

зморений — fáradt / kimerült

зринуті — felbukkanni /
felmerülni

калюжа — pocsolya

копанка — gödör /
kis tó (népiesen)

кущистий — bokros

огортати — körülvenni /
beborítani

перетворитися — átváltozni

пляшка — palack

проникати — behatolni

сизий — hamvas / kékesszürke

стовбур — fatörzs

§ 37. Складнопідрядні речення з підрядними часу

Alárendelő összetett mondatok időhatározói mellékmondattal

Складнопідрядним реченням з підрядною частиною часу називають таке речення, у якому підрядна частина вказує на час або тривалість дії, про яку йдеться у головній частині.

Підрядна частина часу відповідає на питання обставин часу **коли? відколи? як довго? з якого часу? з яких пір? до якого часу?**

Соловей співає, (до якого часу?) **доки** голос має (Нар. тв.).

Підрядна частина речення поєднується з головною сполучниками **як, після того як, тільки, тільки-но** та сполучними словами **коли, відколи, поки, доки, допоки** та ін. У головній частині цим словам можуть відповідати вказівні слова і сполучки **тоді, доти, до тих пір, до того часу** та ін.

Підрядні частини можуть стояти:

- ▶ перед головною частиною підрядного речення:

А наш соловейко коли заспіває, здається, скресає Дніпро (Л. Забашта)

- ▶ після головної частини:

Я буду обирати добро, **поки** маю сили.

- ▶ усередині головного речення:

Навесні, **коли з високих гір сходить сніг і наповнює своїм холодом ріки**, у карпатських лісах з'являється Чугайстер (С. Світова)

1 Запишіть речення, визначте головну і підрядну частини. Поставте питання від головної частини до підрядної, з'ясуйте її вид.

1. Але, слово честі, не треба позбавляти людину права сумувати тоді, коли їй сумно (*М. Рильський*). 2. Вона співала та співала, доки не сховалась на леваді в вербах (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Потім, коли висохнуть сльози, я таки втягаю соломі й заходжуюся топоти (*Г. Тютюнник*). 4. Тоді будеш вільний, як усі вийдемо із долини (*За І. Франко*). 5. Як виросту, збудую хату, над дахом колесо прибію (*Д. Павличко*). 6. І коли він жадає кадил, і похвали, й пошани, я від тебе невдячність прийму, і наруги. 7. Коли внизу між стовбурами дерев за річкою зринуло червоне коло місяця, Данило ввійшов до сторожки (*Гр. Тютюнник*). 8. Коли на поріг вийшли молоді та свати, музики утнули туш (*Гр. Тютюнник*).

2 Продовжіть речення, використовуючи підрядні частини часу. Зверніть увагу на правильний вибір сполучників.

Зразок: Я залишусь вдома, поки ... → Я залишусь вдома, поки не закінчиться дощ.

1. Я відчув радість, коли...
2. Ми не почнемо дискусію, доки...
3. Друзі зустрілися після того, як...
4. Не кажи «гоп», поки ...
5. Ми підемо гуляти, коли
6. Він не почне працювати, доки
7. Вона усміхнулася, як тільки

3 Прочитайте речення. Перепишіть їх, розставляючи потрібні розділові знаки. Накресліть схеми до поданих речень. Визначте тип підрядної частини.

1. Коли почав орати то у сопілку не грати. 2. Хто рано встає тому Бог дає. 3. Де згода там і домовленість. 4. Коли діло до ладу йдеться то все вдається. 5. Де багато слів, там мало діла. 6. Не той друг хто медом маже а той хто правду каже. (*Нар. тв.*) 7. Поки сонце зійде роса очі виїсть. 8. Як батька покинеш то й сам загинеш. 9. Де рідний край там і під ялиною рай.

4 Прочитайте текст. Випишіть з нього складнопідрядні речення, визначте їх тип.

ЩО МИ МОЖЕМО ЗРОБИТИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ?

Бути енергоефективним у побуті. Глобальні викиди вуглекислого газу при виробництві електроенергії встановили рекорд.

Як берегти електроенергію в побуті? Існує безліч простих методів, які допоможуть заощадити. Наприклад, оптимальне освітлення. Вдень використовуйте природне світло. Коли вмикаєте світло ввечері, робіть це тільки там, де необхідно. Використовуйте енергозберігальні лампи.

Не грійте в електрочайнику більше води, ніж вам потрібно. Замість того щоб вмикати сильніше опалення, можна просто одягнути улюблений светр, у якому буде тепло і затишно.

Обирайте найбільш екологічний транспорт. Їздити на роботу або в школу можна громадським автобусом, а ще краще їздити велосипедом або ходити пішки. Це не тільки екологічно чисто, а ще й безплатно.

З інтернету <https://tinyurl.com/2f69ttb2>

5 Доберіть продовження речень за поданими початками.

Початок	Продовження
Існує безліч простих методів, ...	природне світло.
Вдень використовуйте ...	робіть це тільки там, де це необхідно.
Коли вмикаєте світло ввечері, ...	ніж вам потрібно.
Не грійте в електрочайнику більше води ...	які допоможуть заощадити.
Замість того щоб вмикати сильніше опалення, ...	а ще й безплатно.
Їздити на роботу або в школу ...	можна громадським автобусом, а ще краще їздити велосипедом або ходити пішки.
Це не тільки екологічно чисто, ...	можна просто одягнути улюблений светр, у якому буде тепло і затишно.

6 Робота в парах. Задайте одне одному подані питання. Уважно вислухайте відповіді співбесідника/ співбесідниці. Зробіть позначки так/ні, до відповідей на питання. Вкінці бесіди зробіть висновки «Чи дбає твій однокласник/ однокласниця про навколишнє середовище. У відповідях використовуйте складнопідрядні речення.

1. Якими електроприладами ви користуєтеся вдома?
2. Чи економите ви вдома електроенергію, як саме?
3. Як ти добираєшся до школи?
4. Як до робочого місця добираються твої батьки?
5. Чи використовуєте ви вдома для цього автомобіль?
6. Чи стикаєшся ти з екологічною проблемою у своєму місті / селі?
7. Яка з екологічних проблем тебе вразила найбільше?
8. Хто, на вашу думку, відповідальний за розв'язання цих проблем?

7 Робота в групах. Підготуйте коротку презентацію щодо однієї з проблем: «Пластик у Світовому океані», «Смог у містах», «Вирубка лісів». Зазначте причини, можливі шляхи розв'язання проблеми. У тексті презентації використайте різні типи складнопідрядних речень.

СЛОВНИК

бувальщина —
megtörtént történet / anekdota
буйний (цвіт, ріст) — dús /
burjánzó
вуглекислий газ — szén-dioxid
екологічно чисто —
környezetbarát módon
електрочайник — vízforraló
енергоефективний —
energiahatékony
енергозберігальна лампа —
energiatakarékos lámpa

льодовик — gleccser
марево — pára / délibáb
оптимальний — optimális
переселитися — áttelepülni
поріг — küszöb
свати — násznagyok
светр — pulóver
скресати (лід) — felolvadni /
megtörni (a jég)

§ 38. Складнопідрядні речення з підрядними причини

Alárendelő összetett mondatok okhatározói mellékmondattal

Складнопідрядним реченням із підрядною причини називають таке речення, у якому підрядна частина вказує на причину дії, про яку йдеться в головній частині.

Я не клянусь, (чому?) **тому що я не зраджу** (Л. Костенко).

Підрядна частина причини відповідає на питання **чому? з якої причини? через що?** Питання до підрядної частини ставлять від головної в цілому.

До головної частини підрядну приєднують:

- ▶ прості сполучники **бо, оскільки, що**;
- ▶ складені сполучники **тому що, через те що, завдяки тому що, унаслідок того що, зважаючи на те що, з огляду на те що**.

Радий я, (з якої причини?) **бо все оце побачив** (П. Тичина).

Підрядна частина причини може стояти:

- ▶ після головної частини (найчастіше);

Не брудни криниці, **бо схочеш водиці**.

- ▶ перед головною (рідше);

Через те що вовк вівцю вкрав, він і в ліс тікає.

- ▶ усередині головної (зрідка).

Дерево, **оскільки має глибоке коріння**, вітру не боїться.

1 Прочитайте речення. Визначте серед них складнопідрядні речення з підрядними причини. Запишіть їх, вкажіть сполучники, якими їх поєднано.

1. Коли зібралася вся сім'я, то подивувалася на перев'язану голову Івана (*Б. Жолдак*). 2. Просимо на хліб, на сіль і на сватання (*Г. Квітка-Основ'яненко*). 3. В кожному кутку двора грали музики, доки не вивели з покоїв молодих (*І. Нечуй-Левицький*). 4. Грицик обережно повернув голову і скрикнув від радощів, тому що до них повертався Швайка (*За В. Рутківським*). 5. Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці, бо на вечорницях дівки-чарівниці (*Нар. тв.*) 6. І тому цей храм і ці диво-фрески збудував він, Ярослав Мудрий (*Р. Іванченко*). 7. Кури далі свого дзьоба нічого не бачать, тому їх так легко хапає шуліка (*Г. Черінь*).

2 Прочитайте. Доведіть, що подані речення є складнопідрядними з підрядними частинами причини.

А там ждали на них, бо все було приготоване до весілля. Для того вишукав собі якісь церковні діла у львівського владики до Кам'янця на Поділлі, щоб тільки буцімто по дорозі бути на весіллю. Міщанство теж убожіє, бо шляхта бере торгівлю у свої руки. Знов мовчав і тягнув, бо перед братом і своїм приятелем не мав таємниць. І тому народ так шанує їх костел, бо пошану від верхів до костела бачить.

(*За Осипом Назаруком*)

3 З поданих простих речень утворіть складнопідрядні, визначте їх вид, складіть схеми.

Зразок: *Кінь, зачувши під ногами знайому дорогу, пішов охочіше (Гр. Тютюнник) — Коли кінь зачув під ногами знайому дорогу, він пішов охочіше. Кінь пішов охочіше, тому що він зачув під ногами знайому дорогу.*

Всі вони, порівнявшись з поважними людьми, скидають перед ними шапки (*О. Воропай*). Чайка скиглить, літаючи, мов за дітьми плаче (*Т. Шевченко*). В одчинені вікна заглядав червоний великий місяць, піднімаючись з Дніпра (*І. Нечуй-Левицький*). Вербви, схилившись над тихим Дінцем, розчісують коси зелені (*В. Сосюра*).

4 Прочитайте текст. Випишіть складнопідрядні речення. Підкресліть в них граматичні основи, виділіть сполучники.

ЩО МИ МОЖЕМО ЗРОБИТИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ?

5. Економте воду. Свіжа чиста вода — обмежений ресурс. 2,1 мільярда людей у світі не мають доступу до безпечної чистої питної води. Економити воду насправді не так і важко. Замість ванни можна прийняти душ. Поки чистите зуби, намагайтесь закрити воду.

6. Сортиуйте сміття і віддавайте на переробку. Замість того щоб скло, папір, пластик опинилися на смітнику чи в річці, вони можуть бути переробленими на інші продукти. Для цього потрібно сортувати відходи та викидати їх у спеціальні смітники для переробки.

Наприклад, перероблений папір використовується для виготовлення нових паперових продуктів, що допомагає зберігати дерева та інші природні ресурси.

З інтернету <https://tinyurl.com/2f69ttb2>

5 Робота в парах. Поговоріть із сусідом/сусідкою по парті, задавши їм подані нижче запитання до тексту «Що ми можемо зробити для збереження природи?» (впр. 4).

1. Чи вважаєш ти, що свіжа питна вода — обмежений ресурс?
2. Скільки людей у світі не мають доступу до чистої питної води?
3. Чи важко економити воду?
4. Що ти робиш для того, щоб економити вдома воду?
5. Як ти вважаєш чи зекономиш ти воду, якщо не будеш купатися у ванні, а будеш приймати душ?
6. Що можна здати у переробку після використання?
7. Чи сортуєш ти відходи?
8. Чи є у твоєму місті / селі сміттеві баки для сортування відходів?
9. Що виготовляють з переробленого паперу?
10. Яку користь приносить перероблення паперу?

6 Прочитайте. Сформулюйте тему й основну думку тексту. Знайдіть у ньому складнопідрядні речення. Намалюйте схеми. Поставте питання від головної до підрядної частини речення. Визначте тип складнопідрядних речень.

ЩО МИ ЗАЛИШИМО ДЛЯ НАЩАДКІВ?

Щороку на нашій планеті зникають десятки тисяч гектарів лісу. Забруднене повітря шкодить не лише природі, а й здоров'ю людини. У морях і океанах накопичуються тонни пластику, що знищує живі істоти. Від наших дій залежить, яким буде світ завтра. Якщо ми не почнемо діяти вже зараз, майбутні покоління можуть залишитися без чистої води, зелених дерев і безпечного середовища для життя.

7 Напишіть твір-роздум (мініатюру) на тему: «Що я можу зробити для збереження природи?». Створіть постер на тему: «Збережімо планету разом».

СЛОВНИК

баки для сортування — szelektív hulladékgyűjtő edények
 відходи — hulladék
 знищувати — pusztítani
 міщанство — polgárság
 нащадки — utódok
 обмежений ресурс — korlátozott erőforrás

перезва (діалект, весільний обряд) — lakodalmi vendég hívás
 переробка — újrahasznosítás
 середовище для життя — élőhely / életkörnyezet
 таємниця — titok
 убожити — elszegényedni
 шкодити — ártani

§ 39. Складнопідрядні речення з підрядними мети

Alárendelő összetett mondatok célhatározói mellékmondattal

Складнопідрядним реченням із підрядним мети називають таке складне речення, у якому підрядна частина вказує, з якою метою відбувається дія, про яку йдеться в головній частині.

Підрядна частина мети стосується головної частини в цілому і відповідає на питання **з якою метою? для чого? навіщо?**

Я для пісні вікно розчинив, (навіщо?) **щоб** вона залила **мою душу весною** (В. Сосюра).

З головною частиною речення така підрядна частина поєднана сполучниками **щоб, аби, для того щоб, з тим щоб, за-для того щоб** та ін.

Підрядна частина може стояти:

- ▶ перед головною частиною:

Для того щоб вивчити іноземну мову, треба старанно попрацювати.

- ▶ після головної частини:

Вони домовилися зустрітися в парку, (для чого?) **щоб** насолодитися **першими весняними квітами**.

- ▶ усередині головної частини (зрідка).

Оксана, **щоб** вправно кермувати, (з якою метою?) **відвідала багато практичних занять**.

1 Прочитайте речення. Підкресліть сполучники, поставте питання від головної частини речення до підрядної. Визначте її тип.

1. Часом спинялися, щоб дати дорогу жінкам (*М. Коцюбинський*). 2. Якби ми не повтікали, хто б вас звідси звільнив? (*А. Кокотюха*) 3. Дощ мимоволі всміхався, бо кому охота бути на портреті набурмосеним? (*За З. Мензатюк*) 4. Спустили два плоти, щоб ворогів турбувати стрілами (*За І. Франком*).

2 Перетворіть прості речення на складнопідрядні, використовуючи підрядні сполучники мети.

***Зразок:** Спортсмен багато тренувався для перемоги на змаганнях. — Щоб перемогти на змаганнях, спортсмен багато тренувався.*

1. Ми прийшли раніше для підготовки до виступу. 2. Вона вивчає англійську мову для вступу до університету. 3. Робітники старанно працювали для вчасного завершення проєкту. 4. Я повторював правила для успішного складання іспиту. 5. Ми зібрали кошти для допомоги постраждалим. 6. Діти прикрасили кімнату для створення затишної атмосфери.

3 Продовжіть речення, додаючи підрядну частину мети. Використовуйте різні сполучники.

1. Я взяв книжку з бібліотеки, щоб
2. Ми прийшли раніше, аби
3. Учні об'єдналися в групи для того щоб

4 Складіть 3-4 складнопідрядні речення з підрядними мети. Підкресліть сполучники, запишіть схеми.

5 Створіть короткий текст — план проведення шкільного заходу (наприклад, «День учнівського самоврядування», «Літературний вечір», «Екологічна акція»). У тексті обов'язково має бути 3-4 складнопідрядні речення з підрядними мети, які пояснюють, для чого виконуються певні дії.

СЛОВНИК

вповні — teljesen

приязний — barátságos

гомін — zsongás / moraj

розбурхувати — felkavarni

§ 40. Складнопідрядні речення з підрядними умови

Alárendelő összetett mondatok feltételes mellékmondattal

Складнопідрядним реченням із підрядною частиною умови називають таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на умову, за якої можливе те, про що йдеться в головній частині.

Кажуть, навіть дерево і рослина відчують руку люблячу і добре ростуть, **коли посаджені такою рукою** (Є. Сверстюк).

Підрядна частина умови відповідає на питання **за якої умови?** Вона стосується усього змісту головної частини й поєднується з нею сполучниками підрядності **якщо, якби, аби, коли, коли б, як, як ... то**. У головній частині можуть бути співвідносні слова **то, тоді, так**.

Підрядна частина може стояти:

- ▶ перед головною частиною:

Якщо завтра буде сонячно, ми підемо в гори.

- ▶ після головної частини:

Даремно говорити про згоду, **як нема ладу серед народу**.

- ▶ усередині головної частини:

Кожна людина, **коли має мету**, здатна на неможливе.

1 Перепишіть речення. Виділіть граматичну основу речень, виділіть сполучник, поставте питання від головного речення до підрядного. Визначте тип складнопідрядного речення. Прокоментуйте, де розташована підрядна частина.

1. Коли б у людства не було фантазії, було б стократ на світі важче жити (*Нар. тв.*). 2. Якби знав, де впадеш, то соломки б підстелив. 3. Якби кожна людина посіяла хоч одне добре діло, то світ був би кращий. 5. Христя, щоб як-небудь скоротити час, почала вишивати сорочку (*П. Мирний*). 6. Народ сам собі кує долю, аби тільки не заважали (*М. Коцюбинський*). 7. Мова зникає, коли нею не говорять про любов (*С. Жадан*).

2 Утворіть з поданих частин складнопідрядні речення з підрядним умови, використовуючи сполучники **якщо**, **за умови що**, **коли**, **якби**. Запишіть утворені речення, намалюйте схеми.

Ми встигнемо на потяг

Ти зможеш скласти іспит

Вони не поїдуть на екскурсію

Я піду на прогулянку

Ми залишимося вдома

Вона отримає премію

+

якщо

за умови що

коли

якби

+

добре підготуєшся

не зберуть гроші

не буде дощу

виконає план

буде сильний вітер

не буде заторів

3 Перетворіть прості речення на складнопідрядні з підрядним умови, використовуючи сполучники **якщо**, **коли**, **якби**. Запишіть утворені речення, підкресліть граматичні основи.

1. Виконаєш домашнє завдання — отримаєш гарну оцінку.
2. Ми маємо час — допоможемо вам.
3. Вона не забуде — принесе книгу завтра.
4. Ви будете старанно працювати — досягнете успіху.

4 А. Запишіть речення в такій послідовності: з підрядною з'ясувальною частиною, з підрядною означальною частиною, з підрядною частиною місця, часу, причини, умови, з міри та ступеня, з підрядною частиною мети, з підрядною частиною порівняння.

1. Він пильно вдивлявся в той бік, де на крутому березі купчились гучно-зелені шапки лісів (*Р. Іванченко*). 2. Люди довго ще ламатимуть голови, як то могло трапитись. 3. Коли розпалили вогнище, подолянки схилили голови під іскрами (*Р. Іванченко*). 4. Він добивався, щоб той чорт хоч заскавчав і почав ридати та благодіти його. 5. Це ж він утік десь тут, де і його доля кидає. 6. В нетрях панує надзвичайна тиша, як у дивному храмі дивного бога. 7. Ставало так темно, як він ще ніколи не бачив. 8. Ось так мандрівник сидів і в доброму гуморі розповідав бурундукові, як його везли етапом з України на Колиму (*І. Багрянний*). 9. Старші люди мовили мені, що коли з листочка навесні можна спити росяні краплини, незабаром соловей прилине (*Д. Білоус*).

Б. Поясніть свій вибір, вказавши сполучник або сполучне слово, поставивши потрібне за змістом речення питання до підрядної частини.

5 Утворіть складнопідрядні речення за поданими схемами.

(Якщо...), [...].

[...], (коли ...).

[...], (якби ...).

(Аби ...), [...].

[...], (якби).

6 Складіть 4–5 речень про те, що потрібно зробити, щоб досягти успіху в навчанні чи житті, використовуючи підрядні умови.

СЛОВНИК

барвистий — színes / tarka
гумор — hangulat / kedv
здійматися — felemelkedni
зігнувшись — meghajolva
кувати (долю) — kovácsolni
(a sorsot)

ліани — liánok
нори — odú / lyuk
підстелити — aláteríteni
порпатися — turkálni / matatni
росяний — harmatos

§ 41. Складнопідрядні речення з підрядними наслідку

Alárendelő összetett mondatok következményes mellékmondattal

Складнопідрядним із підрядною наслідковою частиною називають таке складне речення, у якому підрядна частина вказує на наслідок того, про що йдеться в головній частині.

Підрядна наслідкова частина пояснює головну частину в цілому і поєднується з головною за допомогою тільки сполучника **так що**, який не має співвідносного слова в головній частині.

Перед нами була глибока чорна прірва, **так що продовжувати далі шлях було неможливо**.

Підрядна наслідкова частина завжди стоїть після головної.

Зверніть увагу!

Підрядна частина наслідку не відповідає на питання.

Не плутайте з обставинними реченнями способу дії, де сполучник «так» можна переставити, або змінити його місце в реченні.

Стежка повела нас униз, **так що йти стало значно легше**.
Він пояснював так голосно, що аж склянки на столі подзенькували.

Учні довго готувалися, **так що** виступ був бездоганим.

так що

Дощ ішов дуже сильно, **аж так що** вулиці перетворилися на річки.

отже

Ми не виконали завдання, **отже** довелося залишитися після уроків.

тому що...
аж так що

Ми поспішали, **так що** забули книжки вдома.

через те що...
так що

1 Прочитайте. Доведіть, що подані речення є складнопідрядними з підрядними наслідковими.

1. Ми сьогодні втомилися, отже вирішили відпочити.
3. Хлопці вийшли до села з заходу, так що тепер їм не було чого боятися (*Гр. Тютюнник*). 4. Двигнулася за ним монгольська сила, бродячи у воді з голосним плюскотом, так що лунали гори... (*І. Франко*). 6. Лили дощі, так що поля перетворилися на водоймища. 7. Тетяна вивчила усі правила, так що хвилюватися перед контрольною не було причин.

2 З'єднайте частини речень. Визначте тип підрядної частини.

Головна частина

Було дуже холодно ...
Ми спізнилися на автобус, ...
Він дуже хвилювався, ...
Вона була така втомлена, ...
Він багато працював, ...

Підрядна частина

так що довелося їхати трам-
ваєм.
так що не зміг згадати ви-
вченого матеріалу
так що довелося залишитися
вдома.
так що отримав підвищення.
так що одразу заснула.

3 Прочитайте речення. Перепишіть у зошит, визначте тип підрядної частини (Н — наслідку, МС — міри та ступеня дії). Доведіть свою думку.

1. Він був настільки втомленим, що ледь тримався на ногах.
2. Пісня лилася так дзвінко, що було чути аж на другому березі річки.
3. Повінь була така велика, що затопила всі прилеглі луки.

4. Ми так поспішали, що забули вдома важливі документи.
5. Туман був густий, так що дороги майже не було видно.

4 З поданих початків речень утворіть складнопідрядні з підрядними наслідку, використовуючи різні сполучники.

1. З чорних хмар посипав такий лапатий сніг,
2. Попереду були складні іспити,
3. Стара айва покрилася листям,
4. Обабіч дороги щільно росли кущі,
5. Уся земля була покрита споришем,

5 Перебудуйте подані речення так, щоб змінити тип підрядного з міри чи ступеня дії на наслідкове, або навпаки.

***Зразок** (МС в Н): Снека була така сильна, що ніхто не міг працювати. → Снека була сильна, так що ніхто не міг працювати.*

1. Мороз тріщав так, що аж дерева гнулися.
2. Дощ ішов цілу ніч, так що всі калюжі переповнилися.
3. Він так зрадив, що сльози виступили на очах..

6 Складіть речення за схемами.

[...], (так що ...).

[...], (щоб ...)

[...], (для того щоб).

[...], (тому що ...).

[...], (унаслідок того що ...).

СЛОВНИК

верхів'я (верхів) — felső réteg
(itt: vezető réteg)
відлунювати — visszhangozni
відріз полотна — vászon darab
вінець — perem / karima
водоймище — víztározó /
vízfelület
костел — templom
лунати — hangzani
магнат — mágnás

миготіти — villogni / csillogni
плюскіт — csobogás
попіл — hamu
пригорща — marok
сирота — árva
тліти — parázslani
трембіта — trembita
(hosszú fúvós hangszer)
шибки — ablaküvegek
шлюб — esküvő / házasságkötés

§ 42–43. Письмовий докладний переказ із творчим завданням

Tartalomírás alkotói feladattal

1 Прочитайте подані сполучення слів та словосполучення, узгоджуючи їх у потрібній граматичній формі.

Отруєння (гриби), (їстівний) гриби, (трагічний) явище, (літній) спека, виявляються (наслідок), (надмірний) хімізація, (сільський) господарство, (цілющий (властивість), (народний, лікарський) рослини, (їстівний) якість, (екологічний) ситуація, (катастрофічний) межа, (глибокий) криза.

2 Прочитайте текст.

ПЕРЕД РУБІКОНОМ

Дедалі частіше засоби інформації повідомляють про масове отруєння грибами. Не поганками чи мухоморами, а грибами їстівними та доброякісними — сиріжками, печерицями, лисичками. Мікологи й лікарі досі не спроможні прокоментувати це трагічне явище.

А може, в умовах літньої спеки в такий спосіб виявляються наслідки надмірної хімізації сільського господарства чи радіації? Не секрет, що під впливом цих чинників кількість мутацій у природі неухильно зростає. Якщо з цих причин втрачають цілющі властивості здавна знані в народі лікарські рослини, то чому б грибам не втратити їстівних якостей і не набути протилежних?

Екологічна ситуація в Україні наближається до катастрофічної межі. Зникає здатність води, ґрунту, атмосфери самоочищуватися. Природі загрожує глибока криза. Ми впритул підвели нашу державу до Рубікону: або — або. Третього не дано, як не дано часу на чухання потилиці.

Перше «або» означає й далі дослухатись інструкцій прихильників хімізації та індустріалізації. Друге — рішуче перетнути Рубікон облуди й повернутися обличчям до Природи-матері та почати нарешті розбирати нами ж утворені руїни, заходитися гоїти нами ж завдані природі рани. Рани,

заподіяні нерозумним нашим прагненням будувати власне щастя й добробут за рахунок Природи, не помічаючи її страждання й болю.

Справді, розв'язати екологічні проблеми дуже непросто.

*Із збірника «Навчальні перекази з української мови»
О. П. Глазова, Т. В. Косян, с. 56 (191 сл.)*

3 Словникова робота. Прочитайте тлумачення слів і перекладіть їх угорською мовою.

Хімізація, ї, ж. — широке впровадження досягнень хімії в різних галузях народного господарства.

Радіація, ї, ж. — випромінювання, зокрема електромагнітної енергії, яким-небудь тілом.

Чинник, а, ч. — умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис.

Мутація, ї, ж. — раптова зміна спадкових ознак і властивостей організму.

Неухильно, присл. — який не має відхилень від чого-небудь; незмінний, постійний.

Властивість, ж. — якість, ознака, характерні для кого-, чого-небудь.

Цілющий, а, е. — який має лікувальні властивості.

Здатність, ності, ж. — властивість

Криза, и, ж. — різка зміна звичайного стану речей.

Впритул, присл. — дуже близько, мало не торкаючись кого-, чого-небудь.

Індустріалізація, ї, ж. — розвиток великої машинної техніки та впровадження її в господарство країни.

Облуда, и, ж. Удавання, лицемірство з метою обдурювання.

Гоїти, гою, гоїш — заліковувати пошкодження на шкірі.

Заподіяти — завдавання чогось, робити кому-небудь щось неприємне.

Трибуна, и, ж. — підвищення для виступу промовців у залах громадських зборів, на майданах.

Гасло, а, с. — висловлена у стислій формі ідея, політична вимога, завдання, заклик.

Транспарант, а, ч. — прозора тканина з лозунгами або певним зображенням, натягнута на раму й освітлена ззаду.

Перетнути Рубікон — прийняти остаточне рішення, зробити рішучий крок, відважитися на відповідальний вчинок, що визначатиме подальший хід подій.

4 Робота у парах. Утворіть з поданих простих речень складнопідрядні.

1. Екологічна ситуація в Україні наближається до катастрофічної межі. Зникає здатність води, ґрунту, атмосфери самоочищуватися.

2. Природі загрожує глибока криза. Ми впритул підвели нашу державу до Рубікону: або — або.

3. Друге — рішуче перетнути Рубікон облуди й повернутися обличчям до Природи-матері. Почати гоїти нами ж завдані природі рани.

4. Рани, заподіяні нашим прагненням будувати власне щастя й добробут за рахунок Природи.

5 Дайте відповіді на запитання до тексту «Перед Рубіконом».

1. Про що повідомляють засоби інформації?

2. Якими грибами все частіше отруюються люди?

3. Чи можуть лікарі прокоментувати це явище?

4. Що виявляється від надмірної спеки?

5. Чи зростає кількість мутацій під впливом хімізації та радіації?

6. Чи втрачають лікарські рослини свої властивості?

7. Чи можуть втрачати їстівні якості гриби під впливом хімізації та радіації?

8. До якої межі наближається екологічна ситуація?

9. Яка здатність зникає у води, ґрунту та атмосфери?

10. Що загрожує природі?

11. До чого ми підвели нашу державу?

12. Чи потрібно дослухатись інструкцій прихильників хімізації та індустріалізації?

13. Що нам решті потрібно почати робити?

6 Колективне складання плану.

1. Масове отруєння грибами.
2. Вплив хімізації та радіації на рослинний світ.
3. Екологічна ситуація в Україні.
4. Можливість перетнути Рубікон.
5. Моє екологічне рішення..

7 Письмовий переказ тексту із творчим завданням (пункт плану 5 «Моє екологічне рішення»). Використайте матеріал опрацьованих текстів: «Що ми можемо зробити для збереження природи?», «Що ми залишимо для нащадків?»

СЛОВНИК

властивість — tulajdonság
впритул — közvetlen közélről / egészen közel
гасло — jelszó / szlogen
заподіяти — okozni
індустріалізація — iparosítás
їстівний — ehető
криза — válság
лисичка — rókagomba
мутація — mutáció
мухомор — légyölő galóca
наслідок — következmény
неухильно — rendületlenül / folyamatosan
облуда — képmutatás / álnokság
отруєння — mérgezés

перетнути Рубікон — átlépni a Rubicont / végérvényes döntést hozni
печериця — csiperke
поганка — galóca
прагнення — törekvés / vágy
проголосити — kihirdetni / kinyilvánítani
радіація — sugárzás
сироїжка — galambgomba
транспарант — transzparens
трибуна — tribün / emelvény
хімізація — kémiai eszközök bevezetése / kemizáció
цілющий — gyógyító
чинник — tényező

§ 44. Складнопідрядні речення з підрядними допусту

Alárendelő összetett mondatok megengedő mellékmondattal

Складнопідрядне речення з підрядною допустовою частиною — це речення, у якому підрядна частина вказує на умову, усупереч якій відбувається дія, про яку йдеться в головній частині, і відповідає на питання **незважаючи на що? всупереч чому?**

Люди придумали метеостанції і продовжують гинути від цунамі й виверження вулканів, (незважаючи на що?) **хоча тварини дізнаються про майбутнє лихо набагато раніше і встигають урятуватися** (Велика енциклопедія в казках і оповіданнях).

З головною частиною підрядна допустова частина поєднана сполучниками **хоч(хоча), хоч і, хоч ... але, хоч ... проте, хай ... але, незважаючи на те що, дарма що, хай, нехай**.

Складні сполучники **незважаючи на те що, дарма що** на письмі комами не розділяють.

Підрядна допустова частина може стояти:

- ▶ перед головною частиною:

Дарма що вітер дув сильний, вітрильник плив повільно.

- ▶ після головної частини:

Ми пішли гуляти, **незважаючи на те що на дворі падав дощ**.

- ▶ усередині головної частини:

Цей фільм, **дарма що критики його не хвалили**, зібрав повний зал глядачів.

Якщо підрядна допустова частина стоїть перед головною, у головній можуть бути протиставні сполучники **а, та, зате, проте, але, однак**.

Хоч він і втомився, **проте продовжував іти**.

Підрядна допустова частина пояснює всю головну частину складнопідрядного речення.

1 Перепишіть подані речення. Визначте в кожному реченні головну та підрядну частини, виділіть їх сполучники, поставте питання до підрядної частини, визначте її вид.

1. Тим часом копання йшло поволі, хоч монголи трудилися з усієї сили (*І. Франко*). 2. Хоч який біль чи горе скрутить людину, але випростуватися вона мусить сама (*М. Стельмах*). 3. Ріка в бігу аж до самісінького моря прозора вся, хоч з берегів і каламуть (*П. Тичина*). 4. У монгольському таборі був крик і змішання, хоч вода доходила монголам ледве до кісток (*І. Франко*). 5. Хоч тільки середина липня, але горобина починала червоніти (*М. Малиновська*).

2 Знайдіть продовження речень. Запишіть їх. Визначте вид підрядної частини.

Початок

Часом ми не помічали бранця на черговій хвилі й тоді бігли вбік ...

Сплески вилітали так високо, ...

Степ межує з морем, ...

Аж ось у неділю, тижнів через п'ять, якраз після обіду, ...

Коли Енді помер, ...

Продовження

що ми крізь них дихали подвійною вогкістю шторму (*Ю. Яновський*).

коли ми сиділи коло хати, лузаючи насіння, дивимося — біжить (*О. Довженко*).

доки за нами гналися розгнівані води (*Ю. Яновський*).

що його банківському рахунку було сто мільйонів доларів (*З інтернету*).

що я найбільше любила слухати про її молодість? (*Т. Тисячна*).

3 За поданим початком визначте вид підрядної частини.

1. Добре тому ковалеві, що 2. Недарма говориться, що 3. Коли почав орати, то 4. Треба нахилитися, щоб 5. Треба у воду лізти, щоб 6. Так багато діла, 7. Не навчишся плавати, поки 8. Той мур зламає, хто ...

4 Доповніть подані головні частини підрядними реченнями допусту. Запишіть утворені складнопідрядні речення, підкресліть граматичні основи та вкажіть засоби зв'язку.

1. (Хоч...) , але ми не втрачали надії.
2. Милувалися краєвидом, (дарма що...).
3. (Незважаючи на те що...), день видався чудовий.
4. Він продовжував працювати над проєктом, (хоча...).

5 Перебудуйте подані прості речення з відокремленими обставинами на складнопідрядні речення з підрядними допусту, використовуючи відповідні сполучники.

1. Незважаючи на дощ, туристи продовжили свій маршрут.
2. Всупереч засторогам лікаря, він вийшов на пробіжку.
3. Попри втому, спортсмени показали високий результат.
4. Хоч і пізно, та робота була виконана вчасно.

6 У якому реченні допустова підрядна частина?

1. Хоч надворі була хуртовина, діти гралися на подвір'ї.
2. Сестра заспівала пісню так голосно, що аж луна пішла гаєм.
3. Як не намагався, не зміг дістати книжку з верхньої полиці.
4. Якщо завтра буде сонячно, ми поїдемо на пікнік.

СЛОВНИК

виверження вулкану —
vulkánkitörés

всупереч — ellentétben

друкарня — nyomda

зневіра — csüggedés

метеостанція —
meteorológiai állomás

незважаючи на що —
minek ellenére

підкорювати — meghódítani

ускладнений — bővített,
nehezített

усупереч чому —
mivel ellentétben

§ 45–46. Розділові знаки в складнопідрядному реченні та реченні з кількома підрядними частинами. Послідовність синтаксичного розбору складнопідрядного речення

A mondatvégi írásjelek az alárendelő összetett mondatban és a több mellékmondattal rendelkező mondatban. Az alárendelő összetett mondat mondattani elemzésének sorrendje.

Між головною і підрядною частинами складнопідрядного речення ставлять кому, якщо підрядна частина стоїть після головної частини або перед нею.

Якщо підрядна частина стоїть усередині головної частини, її виділяють комами з обох боків:

Те, **що її зацікавило**, було не що інше, як троє осідланих коней під ґанком вілли (М. Коцюбинський).

Якщо дві підрядні частини стоять поряд, між ними ставлять кому.

Коми між частинами складнопідрядного речення не ставлять, якщо підрядні частини залежать від однієї головної та пов'язані одиничним єднальним або розділовим сполучником та перед **як** у сполуках **як слід, як треба, як годиться**.

Ми живемо в час, який випробовує на міцність
і коли мрія одна на всіх.

Василь зайшов увечері, трохи посидів, а коли зовсім
стемніло, почав хутко збиратися додому.

Поводься у гостях як годиться.

Іноді між частинами складнопідрядного речення ставлять тире. Це роблять для інтонаційного виділення підрядної частини, що стоїть перед головною.

Що він в ній знайшов — це його особиста справа. Якщо хтось
намагатиметься виманити тебе з будинку — не відчиняй!

При вимовлянні таких складнопідрядних речень між їхніми частинами роблять паузу, другу частину вимовляють із різким підвищенням тону.

1 Перепишіть речення, поясніть написання розділових знаків у складнопідрядних реченнях. Намалюйте їх схеми.

Для того й руків'я у нього зроблене з важкого металу та кості, щоб був важкий і не схибив у слухний час. Боже, скільки змін від тоді, як бачив себе востаннє голеним! Думки плуталися у голові, що була немов гарячим оливом наллята. Величезний чорний ведмідь, ставши на задні ноги, намагається схопити пащею людину, що, забившись у розколину межі камінням, люто відбивалась прикладом рушниці. Малий ласун, що вічно тикав свого носа у солодке, бо бабуня його мизила, мав тепер з того клопіт. Але тепер усе страхіття, що пережив, як дивовижне маячіння, відійшло кудись у небуття.

(І. Багрянний)

2 Перепишіть речення, розставте розділові знаки, поясніть їх написання.

Що за люба дитина мій Карпо такий слухняний такий тихий хоч у вухо бгай. Кайдашиха й сама не вважала, що перейшла міру. Мотря прокинулась і через сон насилу розчовпала що свекруха вчить її розкладать дрова в печі неначе її того мати не навчила. Вона вмилаь, стала перед образами й довго молилась доки Мотря не наклала в горщики картоплі буряків та капусти. Кайдашиха помолилась Богу й почала знов навчати невістку як наливають борщ як затовкувать коли вкидати сало. А ти жінці не потурай бо вона й над тобою далі коверзуватиме.

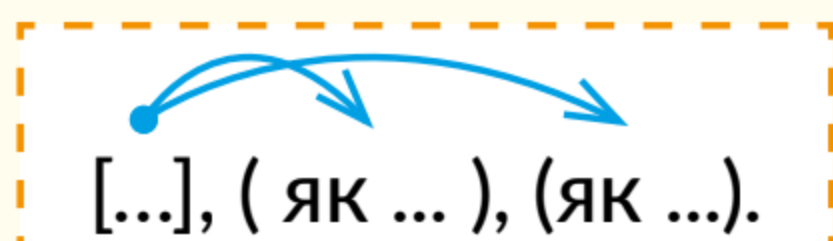
(І. Нечуй-Левицький)

Серед складнопідрядних речень із кількома підрядними розрізняють речення:

- ▶ з однорідною підрядністю;
- ▶ з неоднорідною підрядністю;
- ▶ з послідовною підрядністю.

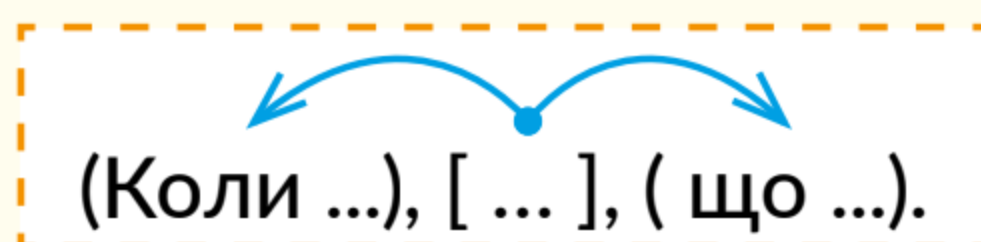
У реченнях з однорідною підрядністю всі підрядні частини однакові за значенням і стосуються одного слова головної частини чи всієї головної частини і відповідають на одне й те саме питання:

Розкажи, **як** за горою сонечко сідає, **як** у Дніпра веселочка воду позичає (Т. Шевченко).

У речення із неоднорідною підрядністю підрядні частини різні за значенням: одна пояснює головну частину в цілому, друга — один із членів головної частини:

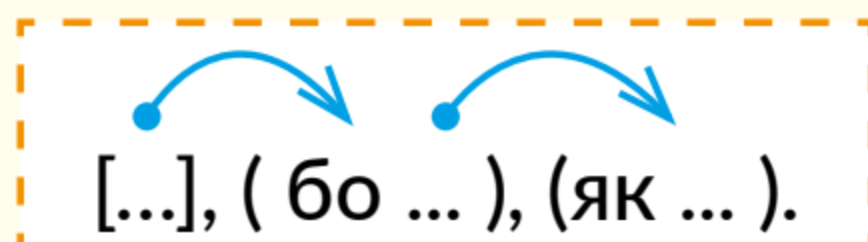
Коли в тебе віра у працю згасає, поглянь на ту річку, що скелі зриває (Ю. Гойда).

Кілька підрядних частин у такому реченні можуть стосуватися різних слів у головній частині.

У реченнях з послідовною підрядністю підрядні частини утворюють ланцюг (перша підрядна частина залежить від головної, друга – від першої підрядної частини і т. д.)

Вчасно прочитана книжка — чудовий здобуток, бо вона здатна змінити життя, як не змінить його кращий друг або наставник.

Між частинами складнопідрядного речення з кількома підрядними ставлять коми.

3 Перепишіть. У кожному реченні визначте граматичні основи, укажіть головну й підрядні частини. З'ясуйте тип підрядності. Зобразіть схему.

1. Коли не ставало сили, досить було йому зупинитися і озирнутись, як в очах ставав страшний привид пережитого і ще страшніший привид приреченого майбутнього (І. Багрянний).

2. У городі, де грають струни п'яні, де вічний шум, де вічна суєта, я згадую слова твої неждані (*М. Рильський*) 3. Харитон знав, як поділити майно, до кого написати скаргу, де поставити сарай, кому відписати дворище (*Л. Пономаренко*). 4. Епохо, дай мені завзяття на кожен день, на кожну мить, щоб міг нащадкам розказать я про те, як ми навчились жити (*М. Сингаївський*).

Ч Прочитайте текст. Знайдіть складнопідрядні речення з кількома підрядними частинами. Поясніть тип підрядності в реченнях. Спишіть, розставляючи розділові знаки.

Софія Окуневська-Морачевська була надзвичайною жінкою. Її діяльність змінила історію адже вона стала першою жінкою-лікаркою в Австро-Угорщині що відкрило шлях до медичної освіти для багатьох інших жінок. Вона народилася в сім'ї священника на Тернопільщині де з дитинства виявила неабияку допитливість та жагу до знань які не могла повністю задовольнити в тодішніх галицьких школах. Оскільки вища освіта для жінок була заборонена їй довелося шукати можливості за кордоном.

Коли Софія вирішила вивчати медицину, то зіткнулася з численними перешкодами, які не змогли її зупинити, адже вона мала непохитну волю та підтримку прогресивних людей. Окуневська вступила до Цюрихського університету який був одним із небагатьох закладів де приймали студенток. Там дівчина здобула ґрунтовні знання і диплом доктора медицини.

З інтернету <https://tinyurl.com/2f69ttb2>

Послідовність синтаксичного розбору складнопідрядного речення

1. Визначити вид речення за метою висловлення, емоційним забарвленням, кількістю граматичних основ.
2. Визначте вид складного речення.
3. Визначте головну й підрядну частини складнопідрядного речення. Назвіть граматичну основу кожної частини.
4. Поставте питання від головної частини до підрядної. З'ясуйте вид підрядної частини.
5. з'ясуйте місце підрядної частини щодо головної.
6. Визначте, чим пов'язані частини складнопідрядного речення: сполучниками чи сполучними словами.

7. Поясніть уживання розділових знаків.
8. Накресліть схему речення.
9. Розберіть кожну частину як просте речення.

Зразок усного розбору

Соловей співає, доки голос має (*Нар. тв.*)

Речення розповідне, неокличне, складне, сполучникове, складнопідрядне, складається з головної частини Соловей співає і підрядної доки голос має. У першій частині граматична основа соловей співає; у другій – має. Від головної частини до підрядної можна поставити питання доки? Підрядна обставинна частина часу стоїть після головної частини, приєднана до неї сполучним словом доки. Після головної частини перед підрядною часу потрібно ставити кому.

Зразок письмового розбору

Реч. розпов., неоклич., складне, сполучн., складнопідр., з підр. обстав. часу. (...), [доки ...].

5 Зробіть синтаксичний розбір поданих речень.

1. Зажурилась Україна, бо нічим прожити (*Нар. тв.*). 2. Чи не той то хміль, що коло тичини в'ється? (*Нар. тв.*). 3. Інгвар замислився і не помітив, як їхні човни нарешті стукнули носом об піщаний берег (*Р. Іванченко*). 4. Якщо хочеш скоріше навчитися добре по-українськи писати, пиши комусь листи (*Г. Черінь*). 5. Виявилося, що вони хочуть перебратися з міста на ферму, бо пан Котляр трохи нездужає (*Г. Черінь*).

6 Придумайте і запишіть 5 складнопідрядних речень на тему «Чиста природа – здорове життя»

СЛОВНИК

застава (у значенні «пост, кордонна перепона») – vámhely, útlezárás

напасть – csapás, baj

наруга – sértés, gyalázat

неоднорідна підрядність – nem egyenrangú alárendelés

однорідна підрядність – egyenrangú alárendelés

послідовна підрядність – láncolatoss alárendelés

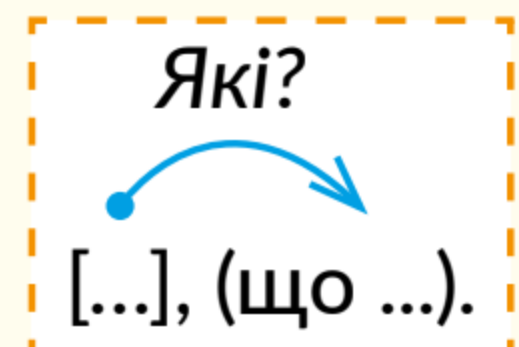
§ 47. Синонімічність складнопідрядних речень з підрядними означальними та простих речень з дієприкметниковим зворотом. Синонімічність складнопідрядних речень з підрядними обставинними та простих речень з дієприслівниковим зворотом

A jelzői alárendelő összetett mondatok és az igenévi jelzős szerkezettel ellátott egyszerű mondatok szinonimitása.

A határozói alárendelő összetett mondatok és a határozói igeneves szerkezettel ellátott egyszerű mondatok szinonimitása

Складнопідрядні речення з підрядними означальними можуть мати синонімічні відповідники — прості речення з дієприкметниковими зворотами. Синонімія виникає при заміні підрядної означальної частини дієприкметниковим зворотом або навпаки.

Його обняли й здушили зелені руки,
що простяглися під самі хати (М. Коцюбинський).

Його обняли й здушили зелені руки, простягнуті під самі хати.

Заміна підрядної означальної частини на дієприкметниковий зворот можлива тоді, коли:

1. Присудок підрядної частини стоїть у теперішньому або минулому часі:

Як крила тих вітряків, що чорніють над полем (М. Коцюбинський).

Чорніють — теперішній час дієслова.

2. Підрядна частина приєднується до головної за допомогою відносних займенників **що=який, яка, яке, які**.

Як крила тих вітряків, **що чорніють** над полем (М. Коцюбинський).

3. Відносний займенник стоїть у знахідному відмінку без прийменника, а присудок виражений перехідним дієсловом:

Книжка, **яку я читаю**, дуже цікава.

Заміна простого речення з дієприкметниковим зворотом на складнопідрядне речення

Добирається сполучне слово який, яка, яке, які, що і узгоджується в роді, числі, відмінку з означуваним словом, від якого залежав зворот. Дієприкметник перетворюється на присудок у підрядній частині речення.

Тетяна принесла торт, спечений напередодні.

Тетяна принесла торт, **який вона спекла напередодні**.

Заміна не відбувається, якщо:

- ▶ присудок має форму майбутнього часу та виражений дієсловом умовного способу;
- ▶ від дієслова-присудка підрядної частини не утворюються дієприкметники певних форм;
- ▶ підрядна частина з'єднується з головною за допомогою сполучників **що, щоб, мов, немов, мовби, наче, начебто, ніби** та сполучних слів **хто, чий, де, куди, звідки, коли, як**.

I Перебудуйте ускладнені дієприкметниковим зворотом прості речення на синонімічні складнопідрядні речення з означальним підрядним.

Зразок: *Синіють гори, покриті вічним снігом.* = *Синіють гори, які покрив вічний сніг.*

1. Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налітої зеленим хлібом (М. Коцюбинський). 2. З-за гілочки смереки виглядали зажурені гори, напоєні сумом тіней од хмар (М. Ко-

цюбинський). 3. Захищений кам'яною брилою від стріл, сидів на соломі Захар Беркут (*І. Франко*). 4. Тоді дівчинка, зігнута вся, подивилася на нього спідлоба якимсь глибоким зором чорних матових очей (*М. Коцюбинський*). 5. Стекла маржинка назад у долини, розібрана хазяями (*М. Коцюбинський*).

2 Замініть складнопідрядні речення з підрядною означальною на синонімічні прості речення з дієприкметниковим зворотом.

1. Браччік Василь, файний веселий легінь, який загинув у бійці з ворожим родом (*М. Коцюбинський*). 2. Тугар Вовк полум'ям спалахнув на таку мову, якої він ще не чув відроду (*І. Франко*). 3. Хутко вони обидві повернулися спинами до широкої полоси огняного світу, що підіймалася високо вгору (*Панас Мирний*). 4. Небо, яке засіяло зорі, чудово блищало (*І. Нечуй-Левицький*). 5. Біля хати стояла наречена, яку обсипали пелюстками квітів.

Дія, названа дієприслівником, повинна стосуватися в реченні того ж діяча, що й дія, названа присудком.

Потрапляючи в ліс чи поле, ти стаєш дослідником.

Ти стаєш дослідником, **коли потрапляєш в ліс чи поле.**

Речення перебудовується на складнопідрядне, де підрядною частиною буде трансформований дієприслівниковий зворот.

3 Перетворіть прості ускладнені дієприслівниковим зворотом речення на синонімічні складнопідрядні речення.

1. Честі не потребуєш, не знаючи правди (*Нар. тв.*). 2. Вийшовши з церкви, Кайдаш пішов до пана за грішми (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Зліпивши буханець, поклала на стіл те кругле диво (*Є. Гуцало*). 4. Мікродорості під дією сонця виробляють бета-каротин, забарвлюючи озеро в колір ранкової зорі (*О. Дужак*). 5. Я не можу не перейматися поважністю, усвідомлюючи це (*В. Шевчук*). 6. Ніжно дзвеніла над ним хвоя смерек, змішавшись із шумом ріки (*М. Коцюбинський*).

4 Прочитайте речення. Визначте граматичні основи. Переформулюйте подані речення так, щоб утворити прості речення з дієприслівниковим зворотом.

1. За його пам'яті вже двічі коло їх хати трембітала трембіта, яка оповіщала горам і долам про смерть (М. Коцюбинський). 2. І так вони пасли, що не раз розгубили овечки (М. Коцюбинський). 3. І так заплакала, що за слізьми й світу не бачила (І. Нечуй-Левицький). 4. Вилася повійка, яка розплющувала очі зі сходом сонця. (Б. Харчук). 5. Заблеяли вівці, коли учули пашу (М. Коцюбинський).

5 Перетворіть складнопідрядні речення мети або причини на прості речення з прийменниками для, через, за, задля, внаслідок.

Зразок: *Складне:* Ми зупинилися біля струмка, щоб напиться води. (мета)

Просте: Ми зупинилися біля струмка для вгамування спраги (або: задля води).

1. Ми прийшли до бібліотеки, щоб підготувати доповідь з історії.

2. Спортсмен не брав участі в змаганнях, тому що отримав травму.

3. Оберіть зручне взуття, щоб подорож була комфортною.

4. Заняття скасували, бо в школі вимкнули світло.

5. Річку закрили для купання, оскільки вода була забруднена.

6 Обґрунтуйте написання розділових знаків. З поданих простих речень утворіть складні.

Величезний чорний ведмідь, (1) ставши на задні ноги, (2) що, (3) забившись у розколину межі камінням, (4) люто відбивалась прикладом рушниці.

СЛОВНИК

зблеяли вівці —

маржинка —

мікродорості —

паша (в знач. їжа для тварин) —

смерека —

співчутлива —

спідлоба —

хутко —

§ 48. **Розвиток мовлення. Читання. Говоріння. Усне коротке повідомлення в публіцистичному стилі на морально-етичну або суспільну тему**

Beszédkésztség fejlesztése. Olvasás. Beszédkésztség. Rövid szóbeli közlés publicisztikai stílusban, erkölcsi-etikai vagy társadalmi témában.

Пам'ятка

Як готувати повідомлення

1. Визначте адресатів та мету повідомлення.
2. Обміркуйте тему повідомлення, визначте головну думку.
3. Доберіть матеріал для розкриття теми повідомлення. Доберіть факти, цитати, які можуть особливо зацікавити слухачів.
4. Складіть стислий простий план тексту повідомлення. Стежте за логікою та послідовністю викладу думок.
5. «Проговоріть» текст повідомлення, дотримуючись вимог публіцистичного стилю. Особливу увагу зверніть на вживання художніх засобів: метафор, епітетів, порівнянь.
6. Обміркуйте, які звертання та риторичні запитання будете використовувати.
7. Узгодьте тривалість повідомлення з наданим вам для виступу часом (3–5 хв).

У своєму повідомленні використовуйте займенник ми.

I Прочитайте тексти.

Як захистити природу?

Захист природи — справа кожної людини. Ми маємо охороняти навколишнє середовище. Ось декілька порад, які потрібно виконувати постійно.

- берегти питну воду;
- економити електроенергію;
- менше використовувати папір, так ми рятуємо ліси;

- не викидати батарейки, тому що вони містять різноманітні отруйні метали. Якщо ми їх викидаємо разом із побутовим сміттям, вони потрапляють у ґрунт. Одна батарейка забруднює 20 квадратних метрів землі.

(Авторський текст)

Навіщо створюють заповідники?

Заповідник — це природна територія, яка охороняється законом. У заповідниках заборонена промислова діяльність. Їх створюють для того, щоб зберегти унікальні ландшафти, цінні види рослин, рідкісних тварин. Найважливіші заповідники внесені до списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО.

Дуга Струве — вимір дуги меридіану. Найпівнічніша точка розташована у Норвегії, південний край Дуги Струве лежить в Україні в Одеській області. У список ЮНЕСКО внесено розташування трьох пунктів на території Хмельниччини та один у Одеській області. Карпатський біосферний заповідник входить до складу транскордонного об'єкта «Букові праліси Карпат». Також у Закарпатті є Національні природні парки такі як: «Синевир», «Ужанський», «Зачарована долина». Заповідники мають наукове значення. Вчені на цих територіях спостерігають за життям рослинного та тваринного світу.

(За матеріалами Вікіпедії та підручників з географії)

Червона книга України

Червона книга України — основний документ, у якому узагальнено матеріали про сучасний стан рідкісних і тих видів тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення. Завдяки зібраному матеріалу розробляють наукові та практичні заходи, спрямовані на охорону, відтворення та раціональне використання зникаючих видів. Занесені до Червоної книги України тварини і рослини підлягають особливій охороні на всій території України.

(За матеріалами Вікіпедії та підручників з географії)

Чому міста і села мають бути «зеленими»?

«Зеленими» називають міста і села, у яких багато парків і садів. Дерева і кущі, клумби допомагають очищувати повітря від шкідливих речовин. У таких містах і селах люди менше хворіють.

(За матеріалами Вікіпедії та підручників з географії)

Навіщо створюють заповідники?

Для природи та суспільства проблема переробки сміття стоїть досить гостро. У світі накопичуються мільярди тонн відходів, що є серйозною екологічною проблемою. Щорічно утворюється значна кількість відходів, але лише невелика частка переробляють, решта потрапляє на звалища, які займають великі площі землі. Це все — цінна вторсировина: скло, папір, картон, метал, полімери. Тому потрібно організувати роздільний збір сміття, а для переробки відходів потрібні сучасні технології та підтримка держави.

(Авторський текст)

2 Дайте відповіді на запитання. Користуйтеся прочитаними текстами, матеріалами з довідок. Пам'ятайте про вживання складносурядних і складнопідрядних речень.

1. Як влада і мешканці твого міста/ села турбується про охорону довкілля?

Насамперед потрібно сказати, що ...

Я бачу, що ...

Важливо те, що ...

Довідка: охорона довкілля потребує великої роботи, тут багато проблем, з часом усе стає краще, усі промислові підприємства обов'язково проходять екологічну експертизу, встановлюється спеціальне обладнання, яке очищує повітря, воду.

2. Які основні екологічні проблеми існують у наш час?

Довідка: *глобальне потепління, парниковий ефект, танення льодовиків, унаслідок чого підвищується рівень Світового океану, загроза затоплення прибережних територій, посуха в деяких частинах Землі, знищення деяких видів тварин і рослин, забруднення атмосфери, руйнування озонового шару, недостача питної води.*

3 Коротко опишіть зображене на ілюстрації, використовуючи матеріали з інтернету про глобальне потепління, його причини і наслідки.

Бенксі
«Я не вірю
в глобальне
потепління»

 4 Створіть текст усного повідомлення на тему: «Які екологічні проблеми є в Україні?» Використовуючи опрацьований на попередніх уроках матеріал, складіть план повідомлення. Використовуйте складносурядні та складнопідрядні речення. Підготуйтеся прочитати повідомлення у класі.

Серед екологічних проблем України: ...

Вивчення екологічних проблем доводить, що ...

Гострою екологічною проблемою є:...

Екологічні проблеми призводять до: ...

Довідка: *зміна клімату; глобальне потепління, викиди промислових відходів, які погіршують стан атмосфери, онкологічні та сердечно-судинні захворювання населення, вирубка лісів, яка призводить до вимирання багатьох видів флори та фауни, порушення кругообігу води, клімат стає сухим і виникає парниковий ефект.*

СЛОВНИК

біосферний — bioszférikus
 вид (біологічний) — faj
 вирубка лісів — erdőirtás
 відтворення — újjáalkotás / visszaállítás
 відходи — hulladék
 вторсировина — másodnyersanyag
 глобальне потепління — globális felmelegedés
 дуга меридіана — meridián ív
 епітет — jelző
 (irodalmi értelemben: epiteton)
 забруднення атмосфери — légszennyezés
 заповідник — természetvédelmi terület / rezervátum
 звалище — szemétlerakó
 колообіг води — vízkörforgás
 ландшафт — táj
 нестача — hiány
 онкологічне захворювання — onkológiai betegség
 парниковий ефект — üvegházhatás
 переробка сміття — hulladék újrahasznosítás

посуха — aszály
 прибережна територія — part menti terület
 промислова діяльність — ipari tevékenység
 промислові відходи — ipari hulladék
 раціональне використання — ésszerű felhasználás
 роздільний збір сміття — szelektív hulladékgyűjtés
 руйнування озонового шару — ózonréteg pusztulása
 Світова спадщина — Világörökség
 серцево-судинне захворювання — szív-és érrendszeri betegség
 танення льодовиків — gleccserek olvadása
 транскордонний — határon átnyúló
 тривалість — időtartam
 флора та фауна — növény-és állatvilág
 Червона книга — Vörös Könyv

§ 49. **Непряма мова як різновид складнопідрядного речення. Способи заміни прямої мови непрямою**

A függő beszéd mint az alárendelő összetett mondat egyik fajtája.

A közvetlen beszéd (idézés) függő beszéddé alakításának módjai.

Непряма мова – це переказування лише основного змісту чужої думки:

«Тривалість життя всіх дерев різна, адже на неї впливають екологія, місце зростання, хвороби та інші умови», — відповів дядько Сергій (*Велика енциклопедія у казках та оповіданнях*).

Дядько Сергій відповів, що тривалість життя всіх дерев різна, на неї впливають екологія, місце зростання, хвороби та інші умови.

Непряма мова не зберігає особливостей живого спілкування (звертання, вигуків, часток, окличної або питальної інтонації).

Непряма мова передається складним реченням. Як правило, частина складного речення, що відповідає словам автора, стоїть на початку. Дуже рідко — у кінці складного речення.

Як пряму мову замінити непрямою

1. Перебудуйте речення так, щоб першою частиною були слова автора, другою — пряма мова.
2. Визначте вид речення, яким виражено пряму мову, за метою висловлення.
3. Утворіть складне речення:
 - ▶ якщо пряму мову виражено розповідним реченням, використайте сполучник **що**;
 - ▶ якщо пряму мову виражено питальним реченням питальним реченням, на сполучні засоби перетворіть питальні слова (займенники **хто, що, який, чий, котрий** у формі певного відмінка, або прислівники **де, куди** і под., або частку **чи**);

- ▶ якщо пряма мова є спонукальним реченням, використайте сполучник **щоб**.

«А скільки живуть хвойні дерева?» — приєднався до розмови тато. Тато приєднався до розмови, його цікавило скільки живуть хвойні дерева.

У разі заміни прямої мови на непряму:

- ▶ займенники та дієслова I та II особи замінюйте формами III особи;
- ▶ звертання пропускайте або перетворюйте на члени речення;
- ▶ вигуки, частки, вставні слова (крім тих, що виражають упевненість або невпевненість) випускайте.

I Прочитайте пари речень з прямою і непрямою мовою. Проаналізуйте, що змінилося в реченнях з непрямою мовою.

Речення з прямою мовою

«Людина відрізняється від тварин прямоходінням, здатністю не лише пересуватися на двох кінцівках, а й можливістю бігати, а не тільки стрибати в такому положенні», — докладно пояснив тато.

Тріс запитала подружку: «Фло, ось поглянь, є квіти, які вночі закривають свої пелюстки. Чому вони це роблять?»

«Першу паперову фабрику побудували в Іспанії», — пояснила жінка.

«А ти йди до мене і я тобі розповім, що трапляється насправді», — сказала бабуся.

Речення з непрямою мовою

Тато пояснив докладно, що людина відрізняється від тварин прямоходінням, здатністю не лише пересуватися на двох кінцівках, а й можливістю бігати, а не тільки стрибати в такому положенні.

Тріс спитала у подружки Фло про те, чи не знає вона навіщо деякі квіти закривають свої пелюстки вночі.

Жінка пояснила, що першу паперову фабрику побудували в Іспанії.

Бабуся сказала, щоб я йшов до неї і вона мені пояснить, що трапляється насправді.

2 Прочитайте речення з непрямою мовою. Поясніть, які граматичні засоби (сполучники, займенники, часові форми) свідчать про перехід від прямої до непрямої мови.

1. Учитель поцікавився, чи всі готові до контрольної роботи. 2. Батько сказав, що пишається сином. 3. Дівчина згадувала, як вони зустрілися вперше. 4. Друзі домовилися, що в неділю підуть до музею.

Пам'ятка

- ▶ звертайте увагу на зміну особових займенників (я → він / вона; ти → я / він / вона тощо);
- ▶ узгоджуйте часові форми дієслів (теперішній → минулий у межах підрядної частини);
- ▶ правильно вводьте сполучники та сполучні слова (**що, щоб, чи, коли, якби тощо**);
- ▶ не втрачайте емоційно-логічного змісту речення після трансформації.

3 Прочитайте подану вище пам'ятку. Перебудуйте наведені речення з прямою мовою на речення з непрямою, зберігаючи зміст і граматичну правильність. Поясніть, які зміни ви зробили у формах дієслів, займенників, часових формах.

1. Учитель сказав: «Ви повинні уважно прочитати цей твір». 2. «Я сподіваюся, — тихо мовила Оксана, — що ми ще побачимося, коли все це закінчиться». 3. «Якби я тоді знав, що ти прийдеш, — усміхнувся Андрій, — я залишив би двері відчиненими». 4. «Ми вирушимо в похід, якщо не буде дощу», — повідомив класний керівник. 5. Марійка запитала: «Чому ви не прийшли на зустріч учора?» 6. «Якщо ти справді вважаєш, що маєш рацію, — сказав батько, — доведи це вчинками, а не словами». 7. «Не забудь узяти словник!» — нагадала мама. 8. «Пам'ятай, — попередила тренерка, — хто сумнівається у власних силах, той уже наполовину програв».

4 Уявіть, що ви журналісти, які пишуть статтю про дискусію на науковій конференції. Складіть короткий репортаж, передаючи слова учасників з допомогою непрямої мови. Збережіть суперечливість їхніх позицій.

1. «Ми переконані, що штучний інтелект може замінити людину в багатьох професіях», — заявили представники технічної компанії.

2. «Але жодна машина не здатна відтворити людську емпатію», — заперечила психологиня.

3. «Технології мають служити людині, а не навпаки», — додав філософ.

5 Складіть короткий діалог (5–6 реплік) на будь-яку тему (наприклад, навчання, відпочинок, плани на майбутнє). Потім перебудуйте цей діалог у розповідь із використанням непрямої мови. Порівняйте обидва варіанти та зробіть висновок, як змінився характер викладу.

СЛОВНИК

виснажуватись — kimerülni
 витримувати — elbírní / kibírní
 вставне слово — közbevetett szó
 галявина — tisztás
 груша — körtefa
 гущавина — sűrűség (erdőben)
 докладно — részletesen
 крихкий — törékeny / omlós
 оженити — megházasítani (férfit)

перебудувати — átalakítani
 плай — hegyi ösvény / magas hegyi legelő
 повідок — póráz
 позносило — elsodorta / elvitte
 провалля — szakadék / mélyedés
 щепи (щеплення дерева) — oltvány

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що називається складнопідрядним реченням?
2. Від якої частини складнопідрядного речення ставимо питання?
3. Де може стояти підрядна частина у складнопідрядному реченні?
4. Назвіть вказівні слова головної частини складнопідрядного речення.
5. Які сполучники вживають для поєднання головної та підрядної частин складнопідрядного речення?
6. Які сполучні слова поєднують частини складнопідрядного речення?
7. Який розділовий знак ставлять між частинами у складнопідрядного речення?
8. Коли не ставиться кома між частинами складнопідрядного речення?
9. Назвіть види складнопідрядних речень.
10. Які складнопідрядні речення називають означальними?
11. Які складнопідрядні речення належать до з'ясувальних?

12. Які складнопідрядні речення є обставинними?
13. Що пояснюють означальні та з'ясувальні підрядні частини?
14. Що пояснюють обставинні підрядні частини?
15. На які питання відповідає підрядна означальна частина?
16. Якими сполучниками поєднується підрядна означальна частина з головною?
17. На які питання відповідає підрядна з'ясувальна частина?
18. Якими сполучниками (сполучними словами) поєднується підрядна з'ясувальна частина з головною?
19. Де в реченні стоять підрядні з'ясувальні частини?
20. Які речення називають складнопідрядними з підрядною частиною: місця, часу, умови, мети, причини, наслідку, допусту?
21. Якими сполучниками (сполучними словами) приєднуються до головної підрядні частини місця, часу, умови, мети, причини, наслідку, допусту?
22. На які питання відповідають підрядні частини: місця, часу, умови, мети, причини, наслідку, допусту ?
23. Схарактеризуйте складнопідрядне речення з підрядною частиною способу дії та ступеня і міри, а також підрядною порівняльною.
24. Які сполучники (сполучні слова) поєднують головну частину та підрядну способу дії та ступеня і міри, підрядні порівняльні до головної?
25. На які питання відповідають підрядні частини способу дії та ступеня і міри, підрядні порівняльні ?
26. Назвіть види зв'язку у складнопідрядних реченнях з кількома підрядними.
27. Які речення називають складнопідрядними з однорідною підрядністю?
28. Які речення називають складнопідрядними з неоднорідною підрядністю?
29. Які речення називають складнопідрядними з послідовною підрядністю?

Самостійна робота

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/28jhmrn5>

§ 50–51.

**Складне безсполучникове речення.
Будова складного
безсполучникового речення.**

Összetett mellérendelő kötőszó nélküli mondat.
A kötőszó nélküli összetett mondat szerkezete

I Прочитайте текст. Визначте, які типи складних речень у ньому використані. Поясніть, чим вони відрізняються.

ІСТОРІЯ ДНЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Міжнародний день толерантності щороку відзначають 16 листопада, і це свято має особливе значення для всього людства. Його започаткувала організація ЮНЕСКО у 1995 році, коли була прийнята Декларація принципів толерантності, що закликала народи світу жити в злагоді та взаємній повазі. Толерантність — це не байдужість до чужих переконань, а вміння приймати різноманітність як природну цінність. Люди різних культур, релігій і традицій можуть мати неоднакові погляди, але саме це збагачує світ і навчає нас розуміти одне одного.

Свято нагадує: мир і взаєморозуміння можливі. Але тільки тоді, коли кожен готовий слухати, а не лише говорити. У закладах середньої та вищої освіти та громадах проводять заходи, під час яких обговорюють права людини, рівність і повагу до інших.

Толерантність потрібна всім: тим, хто прагне справедливості, і тим, хто ще вчиться бачити в різноманітті силу, а не загрозу.

ДЕНЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Складне безсполучникове речення — це вид складного речення, частини якого поєднані між собою лише за змістом та інтонацією без сполучників чи сполучних слів.

Погасли вечірні вогні — усі спочивають у сні (*Леся Українка*).

Між частинами складного безсполучникового речення встановлюються смислові відношення, що зумовлюються змістом і передаються інтонацією. Відповідно такі речення поділяються на два типи:

- ▶ з однотипними (однорідними) частинами (подібно до складносурядних речень). Для цих речень властива інтонація перелічення.

Стукає поїзд на рейках, машиніст піднімає руку.

- ▶ з неоднорідними частинами, одна з яких пояснює іншу (подібно до складнопідрядних речень). Для речень із різнотипними частинами характерна інтонація підрядності.

Обирати фах потрібно свідомо — від цього залежить уся подальша доля.

Складні безсполучникові речення з неоднорідними частинами завжди мають лише дві частини, тоді як речення з однорідними частинами, які виражають одночасність подій або часову послідовність, можуть мати три і більше частин.

Прийшла весна, весела верба зазеленіла, соловейко затьохкав, вишні цвітом укрилися (*Борис Грінченко*).

Частини безсполучникового складного речення у схемі позначаються квадратними дужками.

Старі люди дивувалися: звечора ніщо не віщувало негоди (*О. Бердник*)

[] : [].

Складні безсполучникові речення вважаються окремим типом складних речень, а не складносурядним чи складнопідрядним з пропущеним сполучником. Сполучникові і безсполучникові складні речення вживаються у мовленні паралельно, тому що вони є синонімічними. Це дає змогу урізноманітнити мову, будову фрази.

2 Прочитайте речення. Визначте, які з них є безполучниковими. Аргументуйте свій вибір. Укажіть тип складних безполучникових речень.

1. Їхній шепіт заважав людям — на них обурливо озирються. 2. Від кожної тисячі, що купите, мені сто карбованців (*І. Карпенко-Карий*). 3. Хлопці піднялися до Данилових дверей, Богдан кілька разів смикнув (*А. Кокотюха*). 4. Сонце пече, мокра земля парує, люди від задухи злі й нечемні (*А. Шевердіна*). 5. Пані Ядвіга казала, що зал переповнений, що всі прийшли підтримати танцівницю у колісному кріслі (*О. Радущинська*). 6. Бери вершину — матимеш середину (*Г. Сковорода*).

3 Попрацюйте у групах. перша група: знайдіть складні безполучникові речення з однорідними частинами, а друга — складні безполучникові речення з неоднорідними частинами.

1. Пригріло сонечко, обсохла земля, потягло орача в поле (*М. Коцюбинський*). 2. Вірю: з каменю б'є джерело (*А. Малишко*). 3. День обіцяє бути погожий: на небі ні хмариночки, ні плямочки (*Панас Мирний*). 4. Трава зеленіє, льон синіє, гречка пахне, пшениця жовтіє (*Л. Глібов*). 5. В очі лисицею, за очі — вовчицею (*Нар. творчість*). 6. Забудеш рідний край — тобі твій корінь всохне. Вселюдське замовчиш — обчухраним зростеш (*П. Тичина*). 7. Пройшла зима, весна настала (*П. Воронько*). 8. Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (*Т. Шевченко*). 9. Вже засвітались у небі зорі, усе заснуло, заснуло й горе (*Леся Українка*). 10. Інженером можна стати за п'ять років, учитися ж на людину треба все життя (*В. Сухомлинський*). 11. Гірка праця — солодкий спочинок (*Нар. тв.*). 12. Мороз такий — ніхто не виткне носа (*Л. Костенко*).

4 Перепишіть уривок, замінивши сполучникові складні речення на безполучникові (БСР) там, де це стилістично доречно.

Надворі вже стало зовсім темно, і почалася сильна злива. Вітер гудів у старих димарях, так що здавалося, ніби будинок ось-ось завалиться. Я сів біля вікна, тому що мені захотілося подумати про майбутнє. Але я знав, що думки будуть важкими й неспокійними. Я відчув, як м'язи напружилися, а серце закалатало у грудях. Потім я вирішив, що треба відволіктися, і запалив свічку.

5 Прочитайте текст. Знайдіть безсполучникові речення. Запишіть їх у зошит. Підкресліть граматичні основи, намалюйте схеми.

Косонь — село на відстані 20 км від районного центру Берегове. Поблизу села розташований міжнародний пункт пропуску «Косино» на кордоні з Угорщиною, з угорського боку є пункт пропуску «Барабаш».

Місцевість почали заселяти здавна — археологи знайшли на території села артефакти перших століть нашої ери. Назва села, за одним припущенням, має слов'янське походження, за іншими вона пов'язана з іменем святої Каталіни. За легендою, в околицях нинішнього села в 1086 р. угорський король Святий Ласло переміг у битві печенігів і на місці перемоги на знак подяки побудував церкву. Навколо церкви, в підніжжі засадженої виноградом гори, невдовзі виросло багатолюдне село. Мешканці вирощували виноград і зернові культури, випасали свиней в навколишніх дубових лісах, рибалили в численних озерцях та болотах.

Колись Косонь славилася своїми виноробними традиціями та величезними підвалами. Місцеві вина мали високу якість, виноград з вулканічної гори навіть експортували до Італії.

*(За кн. «Архітектурні, історичні та природні цінності
Берегівщини», упорядник О. Супруненко)*

6 Знайдіть у тексті відповіді на подані нижче запитання.

1. Який міжнародний пункт пропуску розташований поблизу села?
2. Які археологічні знахідки були виявлені на території села?
3. Які існують версії походження назви села Косонь?
4. Хто, за легендою, переміг печенігів поблизу сучасного села?
5. На честь чого, за переказом, було збудовано церкву в околицях села?
6. Чим займалося населення села Косонь в давнину?
7. Які культури вирощували місцеві мешканці?
8. Чим колись славився Косонь?
9. Що свідчило про високу якість винограду?

7 Відповідно до змісту тексту про Косонь (впр. 5) допишіть подані речення так, щоб утворилися безсполучникові. Визначте граматичні основи.

1. Археологи працювали в околицях села,
2. Назва села має слов'янське походження,
3. Король Ласло переміг печенігів, ...
4. Місцеві вина були високої якості,
5. У селі вирощували виноград,

8 Уявіть, що ви блогер (-ка) і потрапили у Косонь. Створіть відгук (4–5 речень) про місцеві пам'ятки, щоб зацікавити туристів відвідати це село. Використовуйте безсполучникові речення.

СЛОВНИК

доля — sors

змістовий зв'язок — tartalmi
kapcsolat

інтонація — hanglejtés /
intonáció

одночасність подій —
események egyidejűsége

свідомо — tudatosan

сміслові відношення —
jelentésviszonyok

урізнманітнити —
változatosabbá tenni

часова послідовність —
időbeli sorrend

§ 52–53.

**Смислові відношення в складному
безсполучниковому реченні**

Jelentésviszonyok a kötőszó nélküli összetett mondatban

Речення з **однорідними частинами** виражають такі смислові відношення:

- ▶ зображувані явища відбуваються одночасно:

Хірург проводить операцію, асистенти допомагають.

- ▶ зображувані явища відбуваються в певній часовій послідовності:

Юнак закінчив школу, вступив до коледжу, здобув професію кухаря.

- ▶ зміст однієї однорідної частини зіставляється зі змістом іншої:

Одні обирають професію за покликанням, інші шукають у ній лише вигоду.

Складні безсполучникові речення з **неоднорідними частинами** виражають відношення, подібні до складнопідрядних речень.

часові відношення

Світає, край неба палає, соловейко
в темнім гаї сонце зустрічає (Т. Шевченко)

відношення умови

Будеш трудитися — матимеш хліб на столі (Нар. тв.)

допустові відношення

Сніг іще лежав — пташки вже співали. (М. Коцюбинський)

відношення наслідку

Не маю гріхів потаємних, відкрита моя душа (Л. Костенко)

з'ясувальні відношення; порівн.

Я знаю: правда сильніша за неправду. (П. Тичина)

відношення міри та ступеня

Так пахло сіном — голова паморочилась. (М. Вінграновський)

причинні відношення

Не спав усю ніч — боліло серце (І. Франко)

1 Спишіть складні безсполучникові речення з однорідними частинами. Визначте смислові відношення між ними.

1. Малі озера блискають незлісно, колише хмара втомлені громи (Л. Костенко). 2. Журавлі прилетіли — весну принесли (Нар. тв.). 3. Лягло сонце за горою, зірки засіяли. 4. Сіроманець уже не котився — його котив вітер (М. Вінграновський). 5. Стояла мертва тиша, тільки вода внизу шуміла по камінню (І. Нечуй-Левицький). 6. Минають дні, минають ночі, минає літо... (Т. Шевченко). 7. Одні підносяться через гріх, інші падають через чесноту (В. Шекспір). 8. Опало листя, відлетіла ластівка, настала осінь (М. Йосифович). 9. Учора се була казка, сьогодні дійсність (М. Коцюбинський). 10. Десь на краю села дівчата співали веснянок, гомоніли й галасували діти (С. Васильченко).

2 Спишіть складні безсполучникові речення з різнорідними частинами. Визначте смислові відношення між ними. Переробіть їх на сполучникові за зразком.

Зразок. Зробив діло — гуляй сміло (Нар. тв.) Смислові відношення між двома частинами — умова. Якщо зробив діло, то гуляй сміло.

1. Хочеш їсти калачі — не сиди на печі (Нар. тв.). 2. Митцю не треба нагород, його судьба нагородила (Л. Костенко). 3. Ти сьогодні спокійний: твоя доля — у долі Вітчизни (М. Подольн). 4. Приїхали до лісу — зійшло сонце (Г. Тютюнник). 5. Гірка праця — солодкий спочинок (Нар. тв.). 6. Несподівано заграв баян, потім на другому кінці площі від-

гукнулася весела пісня (В. Собко). 7. Та знаю: мене колисала колиска (І. Драч). 8. В душі Оксен непокоївся: весна видалася засушливою (Г. Тютюнник).

3 Перекладіть українською мовою. Порівняйте смислові відношення між частинами складних безсполучникових речень в обох мовах.

1. Nagyon hittél, nagy fizetést kapsz (Ady E.). 2. Vérzik a szívem, beteg a lelkem: emberek közt jártam (Balázs B.). 3. Az ember vérzik: szeressétek őt (Juhász Gy.). 4. Szakíts élő virágot tavaszkor: jön az élet össze s elhervasztja (Vajda J.). 5. Kiraboltál tavaszt, nyarat: énnékem semmi sem maradt (Babits M.). 6. Holdfényt vettem, nincs aratásom; ködöt sütöttem, nincsen kalácsom.

(Weöres M.)

4 Прочитайте текст. З'ясуйте його стиль і значення невідомих слів. Випишіть складні безсполучникові речення. Визначте їх вид і смислові відношення між частинами.

ВИДАТНІ АРХЕОЛОГИ ЗАКАРПАТТЯ

Закарпаття має давню й багату історію, адже ця земля здавна приваблювала людей теплим кліматом та природними ресурсами. Тут, де кожен пагорб зберігає сліди минулого, виросло не одне покоління археологів — професіоналів і аматорів.

Фундатором археологічної науки краю став Тиводар Легоцький, який ще в середині ХІХ століття почав збирати старожитності й довів, що Закарпаття має величезне значення для вивчення історії Європи. Його колекція була настільки багатою, що на неї посилалися провідні європейські вчені.

У ХХ столітті справу Легоцького продовжили Петро Сова, Федір Потушняк, Іван Попович, Едуард Балагурі та Михайло Потушняк. Петро Сова, який усе життя прожив в Ужгороді, досліджував історію міста й дбав про збереження пам'яток. Федір Потушняк відкрив десятки археологічних пам'яток, серед яких колодязь бронзового віку в Берегові — справжню перлину стародавнього минулого.

Іван Попович зробив помітний внесок у вивчення куштановицької культури: він першим розпочав системні розкопки поселень, зокрема біля села Малі Геївці. А коли Едуард Балагурі почав свої польові дослідження, то відкрив нові пам'ятки

бронзового віку й запропонував поділ цієї епохи на три етапи — це стало важливим кроком у розвитку археології краю.

Особливе місце серед археологів посідає Михайло Потушняк, син Федора Потушняка. Він з дитинства бачив, як батько відкриває стародавні кургани, і сам став науковцем, який відкрив нову археологічну культуру — культуру мальованої кераміки. Його знахідки у Дякові, Заставному та Малих Гевцях довели, що Карпатський басейн у давнину був одним із важливих осередків неолітичної культури.

Археологи Закарпаття залишили по собі не лише наукові відкриття — вони подарували нам можливість глибше відчувати, якою давньою й величною є історія нашого краю.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/37jtfev8>)

Наукові публікації археологів Закарпаття

5 Знайдіть у тексті відповіді на запитання.

1. Чому Закарпаття здавна приваблювало людей?
2. Хто вважається фундатором археологічної науки Закарпаття?
3. У який період почав свою діяльність Тиводар Легоцький?
4. Чим відома археологічна колекція Тиводара Легоцького?
5. Хто продовжив справу Легоцького у XX столітті?
6. Яку роль у розвитку археології відіграв Петро Сова?

7. Яке археологічне відкриття зробив Федір Потушняк у Берегові?
8. Яку культуру вивчав Іван Попович і де проводив свої розкопки?
9. Що саме запропонував Едуард Балагурі у вивченні бронзового віку Закарпаття?
10. Хто такий Михайло Потушняк і яку археологічну культуру він відкрив?
11. У яких населених пунктах Михайло Потушняк проводив свої дослідження?
12. Яке значення мають відкриття закарпатських археологів для пізнання історії краю?

6 «Хто є хто?» Установіть відповідність між археологом і його внеском у розвиток науки

Археологи	Їхні досягнення
Тиводар Легоцький	Запропонував поділ бронзового віку на три етапи
Петро Сова	Відкрив культуру мальованої кераміки
Федір Потушняк	Досліджував історію Ужгорода
Іван Попович	Засновник археології Закарпаття
Едуард Балагурі	Вивчав куштановицьку культуру
Михайло Потушняк	Дослідив колодязь бронзового віку в Берегові

7 Продовжте речення відповідно до змісту тексту.

1. Закарпаття здавна приваблювало людей, бо
2. Тиводар Легоцький почав збирати старожитності, щоб
3. Петро Сова усе життя прожив в Ужгороді, тому
4. Федір Потушняк відкрив у Берегові
5. Іван Попович першим розпочав
6. Едуард Балагурі під час досліджень відкрив
7. Михайло Потушняк з дитинства бачив, як батько
8. Завдяки закарпатським археологам ми можемо

8 Виберіть правильне твердження.

1. Тиводар Легоцький працював у ХХ столітті.
2. Петро Сова був професійним археологом.
3. Федір Потушняк досліджував понад 80 археологічних пам'яток.
4. Едуард Балагурі вивчав неолітичну культуру.
5. Михайло Потушняк був сином Федора Потушняка.
6. Археологи Закарпаття зробили значний внесок у вивчення історії краю.

9 Розташуйте події у правильному хронологічному порядку.

Михайло Потушняк відкрив культуру мальованої кераміки.

Тиводар Легоцький почав збирати археологічні знахідки.

Федір Потушняк дослідив колодязь бронзового віку.

Іван Попович розпочав стаціонарні розкопки куштановицької культури.

Едуард Балагурі поділив бронзовий вік на три етапи.

1

2

3

4

5

СЛОВНИК

відношення допусту —
megengedő viszony

відношення наслідку —
következményes viszony

відношення причини —
okhatározói viszony

відношення умови —
feltételes viszony

відношення часу —
időhatározói viszony

допустові відношення —
megengedő viszonyok

з'ясувальні відношення —
magyarázó / alárendelő viszonyok

зіставляти — összehasonlítani
наслідок — következmény

однотипні частини —
azonos típusú tagmondatok

причиново-наслідкові зв'язки —
ok-okozati kapcsolatok

різномісні частини —
különböző típusú tagmondatok

умова — feltétel

§ 54–55. Інтонація складного безсполучникового речення

Az összetett kötőszó nélküli mondat intonációja

Інтонація — основний засіб зв'язку частин складного безсполучникового речення. Вона з'єднує частини речення в єдине смислове і граматичне ціле.

Виділяють такі типи інтонації: переліку, зіставлення-протиставлення, зумовленості, пояснення.

I Прочитайте виразно речення. За таблицею, поданою нижче, визначте види інтонації в безсполучникових складних реченнях. Зробіть висновок щодо зв'язку між інтонацією та розділовими знаками.

1. Тихо шумлять дерева, шелестить пожовкле листя на землі, бродить лісом засмучена осінь (*І. Цюпа*). 2. Ловив рибку — впіймав рака (*Нар. тв*). 3. До мови доторкнешся — м'якше м'яких вона тобі здається (*П. Тичина*). 4. Налагодь струни золоті: весна бенкет справляє (*Олександр Олесь*). 5. Я входжу в ліс — трава стає навшпиньки, кошлатий морок лапу подає (*Л. Костенко*). 6. І диво дивне сталося з ним: совість заговорила! (*А. Ішук*). 7. Ластівки літають низько — завтра буде дощ (*Нар. тв.*). 8. Тепле сонце кидало у вікно свої яскраві промені, сад на схилі попід будинком стояв завітчаний білим і рожевим цвітом (*Люсі Монтгомері*).

- Інтонація переліку виражає логічну однорідність: одночасність, послідовність дій, явищ. Характеризується незначною паузою між частинами складного речення, що вимовляються з піднесенням голосу і незначним спадом перед паузою

Гув мотор, катер пінив носом хвилі (*Ю. Мушкетик*).

- Інтонація зіставлення-протиставлення характеризується виразною паузою між частинами складного речення, причому перша частина вимовляється підвищеним тоном,

а друга — зниженим. На зіставлявані слова падає однаковий наголос

Багато диму — мало тепла (*Нар. творчість*).

- **Інтонація зумовленості** виражає відношення умовні, наслідкові, часові, допустові. Близька до інтонації зіставлення, але наголос у реченнях не такий симетричний

Брязне клинок об залізо кайданів — піде луна по твердинях тиранів (*Леся Українка*).

- **Інтонація пояснення** характеризується зниженням голосу і виразною паузою перед тією частиною, що пояснюється. Друга частина вимовляється швидшим темпом

Хай оживає істина стара: людина починається з добра (*Л. Забашта*).

2 Складіть по одному реченню на кожну схему.

[], перелік [].

[], послідовність [], [].

[] : [пояснення].

[] : [причина].

[], [умова].

[] — [] протиставлення.

3 Робота в парах. Спишіть речення, погруповавши за типами інтонації: інтонація переліку, інтонація зіставлення — протиставлення, інтонація зумовленості, пояснювальна інтонація.

1. Народ стогнав: панство гнобило його безжально (*І. Франко*). 2. Прийде вечір — всі вулиці в селі аж гудуть піснями (*С. Васильченко*). 3. Своїх батьків поважатимеш — шану від власних дітей матимеш (*Нар. тв.*). 4. День обіцяє бути погожий: на небі ні хмариночки, ні плямочки (*Панас Мирний*). 5. Пан гуляв у себе в замку, у ярмі стогнали люди (*Леся Українка*).

4 Складіть по одному складному безсполучниковому реченню на кожен тип інтонації.

- 5** Послухайте стрілецьку народну пісню. Прочитайте, правильно інтонуючи.

Повіяв вітер степовий,
Трава ся похилила.
Впав в бою стрілець січовий,
Дівчина затужила.

А був то хлопець молодий,
Його б лишень кохати.
Він впав, як той сухий листок,
Повік буде лежати.

Летить ворон з чужих сторон
Та й жалібненько кряче:
«Вставай, козаче молодий,
Твоя дівчина плаче!»

Заплаче мати не одна,
Заплаче й чорнобрива,
Бо не одного козака,
Сира земля накрила.

- 6** Знайдіть у творах художньої літератури п'ять-шість складних безсполучникових речень. Визначте в них смислові відношення, тип інтонації.

- 7** Прочитайте текст правильно інтонуючи. Випишіть складні безсполучникові речення. Намалюйте до них схему. Невідомі слова запишіть у словник.

Сучасний світ змінюється зі швидкістю світла. Появу нових професій стимулює технологічний прогрес. Штучний інтелект, біотехнології, квантові обчислення, “зелена” енергетика та інші інновації кардинально змінюють всі сфери життя. Паралельно з цим змінюються і суспільні потреби: старіння населення вимагає нових підходів до медицини та соціального забезпечення, урбанізація створює попит на “розумні” міста; кліматичні виклики змушують шукати екологічні альтернативи в усіх галузях.

Достатньо подивитися на останні двадцять років: тоді не існувало професій SMM-менеджера, data-аналітика, розробника

мобільних додатків чи спеціаліста з кібербезпеки. Сьогодні це одні з найбільш затребуваних спеціальностей на ринку праці.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/2p8edhe>)

8 Дайте відповіді на запитання.

1. Поясніть, чому технологічний прогрес впливає на появу нових професій.
2. Як кліматичні зміни впливають на вибір майбутніх спеціальностей?
3. Які приклади “зелених” професій можете назвати?
4. Чому важливо адаптовувати освіту до нових потреб ринку праці?
5. Як вважаєте, які професії можуть з’явитися через 20 років?

9 Допишіть продовження поданих фрагментів так, щоб утворилися безсполучникові речення. Скористайтесь підказками. Розставте потрібні розділові знаки.

1. Сучасний світ змінюється швидко (тому що?)
2. «Зелені» технології важливі (бо...)
3. Нові професії з’являються (коли?)

10 «Моя професія». Уявіть, що представник / представниця однієї з нових професій (наприклад, data-аналітик або розробник мобільних додатків) веде свій Instagram або TikTok. Напишіть короткий пост або сторіс (2–3 речення) від її імені про робочий день.

СЛОВНИК

зумовленість — feltétettség /
ok-okozati viszony
підвищений тон —
emelkedett hang

піднесення голосу —
hangemelkedés
спад (голосу) — hangesés

§ 56. Розділові знаки між частинами складного безсполучникового речення. Кома й крапка з комою в складному безсполучниковому реченні

Írásjelek a kötőszó nélküli összetett mondat részei között.

Vessző és pontosvessző a kötőszó nélküli összetett mondatban

I Прочитайте вірш П. Грабовського. Зверніть увагу на розділові знаки

ВЕСНЯНКА

Зійшли сніги, шумить вода,
весною повіва;
земля квіточки викида,
буяє травка молода;
все мертве ожива.
Веселе сонечко блищить,
проміння щедро ллє;
гайок привітно шелестить,
неначе кличе пригостить;
струмочок виграє.

Залежно від смислових відношень та інтонації між частинами складного безсполучникового речення ставлять такі розділові знаки: кому, крапку з комою, двокрапку, тире.

- Кома ставиться, коли частини безсполучникового складного речення виражають одночасність, сумісність, послідовність дій або перелічуються якісь факти

Пройдуть зливи, замовкнуть грози,
Задрімають вітри на ланах

(В. Симоненко).

- Крапка з комою ставиться, якщо частини безсполучникового складного речення достатньо самостійні, коли від-

далені одна від одної за змістом, поширені і мають свої розділові знаки

Місяць викочувався все вище й вище;
осіяні дерева дивилися на свої тіні (М. Коцюбинський).

2 Спишіть речення, пояснюючи розділові знаки.

1. Немає мудріших, ніж народ, учителів; у нього кожне слово — це перлина, це праця, це натхнення, це людина (М. Рильський). 2. Попрощалось ясне сонце з чорною землею, виступає круглий місяць з сестрою зорею, виступають із-за хмари, хмари звеселіли (Т. Шевченко). 3. На землю вже тихий скрізь вечір лягає; з високого неба вже місяць сіяє; затихла і пташка, і людська розмова, мовчить, не шепоче зелена діброва (Б. Грінченко). 4. Ластівки літали понад самою землею мовчки, без щебету; шуліка, розпластавши крила, висів непорушно в синім небі (Гр. Тютюнник). 5. Сонце, піднімаючись угору, привітно сяє-гріє; вітерець легенький дише; жайворонки, в'ючись над дорогою, щебечуть (Панас Мирний). 6. Од зеленого берега ніби повіяло холодком; холодок ніби лащився до лиця, милував його, улив у тіло розкіш життя, почування радісне, безклопітне й безжурне, як сама молодість (І. Нечуй-Левицький). 7. Був гарячий червневий день; сонце палило нестерпно; замовкли птахи; квіти і дерева стомлено опустили листя (Ю.Збанацький).

3 Спишіть речення, ставлячи кому або крапку з комою між частинами. Підкресліть граматичні основи.

1. Полум'я ж росло вітер грався ним місяць з жахом тікав серед хмар (В. Винниченко). 2. Біліє місяць люди сплять (Т. Шевченко). 3. Уже скотилось із неба сонце заглянув місяць у моє віконце (Леся Українка). 4. Небо нахмурилося темніє степ вистилає густа чорна тінь (Панас Мирний). 5. Галя вже наливалася полум'ям очі її починали палахкотіти гнівом (В. Шевчук). 6. Гули бджоли над розквітлою липою гули джмелі в тон розквітлому згасанню струн (Ганна Чубач). 7. Небо прорізали вогняні стріли ударив грім на пильних дорогах знався вихор (О. Десняк). 8. Стоїть явір над водою на воду схилювся сидить козак у неволі тяжко зажурився (Нар. тв.).

4 Перепишіть речення, розставляючи потрібні розділові знаки. Поясніть свою думку.

1. Ми просто йшли у нас нема зерна неправди за собою (Т. Шевченко).

2. Сутінки підкралися якось легко ніжно непомітно місяць зорі солов'ї чарують беручи закоханих у полон (О. Журба).

3. Вже й дикі гуси в небі пролітали вже й лебеді кричали крізь туман (Л. Костенко).

4. Сонце піднялося туман розходився по лісу осідав на траву золотою росою (Панас Мирний).

5 Перепишіть текст. Розставте пропущені розділові знаки між частинами складного речення.

Соняшники — мов кулі жовтого вогню той вогонь із пелюстками він висить на стеблах над городиною їхнім полум'ям просякнуто зараз повітря настрій серпневого дня вони повертають людські голови до себе й примушують думати про них. Соняшники горять на подвір'ях за огорожами вони повиходили до самої дороги тут ростуть на вільному місці й дивлячись на них хочеш усміхнутись...

(За Є. Гуцало).

СЛОВНИК

буяти — burjánzik / virágzik / sarjad

віддалений за змістом — tartalmilag távolabb álló

гайок — liget / erdőcske

грози — viharok / zivatarok

задрімають — elszunnyadnak / elcsendesednek

зливи — záporok

лан — mező / szántóföld

оживати — életre kel

осідати (на траву) — leülepedik / rászáll

осяяний — megvilágított

повіва (весною повіва) — lengedez (a tavaszi szellő)

полум'я — láng

поширений (речення) — bővített (mondat)

пригостити — megvendégelni

пролісок — hóvirág

проміння — fénysugár

спільність (смилова, граматична) — közösség / egység

струмочок — patakocska

тіні — árnyékok

щедро ллє — bőven áraszt

§ 57. Двокрапка в складному безсполучниковому реченні

Kettőspont a kötőszó nélküli összetett mondatban

Двокрапка між частинами складного безсполучникового речення ставиться в таких випадках:

1. Коли друга частина складного речення з'ясовує причину того, про що йдеться у першій частині

Добре бідному: у нього від багатства голова не болить (*Нар. тв.*).

Увага! Якщо в другій частині вказано на причину того, про що йдеться в першій частині, то в такому разі перед другою частиною можна поставити запитання **чому?** й умовно сполучник **бо**.

2. Коли наступна частина розкриває, пояснює, уточнює зміст попередньої частини

Я навіть подумав: «Пахне нещастям» (*В. Шевчук*).

Увага! Якщо друга частина з'ясовує зміст якогось слова в першій частині, то можна поставити запитання до другої частини що саме? який саме? як саме?

Інтонація таких безсполучникових речень — пояснювальна.

I Прочитайте виразно речення. Поясніть, чому між частинами безсполучникового складного речення поставлено двокрапку.

1. Надворі було темно: нещодавно зайшов місяць (*В. Козаченко*). 2. Наснився мені чудернацький базар: під небом, у чистому полі, для різних людей, для щедрих і скнар продавалися різні долі (*Л. Костенко*). 3. Умовк кобзар, сумуючи: щось руки не грають (*Т. Шевченко*). 4. Поблизу від приміщення, на другому поверсі в коридорі хтось обережно тупав: певне, вже й тут починалося ранішнє життя (*М. Івченко*). 5. Уже пахло морем: ось-ось воно мало з'явитись із-за обрію (*Олесь Гончар*). 6. Бачу здалека: хвиля іскриста грає вільно по синьому морі (*Леся Українка*). 7. Галя повернулася до сина й згукнула вражено: хлопець був з голови до ніг вимазаний глиною (*В. Шевчук*).

- 2** Прочитайте текст, дотримуючись правильної інтонації. Визначте стиль і тип мовлення тексту. Обґрунтуйте вживання розділових знаків.

ВЕСНА

Надворі весна вповні. Ясне сонце, тепле й приязне, ще не встигло наложити палючих слідів на землю: як на Великдень дівчина, красується вона у своїм розкішнім убранні...

З неба, як розтоплене золото, летіє на землю блискучий світ сонця; на ланах грає сонячна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля... Легенький вітерець подихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожен билинку... І ведуть вони між собою тиху-таємну розмову: чути тільки шелест жита, травиці... А згори лине жайворонкова пісня: доноситься голос, як срібний дзвіночок, — тремтить, переливається, застигає в повітрі... Перериває його перепелячий крик, зірвавшись угору; заглушає докучне сюрчання трав'яних коників, що як не розірвуться, — і все те зливається до купи в якийсь чудний гомін, вривається в душу, розбуркує в ній добрість, щирість, любов до всього... Гарно тобі, любо, весело! На серці стихають негоди; на думку не лізуть клопоти: добра надія обгортає тебе добрими думками, бажаннями... Хочеться самому жити й любити; бажаєш кожному щастя. Недаром в таку годину — аби неділя або яке свято — хлібороби виходять на поле хліба обдивлятися!

(За Панасом Мирним)

Сергій Васильківський
«Весна в Україні»

- 3** Випишіть із поданого у вправі 2 тексту складні безсполучникові речення. Укажіть на смислові зв'язки між частинами, поясніть розділові знаки.

4 Робота в парах. Побудуйте з двох простих речень складнопідрядне та безсполучникове складне речення. Визначте смислові відношення між частинами, поясніть уживання розділових знаків.

1. Нечутно спів птахів. Почався дощ. 2. Ми усі знаємо. Настане мир. 3. Петро озирнувся. Нікого не було в кімнаті. 3. небезпечно гратися з вогнем. Усе може спалити. 4. Вона знала одне. Потрібно боротися до кінця 5. Її відповідь була несподіваною. Вона відмовилася допомогти. 6. Можна було зробити висновок. Час втрачено даремно. 7. Вони не прийшли вчасно. Автобус затримався надовго. 8. Зустріч була скасована. Несподівано почалася сильна злива.

5 Спишіть речення, уставте пропущені розділові знаки, застосувавши вивчені пунктуаційні правила.

1. Мати вірила земля усе знає, що говорить чи думає чоловік (*М.Стельмах*). 2. Пам'ятайте наше життя це своєрідний храм цінний не тільки нашою працею а й мудрістю попередніх поколінь (*Г. Бондаренко*). 3. Держімося землі вона нас держить (*Нар. тв.*). 4. Здавна існував звичай від'їжджаючи в далекі краї брати з собою грудочку рідної землі (*Г. Тарасенко*). 5. Він озирнувся прискорюючи ходу подорожній махав на нього рукою бажаючи очевидячки спинити його (*М. Коцюбинський*). 6. Без милосердя й справедливості у світі звелася б до одного око за око зуб за зуб (*В. Захарченко*). 7. Дощ поступово затихає навколо світлішає (*Ю. Збанацький*). 8. Ти чуєш плачуть за тобою (*М. Вінграновський*).

СЛОВНИК

докучне сюрчання —
kellemetlen ciripelés

завзятець — vakmerő ember /
bátor vállalkozó

залежність — összefüggés /
függőség

застережний захід —
óvintézkedés

зірвавшись угору —
felszállva az égbe

ігнорувати —
figyelmen kívül hagyni

клопоти — gondok

надія — remény

негоди — bajok / viszontagságok

непевність — bizonytalanság

розбуркувати — felébreszteni /
felkavarni

сміливість — bátorság

хлібороб — földműves

§ 58–59. Тире в безсполучниковому складному реченні

Gondolatjel a kötőszó nélküli összetett mondatban

Тире ставлять при виразній інтонації зіставлення–проти-ставлення.

Ставимо:

- ▶ коли зміст однієї частини речення протиставляється змістові другої (або зіставляється з ним). На місці тире можна поставити сполучники **а, але, зате, проте, однак**

Дерево міцне корінням — людина трудовим горінням (Нар. тв.).

- ▶ коли перша частина вказує на умову або час дії, про яку йдеться у другій частині. На місці тире можна поставити сполучник **коли** або **якщо**

Хочеш їсти калачі — не сиди на печі (Нар. тв.).

- ▶ коли друга частина виражає наслідок або висновок з того, про що йшлося у першій частині. На місці тире можна поставити сполучник **так що**.

Не почувеш вітру — серце мре (А. Малишко).

- ▶ якщо в другій частині міститься порівняння. На місці тире можна поставити сполучник **мов, як**.

Світ який — мереживо казкове (В. Симоненко).

- ▶ Якщо в частинах речення передано швидку зміну подій. На місці тире можна поставити сполучники **і, й, а**.

Оглянувся — в порту вже кипить бій (О. Гончар).

I Прочитайте речення вголос із правильною інтонацією. Визначте смислові відношення між частинами.

1. Раніше встанеш — більше зробиш (Нар. тв.). 2. Не кожному в руки щастя йде — від багатьох воно тікає (Г. Тют-)

тунник). 3. Я знаю сам — расту (Є. Плужник). 4. Обернувся я до хати — нема в мене хати (Т. Шевченко). 5. Укусиш гіркого — узнаєш ціну солодкого (Нар. тв.). 6. Мудрості не вивчити чужої — треба помилитися самим (Є. Плужник). 7. Мандрівник схоплюється — тут десь недалеко є житло! (Іван Багряний). 8. Коса ударила по арфі — струни вмерли (І. Драч). 9. Дружно працювати — втоми не знати (Нар. тв.).

2 Перебудуйте складносурядні та складнопідрядні речення так, щоб утворилися безсполучникові. Поясніть використання тире.

1. Коли людина працює із захопленням, час минає непомітно. 2. Якщо ти обираєш професію свідомо, життя стає гармонійнішим. 3. Ми досягнемо успіху тоді, коли зрозуміємо справжню цінність праці. 4. Людина працює все життя, і саме праця робить її сильною. 5. Кожен обирає свій шлях, але не кожен має відвагу йти ним до кінця. 6. Якщо людина працює чесно, вона здобуває повагу інших. 7. Хто прагне досконалості, той ніколи не зупиняється на досягнутому. 8. Почали говорити по телефону і раптово пропав зв'язок. 9. Робота стала для неї покликанням, так що вона ніколи не шкодувала про свій вибір. 10. Усі дивляться на успіх, а він бачить шлях до нього.

3 Перепишіть речення, розставте розділові знаки. Усно поясніть свій вибір.

1. Надворі сутеніло вітер зірвався з місця і погнав по небу темні хмари. 2. Зійде сонце прокинуться птахи заспіває поле. 3. Деревастояли нерухомо ні листок не шелесне. 4. Я глянув у вікно на вулиці блиснуло мокрим асфальтом. 5. Мати порастється біля печі діти тихенько граються біля порога. 6. Весна настала все ожило все сміється. 7. Пролунав дзвінок діти швидко зайшли до класу. 8. Ніч минула на сході займалася ранкова зоря. 9. Усе навкруги притихло чути лише цвіркунів у траві. 10. Хмариться буде дощ.

4 Утворіться з двох простих речень складні безсполучникові, використовуючи правильний розділовий знак.

1. Сонце сховалося за обрій. Настала тиша. 2. Зашуміло листя. Почалася буря. 3. Хмари насувалися швидко. Неза-

баром упаде дощ. 4. Ми поспішали додому. Почало темніти. 5. Грім ударив. Усі здригнулися. 6. Мрію допомагати людям. Бачу себе лікарем. 7. Вчуся монтувати відео. Це стане моєю справою життя.

- 5** Створіть власну історію у соцмережі, де розкрийте свої думки про певну професію, використовуючи безсполучникове складне речення.

Наприклад:

Слайд 1. «Якою ти бачиш свою ідеальну роботу?»

Слайд 2. Моя ідеальна робота — це не просто «ходити на 9:00». Це прокидатися з думкою: «Клас! Сьогодні я знову роблю те, що люблю.»

Слайд 3. Хочу працювати там, де панує атмосфера ідей, де можна творити, допомагати, навчатися й надихати інших

Слайд 4. Ідеальна робота — це коли ти не рахуєш години, бо захоплений процесом. Коли відчуваєш: я на своєму місці.

Слайд 5 (Challenge). А тепер твоя черга! Зніми сторіс і розкажи: якою є ТВОЯ ідеальна робота?

- 6** Перепишіть, розставте пропущені розділові знаки.

1. Телефон розрядився лишилось тільки дивитися у вікно. 2. Я набрав повідомлення передумав відправляти 3. Прийшов довгоочікуваний день сьогодні концерт улюбленого гурту! 4. Поглянув на годинник уже північ. 5. Сонце зайшло місто засвітилося вогнями. 6. Повернулась додому інтернет не працює. 7. Друзі покликали гуляти контрольна завтра. 8. Новий день нові можливості. 9. Забув навушники світ здається гучнішим. 10. Натхнення прийшло з дитинства я завжди мріяла малювати обкладинки для книжок. 11. Усі друзі мріють про професію програміста я бачу своє майбутнє в музиці.

7 Прочитайте уривок із кіноповісті Олександра Довженка «Зачарована Десна». Доберіть до нього власний заголовок.

До чого ж гарно і весело було в нашому горіді! Ото як вийти з сіней та подивитись навколо — геть-чисто все зелене та буйне. А сад було як зацвіте весною! А що робилось на початку літа — огірки цвітуть, гарбузи цвітуть, картопля цвіте. Цвіте малина, смородина, тютюн, квасоля. А соняшника, а маку, буряків, лободи, кропу, моркви! Чого тільки не насадить наша невгамовна мати.

— Нічого у світі так я не люблю, як саджати що-небудь у землю, щоб проізошло. Коли вилізає з землі всяка рослиночка, ото мені радість,— любила показувати вона.

Город до того переповнявся рослинами, що десь серед літа вони вже не вміщалися в ньому. Вони лізли одна на одну, переплітались, душилися, дерлися на хлів, на стріху, повзли на тин, а гарбузи звисали з тину прямо на вулицю.

А малини — красної, білої! А вишень, а груш солодких, було. як наїсися,— цілий день живіт як бубон.

А вздовж тину, за старою повіткою, росли великі кущі смородини, бузини і ще якихось невідомих рослин. Там неслися кури нишком од матері й різне дрібне птаство. Туди ми рідко лазили. Там було темно навіть удень, і ми боялись гадюки. Хто з нас у дитинстві не боявся гадюки, так за все життя й не побачивши її ніде?

Коло хати, що стояла в саду, цвіли квіти, а за хатою, проти сінешніх дверей, коло вишень,— поросла полином стара погребня з одкритою лядою, звідки завжди пахло цвіллю. Там, у льоху, в присмерку плигали жаби. Напевно, там водилися й гадюки.

(За О. Довженком)

8 Знайдіть в уривку твору О. Довженка (впр. 7) 2 безсполучникові складні речення. Поясніть роль розділових знаків у них.

9 Складіть 2 власні безсполучникові речення на тему «Весна в селі», використовуючи схеми з тексту.

Зразок: Зійшло сонце — заспівали птахи.)

10 Закінчіть речення відповідно до змісту тексту. Оберіть авторське завершення або самотійно сформулюйте його.

1. У нашому городі було гарно і весело, бо
2. Коли вийти з сіней і подивитись навколо, то
3. Сад навесні був такий гарний, що... .
4. Мати любила саджати рослини, тому що
5. Город був переповнений рослинами, і тому
6. Ми боялись ходити за стару повітку, бо там
7. Автор згадує дитинство з теплотою, тому що

11 Знайдіть у тексті складнопідрядні речення та перебудуйте в безсполучникові. Поясніть вживання розділових знаків.

12 Знайдіть і выпишіть з тексту речення з прямою мовою. Визначте його будову, поясніть пунктуацію.

СЛОВНИК

бузина — bodza

вогні міста — városi fények

вражено — meghökkenve / csodálkozva

грядка / город — veteményes / konyhakert

ляда — pinceajtó / fedél

натхнення — ihlet

повітка — fészter / melléképület

погребня — pincelejárát

покликання — hívás

порається — sűrög-forog / tesz-vesz

притихло — elcsendesedett

пропав зв'язок —

megszakadt a kapcsolat

розрядився (телефон) — lemerült (a telefon)

стріха — nádtető

струни вмерли —

elnémultak a húrok

схоплюватися — felpattanni / felugrani

тин — kerítés

цвіль — penész

§ 60–61.

Розвиток мовлення. Письмовий твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі

Beszédkésztség fejlesztése. Írásbeli értekezés — elmélkedés erkölcsi-etikai témáról publicisztikai stílusban

I Прочитайте текст.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

ПОШУК ВЛАСНОГО ШЛЯХУ В ЖИТТІ

Ми приходимо у цей світ з унікальним потенціалом. У кожного є своє покликання, своя справа, яка дає відчуття сенсу та радості. Але як визначити, де саме твоя дорога? Це питання постає перед кожним із нас і нерідко стає найскладнішим у житті. Дехто відразу відчуває покликання, обирає професію, слідує своїм інтересам, а інші довгі роки намагаються знайти себе та свій шлях.

У сучасному суспільстві цей вибір стає особливо непростим. Ринок праці змінюється, з'являються нові професії, а традиційні — зникають. Молодь стоїть на перехресті десятків доріг: одна веде у сферу технологій, інша — у мистецтво, третя — до служіння людям. Але жодна з них не гарантує легкого майбутнього. Часто доводиться долати труднощі, але саме вони формують характер і роблять нас сильнішими.

Я вважаю, що вибір життєвого шляху — це не одноразове рішення, а процес, що триває протягом усього життя. У дитинстві ми мріємо стати лікарями, космонавтами чи артистами, у юності нас вабить безліч можливостей. Людина змінюється, шукає нові горизонти, переосмислює цінності. Важливо лише одне: йти дорогою, яка робить нас живими, активними, здатними діяти й творити. З часом приходить усвідомлення, що головне — не багатство, а внутрішнє відчуття того, що ти на своєму місці.

Звичайно, вибір завжди пов'язаний із відповідальністю. Легко піддатися впливу чужої думки, піти шляхом, який хтось вважає правильним. Але чи буде це справжнім життям? Я думаю, ні. Адже лише та дорога, яку обираєш серцем, здатна привести до справжнього щастя.

Отже, найголовніше — не боятися шукати, помилятися й робити крок уперед, навіть якщо дорога важка. Людина сама будує своє майбутнє, сама обирає, ким стати, і тільки вона несе відповідальність за цей вибір. Життя коротке, але повне можливостей.

(Авторський текст)

2 Дайте відповіді на запитання

1. З чим, за словами автора, приходить у світ кожна людина?
2. Що означає поняття “покликання” у поданому контексті?
3. Чому визначити свою дорогу в житті іноді буває складно?
4. Які зміни в сучасному суспільстві ускладнюють вибір професії?
5. Які три напрями вибору професійних шляхів згадано в тексті?
6. Як труднощі впливають на людину, на думку автора?
7. Чому вибір життєвого шляху не можна вважати одноразовим рішенням?
8. Що, на думку автора, є важливішим за багатство?
9. Яку помилку часто роблять люди при виборі шляху в житті?

10. Якою має бути дорога, щоб вона привела до справжнього щастя?

11. Який головний висновок робить автор у кінці тексту?

3 На місці пропусків уставте необхідне слово з довідки.

1. Ми приходимо у цей світ з ... потенціалом, і кожен має своє покликання. 2. Дехто відразу відчуває ... , обирає професію і слідує своїм інтересам. 3. У сучасному суспільстві вибір професії стає непростим через ... та появу нових професій. 4. Часто доводиться долати ... , але саме вони формують характер і роблять нас сильнішими. 5. Лише та дорога, яку обираєш ... , здатна привести до справжнього щастя. 6. Найголовніше — не боятися шукати, помилятися й робити крок уперед, навіть якщо дорога

***Довідка:** унікальним, покликання, зміну ринку праці, труднощі, серцем, важка*

4 Уяви, що ти зустрів / зустріла себе через 10 років. Напиши короткий діалог (10–12 реплік), де запитай у майбутнього «я»:

- Ким ти став(ла)?
- Що допомогло знайти свій шлях?
- Які помилки навчили не здаватися?

5 Наведіть приклади сучасних професій, які не існували 20 років тому, і поясніть, як вони відображають зміни в суспільстві.

6 Перекладіть текст на українську мову.

A jövőbeli szakma kiválasztása minden fiatal életében fontos döntés. Az ember szeretné megtalálni azt a munkát, amelyben örömet leli, amely biztos megélhetést is ad. Sok lehetőség áll előttünk, ezért gyakran bizonytalanok vagyunk. Néha a szívünkre hallgatnánk, máskor inkább a józan észre. Nem elég csak arról álmodni, mi szeretnénk lenni — gondolni kell a lehetőségekre, a képességekre is. Felismerve erősségeinket, közelebb kerülünk a célhoz. Nehéz eligazodni: minden szakmának megvannak a szépségei, minden pályának a buktatói. A pályakeresés néha fárasztó és bizonytalan, de aki hisz önmagában, aki hajlandó tanulni, az megtalálja a saját útját.

7 Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Випишіть слова, значення яких ви не знали. Поясніть за допомогою тлумачного словника.

● **РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ** ✕

Великодобронське човниково-перебірне ткацтво — один із найдавніших видів народного мистецтва Закарпаття, яке ось уже понад сто років бережуть і розвивають ткалі сіл Велика і Мала Добронь, Демечі, Соловка, Есень та інших населених пунктів Ужгородського району.

Майже у кожній хаті були кросна, тож багато жінок і дівчат традиційно вміли ткати. Довгими зимовими вечорами, у вільну від хліборобських клопотів пору, господині сідали за ткацький верстат і бралися до роботи. Зазвичай ткали килими, скатертини, різноманітні покривала, щоб було чим на Великдень та в інші свята пишно прикрасити оселю. А дівчата готували придане. Вікові традиції передавалися всередині однієї сім'ї, а ткацький верстат успадковувала донька від матері.

Так склалося історично, що переважну частину населення Великої Доброни становлять угорці. Тож характерним для великодобронського човниково-перебірного ткацтва є поєднання двох культур — української та угорської.

Головною сировиною залишається льон, що проходить багатоступеневу обробку. Для виготовлення виробів місцеві ткалі використовують велику кількість інструментів та приладдя, які мають специфічні регіональні назви, — м'ялка, терлиця, веретено, гребінь, днище, прядка, мотовило, тощо. Їх виробам притаманна виразна декоративність, чітка відповідність між матеріалом, формою, візерунком та кольором. Злагоджено поєднується геометричний та рослинний (частіше квітковий) орнаменти. Переважають яскраві кольори, які не домінують, а гармонійно вплітаються у загальну колористику візерунку. Багатовіковий досвід, що передавався від покоління до покоління, спонукав до глибокого розуміння художньої краси, яка проявляється у таких елементах орнаментальних композицій, як «бубни», «куб», «зірки», «хрестики», «зубці».

Гізелла Купаш — головний носій елементу нематеріальної культурної спадщини, і сьогодні плідно творчо працює, створюючи авторські ткані картини, що чудово вписуються в сучасний інтер'єр. Крім того, залюбки навчає дітей азам ткацтва на базі Великодобронського народного етнографічного музею.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/2xecrymr>)

8 Дайте відповіді на запитання

1. Який вид народного мистецтва зберігають у Великій та Малій Доброні?
2. У яких селах, крім Великої Доброні, поширене човниково-перебірне ткацтво?
3. Де у селах стояли кросна?
4. Коли жінки зазвичай сідали за ткацький верстат?
5. Які вироби найчастіше ткали місцеві майстрині?
6. З якою метою дівчата займалися ткацтвом?
7. Як передавалися ткацькі традиції в родині?
8. Які дві культури поєднуються у великодобронському ткацтві?
9. Яку головну сировину використовують для виготовлення тканин?

10. Назвіть інструменти, які використовують під час ткання.
11. Які орнаменти та кольори притаманні виробам великодо-
бронських ткаць?
12. Хто є головним носієм елементу нематеріальної культур-
ної спадщини Великої Доброні?

9 Уявіть себе майстринею / майстром із Великої Доброні. Що б ви ви-
готували сьогодні як придане? Напишіть 4–5 речень у форматі посту
в соцмережі.

СЛОВНИК

веретено — orsó
витвір — alkotás /
kézműves termék
візерунок — minta
гребінь — fésű
етнографічний музей —
néprajzi múzeum
кольорова гама — színvilág /
színskála
кросна — szövőszék
льон — len
м'ялка — tiló / len törő
мотовило — motolla
народне мистецтво —
népművészet
натхнення — ihlet
не здаватися — nem feladni
нематеріальна культурна
спадщина — szellemi kulturális
örökség

обробка — feldolgozás
орнамент — díszítés /
ornamentika
перехрестя — útkereszteződés
помилятися — hibázni
придане — hozomány
приладдя — felszerelés
прядка — rokka
рівновага — egyensúly
самореалізація —
önmegvalósítás
сировина — nyersanyag
сумнів — kétely
терлиця — gereben (len gereben)
ткаля — takácsnő
ткацький верстат — szövőgép
усвідомлення — tudatosítás
успадкоувати — örökölni
човниково-перебірне тка-
цтво — vetülékes hajósszövés

§ 62–63.

Синонімія простих речень, складних речень зі сполучниками і без сполучників

Az egyszerű és az összetett mondatok jelentésbeli viszonyai

Більшість безсполучникових речень можливо перебудувати у сполучникові, тому можна говорити про синонімію безсполучникових та деяких типів сполучникових складносурядних і складнопідрядних речень.

Синонімічними є:

1. Безсполучникові складні речення зі значенням переліку дій, подій, явищ, що відбуваються одночасно або послідовно, і складносурядні речення з повторюваними чи неповторюваними сполучниками **і (ў), та** (у значенні і):

Настала ніч, зорі розсипалися над містом.

Настала ніч, і зорі розсипалися над містом.

2. Безсполучникові складні речення зі значенням протиставлення, зіставлення та складносурядні речення з протиставними сполучниками **а, але, проте, зате, однак**:

Хотів допомогти — зробив тільки гірше.

Хотів допомогти, однак зробив тільки гірше.

3. Безсполучникові складні речення з часовими, умовними, наслідковими відношеннями між частинами та складнопідрядні речення з підрядними часу, умови, наслідку:

Сонце зайшло — місто занурилося в тінь.

Коли сонце зайшло, місто занурилося в тінь.

4. Безсполучникові складні речення з причиновими й пояснювальними відношеннями і складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними, означальними, обставинними причини:

Я зрадив: нарешті настав довгоочікуваний день.

Я зрадив, бо нарешті настав довгоочікуваний день.

1 До кожного складного речення доберіть синонімічне — іншого типу, але з тим самим змістом.

***Зразок:** Коли випаде сніг, діти підуть кататися на санчатах. — Випаде сніг — діти підуть кататися на санчатах.*

1. Якщо наполегливо працювати, можна всього досягти.
2. Надворі стало темно, і ми засвітили ліхтарики.
3. Оскільки дощ припинився, ми вирішили вийти на прогулянку.
4. Я знав, що день буде сонячним і теплим.

2 Перебудуйте прості речення на синонімічні складносурядні, складнопідрядні та безсполучникові речення.

1. Ми залишилися вдома, адже надворі дощ. 2. Я вибрав професію дизайнера, тому що люблю створювати красу. 3. Усі аплодували, бо виступ був чудовий. 4. Я поспішав, тому що запізнювався на співбесіду. 5. Вітер ущух, бо закінчилася буря. 6. Було тихо, і всі швидко заснули.

3 Творче конструювання. Складіть за зразком три синонімічні речення (просте, складне сполучникове, безсполучникове).

***Зразок:** Прийде весна — зацвітуть сади.*

***БСР:** Прийде весна — зацвітуть сади.*

***СПР:** Коли прийде весна, зацвітуть сади.*

***Просте:** З приходом весни зацвітуть сади.*

1. Учитель зайшов до класу, і учні відразу затихли.
2. Сонце піднялося вище, тому туман почав розсіюватися.
3. Минув дощ, і повітря стало свіжим.

4 Послухайте текст в електронному додатку. Випишіть невідомі слова. Виконайте завдання

ЛЮДИНА І ТРИВАЛІСТЬ ЖИТТЯ

Між тривалістю життя, професією людини та розміром заробітків є пряма залежність. Такого висновку дійшли вчені Віденського демографічного інституту, дослідивши обставини життя людей різних спеціальностей.

Демографи вивели певну залежність, яка свідчить, що той, хто більше заробляє, живе довше. На підставі такого висновку вчені склали список найбезпечніших професій. До найбільш безпечних професій демографи зарахували фізиків, за ними йдуть лікарі, інженери, пастори та вчителі гімназій. Найнебезпечнішими були названі дві будівельні професії — монтера риштувань і бетонника. Люди, які працюють за цими спеціальностями, мають у середньому низьку зарплату і найкоротшу тривалість життя.

«Прибутки здійснюють прямий вплив на очікувану тривалість життя», — пояснює Рембрандт Шольц, фахівець відділення демографії Інституту імені Макса Планка. Учений відзначає, що все починається з хорошої освіти. Люди з вищою освітою можуть сподіватися на кращі робочі місця, зручні умови роботи і, зрозуміло, на вищу оплату. А більше грошей означає можливість мати краще житло, якіснішу їжу, кращих лікарів, що сукупно сприяє більшій тривалості життя.

Аналогічний висновок роблять і фахівці страхової справи. Приміром, в одній зі страхових компаній представників різних професій поділено на п'ять груп. У групу з найменшими ризиками увійшли найбільш фінансово забезпечені клієнти — стоматологи й адвокати, в останню — будівельники. Цікавий факт: демографи вважають, що чоловіки, які сидять удома, поки їх дружини заробляють, живуть менше за тих, хто сам заробляє на життя.

(За О. Сосновським)

5 Закінчіть речення.

1. Учені дійшли висновку, що
2. До найбезпечніших професій належать
3. Люди з вищою освітою можуть сподіватися
4. Найнебезпечнішими визнано професії

6 Дайте відповіді на запитання.

1. Чому, на думку вчених, освіта впливає на тривалість життя?
2. Як ви вважаєте, чи є винятки з цієї закономірності? Наведіть приклад.
3. Чи погоджуєтеся з твердженням: «більше грошей — довше життя»?

7 Уявіть себе «режисером мови». Визначте, яке речення найбільш доречне для: повідомлення у новинах, особистого блогу, мотиваційного відео. Обґрунтуйте свій вибір. Поясніть, як структура речення впливає на стиль мовлення.

1. Я працюю, щоб досягти успіху.
2. Я працюю — потрібно досягти успіху!
3. Я працюю, але досягти успіху буде важко.

8 Перебудуйте подані речення на безсполучникові.

1. Люди з вищою освітою можуть сподіватися на кращі робочі місця. А більше грошей означає можливість мати краще житло.
2. Демографи вивели певну залежність, яка свідчить, що той, хто більше заробляє, живе довше.
3. Аналогічний висновок роблять і фахівці, які займаються страховою справою.
4. Чоловіки, які сидять удома, поки їх дружини заробляють, живуть менше за тих, хто сам заробляє на життя.

9 Напишіть «Лист у майбутнє» (4–5 речень) самому собі від імені «успішного довгожителя». Використайте аргументи зі статті, щоб пояснити, чому вибір професії сьогодні вплине на ваш стан здоров'я у 80 років.

10 Знайдіть у тексті безсполучникові речення. Випишіть їх, підкресліть граматичні основи.

СЛОВНИК

бетонник — betonozó

дійти висновку, робити висновок — következésre jutni, következtést levonni

екологічна альтернатива — környezetbarát alternatíva

затребувана спеціальність — keresett szakma

зручні умови роботи — kényelmes munkakörülmények

страхова справа — biztosítási ügy

інновації — innovációk / újítások

кібербезпека — kiberbiztonság

мати прямий вплив — egyenes hatással lenni vkire, vmire

сподіватися на щось — számítani vkire, vmire

монтер риштувань — állványzat szerelő

на підставі висновку — következtetés alapján

скласти список — listát összeállítani

очікувана тривалість життя — várható élettartam

потреби суспільства — társadalmi igények

представники різних професій — különböző szakmák képviselői

пряма залежність — egyenes függőség

ринок праці — munkaerőpiac

розмір заробітків — a keresetek mértéke

розробник мобільних додатків — mobilalkalmazás-fejlesztő

сталий розвиток — fenntartható fejlődés

страхова компанія — biztosítási cég

технологічний прогрес — technológiai fejlődés

у середньому — középső mértékben

урбанізація — urbanizáció / városiasodás

урбаністика — várostervezés

фінансово забезпечений клієнт — tehetős ügyfél

цікавий факт — érdekes tény

Складне речення з різними типами зв'язку

A különböző kapcsolattípusú összetett mondat

§ 64. **Поняття про складне речення з різними видами зв'язку. Складне речення із сурядним і підрядним зв'язком**

A különböző típusú összetett mondat fogalma.
Mellérendelő és alárendelő összetett mondat

Поряд із складними сполучниковими (складносурядними та складнопідрядними) і безсполучниковими реченнями виділяють в окремий різновид складні речення з різними видами синтаксичного зв'язку. Їх ще називають багатокомпонентними реченнями, або складними синтаксичними конструкціями.

У реченнях цього типу одночасно наявні сполучниковий (сурядний і підрядний) або сполучниковий і безсполучниковий зв'язки. Це зумовлено змістовими і синтаксичними відношеннями між частинами таких конструкцій. Тому залежно від наявності видів зв'язку виділяють такі типи речень:

- ▶ складне речення зі сурядним і підрядним зв'язком:

Він заправ — і з перших звуків усі збагнули, що він був майстром своєї справи (Марко Вовчок).

- ▶ складне речення зі сурядним і безсполучниковим зв'язком:

День згаса за обрієм, ліг туман долиною,
і зоря в небі скоро спалахне (Д. Луценко).

- ▶ складне речення з підрядним і безсполучниковим зв'язком:

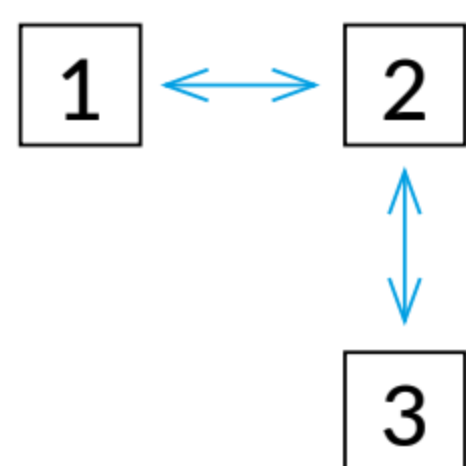
Не вмирає наша слава, не вмирає наша честь,
бо живе в нас сила жвава... (В. Самійленко)

- складне речення із сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком:

Вільно і широко розляглись зелені поля; не тіснили їх похмурі ліси, не давили високі гори, і далеко — далеко сягало око вздовж ланів та не величких гайків, **що** зеленими вершечками виглядали з ярів та балок (В. Винниченко).

Нам би стояти на сторожі життя людського, але мусимо йти в темряву, бо така доля каменяра (І. Франко).

Структурна схема:

Лінійна схема:

[], але [], бо []

Увага! Складні речення з різними видами зв'язку є ознакою книжного мовлення, але їхні функції в різних стилях неоднакові.

У науковому стилі складні речення з різними видами зв'язку служать засобом вираження складних думок, допомагають чітко й послідовно викласти матеріал. Найчастіше тут використовуються речення інформаційного характеру з підрядним і сурядним зв'язком. У художньому і публіцистичному стилях такі речення виконують образну функцію. Їх доречно та вдале використання разом із простими конструкціями робить мову художніх чи публіцистичних текстів багатію, гнучкою, образною.

I Прочитайте речення та з'ясуйте їхні типи.

1. Той, у кого порожня душа, не може бути справжнім другом, він не відчуває людяності в дружбі (В. Сухомлинський). 2. Цілу ніч сік дрібний дощ, а хмари так були закутали гори, що небо і земля творили одну темну пропасть (Р. Купчинський). 3. Вдача в цариці була, мов Нілу підступнії

води, що випливають з таємних джерел, не відомих нікому; влада цариці була, немов африканське сонце, Мов потужний самум, що не хоче й руїни лишити (*Леся Українка*). 4. Не знаю, скільки пройде весен, але тебе несу я в серці (*Олександр Олесь*). 5. Як швидко минають дні, коли у людини є хліб і вода, і як повільно течуть вони, коли немає ні ковтка води (*С. Скляренко*).

У складних реченнях зі сурядним і підрядним зв'язком між одними частинами зв'язок сурядний, між іншими — підрядний. За будовою такі речення різні:

- ▶ Від одної з частин, з'єднаних сурядним зв'язком, залежить одна або кілька підрядних.

Спустився вечір, і одразу похолоднішало, хоч удень була нестерпна спека (*Олесь Гончар*).

- ▶ До кожної з частин, з'єднаних сурядним зв'язком, належить одна або кілька підрядних.

Жити серед людей — все одно що ходити в казковому саду, де навколо тебе найтонші пелюстки квітів з тремтячими краплинками роси, і треба так іти і так доторкуватися до квітів, щоб не впала жодна крапля (*В. Сухомлинський*).

- ▶ Дві чи кілька частин, з'єднаних сурядним зв'язком, мають спільну підрядну:

Де шумить Дніпро широкий, там і душа моя співає, і серце молодіє» (*Тарас Шевченко*).

Увага! Між двома сурядними частинами, що з'єднані сполучниками і, й, та (і), якщо вони мають спільну підрядну, коми не ставлять.

- ▶ Складні речення зі сурядним і підрядним зв'язком мають три і більше частини, засобами зв'язку між якими є сполучники сурядності, підрядності або сполучні слова

Сонце вже сіло за обрій, і над землею почали згущуватися сутінки, бо вечір вступив у свої права.

1 Прочитайте складні речення з сурядним і підрядним зв'язком. Визначте типи відношень між сурядними і підрядними частинами, поясніть свою думку. Зобразіть схеми речень.

1. Пише брат мені з села, що трава вже поросла, та північний вітровий холодить листочки їй (*О. Луній*). 2. Любов може стати найбільшим щастям, але ж як ще багато треба для цього, бо самої любові людині ніколи не досить (*П. Загребельний*). 3. Тебе твій дух до неба вознесе, і ти збагнеш, у чому справжність щастя (*П. Кононенко*). 4. Річка, що трохи вище від мосту впадала на тому боці в Дунай, називалася по-грецькому Пюретом, по-скіфському ж Поратою, або Сильною, а плем'я, що жило в верхів'ях річки, казало на неї Прут (*І. Білик*).

2 Доповніть складносурядні речення підрядними частинами. Поясніть зміну змісту речення.

1. Сонце вже зайшло, а на небі ще тремтіли зірки,
2. Листя падало з дерев, і вітер тихо гойдав гілки,
3. Над селом здіймався дим, та ніхто не знав,
4. Учні поспішали до школи, і вчитель зустрічав їх біля дверей,
5. На полі шуміло жито, і жайворонок співав так голосно,
6. Ми довго йшли стежкою, але зупинилися біля річки,
7. Загримів грім, і небо розірвала блискавка,
8. Мати всміхнулася, а в очах блиснула сльоза,
9. На дворі стало тихо, і навіть собака не гавкав,
10. У лісі сутеніло, та дорогу ще було видно,

3 Прослухайте текст в електронному додатку. Прочитайте текст. Визначте його стиль і тип мовлення. Випишіть складні речення зі сурядним і підрядним зв'язком. Поясніть розділові знаки, накресліть схеми.

Коли над селом сходить сонце і з роси здійсмається легкий туман, усе навколо оживає: дзвенять жайворонки, бринить далека косовиця, а над ставом, де ще спить очерет, в'ється легкий димок.

І хоч день тільки починається, вже чути, як у садках гудуть бджоли, і видно, як дівчата поспішають на луки, бо треба встигнути до спеки.

А десь там, за лісом, де колись пролягала стара дорога, вже чути гомін трактора, і люди знають: почалася жнива, тож праця закипить до самого вечора.

І коли вечір упаде на землю, і вітер принесе запах сіна, тоді втомлені, але щасливі, вони сядуть на призьбі й мовчатимуть, бо кожен відчуває, що день був добрий.

(Авторський текст)

4 Складіть речення зі сурядним і підрядним зв'язком за поданими схемами:

[], і [], (де).

[], (як), а [], (що).

(Коли), [] і [].

(Хоч), (як), [], і [], (щоб).

СЛОВНИК

книжне мовлення — irodalmi nyelvhasználat

означальна частина — jelzői tagmondat

підрядне речення з'ясувальне — tárgyi alárendelt mondat

підрядне речення наслідку — következményes alárendelt mondat

підрядне речення причини — okhatározói alárendelt mondat

підрядне речення умови — feltételes alárendelt mondat

підрядне речення часу — időhatározói alárendelt mondat

§ 65. Складне речення із сурядним і безсполучниковим зв'язком

Mellérendelő és kötőszó nélküli összetett mondat

У реченнях із сурядним і безсполучниковим зв'язком між одними частинами встановлюються сурядні відношення, які реалізуються за допомогою сполучників сурядності, натомість між іншими частинами встановлюються безсполучникові зв'язки. Такі речення складаються з трьох і більше частин. Усі частини цих речень синтаксично рівноправні:

І вже не такими жаданими ста — ють вечори,
і не так трепетно сяють зорі, не так бентежно
тривожиться в тиші прочахле серце... (М. Стельмах).

1 Виберіть із поданих речень те, яке відповідає характеристиці: складне речення зі сурядним і безсполучниковим зв'язком.

1. Тисячі років летять так лелеки, не змінюючи своїх шляхів, і тисячі років стрічають їх над морем похмурі орлині зграї, які намагаються скинути лелек назад у море (П. Загребельний).
2. Здається, в Англії існує такий звичай: гість може зникнути непомітно, не прощаючись, і на нього ніхто не образиться (Л. Дмитерко).
3. Так, молодість дає людині силу й красу — старість забирає їх, зате винагороджує мудрістю і чистотою спогадів (Я. Гончарук).
4. Орлиця вчить у небо своїх дітей злітати, і перший крок зробити дитя навчає мати, навчає батько сина кохатися в труді (Є. Летюк).
5. Кораблі заводять допоміжні якорі ланцюги натягуються залізною гарчать і тоді вилітають на палубу матроси треба рятувати корабель (Д. Ткач).

2 Прослухайте текст в електронному додатку. Випишіть складні речення зі сурядним і безсполучниковим зв'язком. Побудуйте схеми цих речень

ГЛОБАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Сучасні технології — результат взаємодії природи й суспільства, але людство століттями втручалось в довкілля, не

дбаючи про його рівновагу. У ХХ столітті, коли посилився вплив на навколишній світ, екологічна система втратила здатність до самоочищення, і почалася глобальна криза.

Через індустріалізацію та урбанізацію зникають ліси, виснажуються ґрунти, забруднюються вода й повітря; змінюється газовий склад атмосфери — виникає парниковий ефект, руйнується озоновий шар. Моря й океани потерпають від стічних вод, нафти, радіоактивних відходів, і життя в них зникає.

Енергетична та сировинна криза, а також забруднення довкілля створюють загрозу здоров'ю людей і навіть генетичному фонду людства. Одні вчені вважають, що слід обмежити технічний розвиток, інші переконані: прогрес можливий, якщо застосовувати екологічно безпечні технології й діяти спільно.

Не всі природні ресурси підконтрольні державам: атмосферне повітря, води Світового океану, тварини, що мігрують, потребують міжнародного захисту. У світі достатньо продовольства, але розподіл його нерівномірний — одні регіони мають надлишок, інші страждають від голоду.

Світовий океан — легені планети і важливе джерело ресурсів, та через надмірне використання й забруднення його екосистема виснажується. Людство має об'єднати зусилля, бо майбутнє Землі залежить від кожного — природа не вибачить байдужості.

(За матеріалами Вікіпедії та підручників з географії)

3 Поміркуйте над поданими завданнями і запитаннями

1. Поясніть, у чому полягає головна причина екологічної кризи.
2. Назвіть наслідки надмірної індустріалізації.
3. Які два підходи до вирішення екологічних проблем описано в тексті?
4. Чому Світовий океан називають «легенями планети»?
5. Як міжнародна співпраця може допомогти у збереженні природи?

4 Продовжте речення.

1. Людство має об'єднати зусилля, бо
2. Якщо не змінити ставлення до природи, то

3. Прогрес можливий лише тоді, коли
4. Океан називають легенями планети, адже

5 Перебудуйте наведені прості речення на складні з різними видами зв'язку.

1. Люди вирубують ліси. Земля втрачає родючість. Людство втручалось в природу, не дбаючи про її рівновагу.
2. Моря й океани потерпають від стічних вод, нафти, радіоактивних відходів. Гине морський світ. Життя в них зникає.
3. Екологічна система втратила здатність до самоочищення. Почалася глобальна криза. Ресурси Землі вичерпні. Людство повинно діяти розумно.

СЛОВНИК

байдужість — közöny / közömbösség
 бентежно — nyugtalanul / zavartan
 виснажуватися — kimerülni / elfogyni
 генетичний фонд людства — az emberiség genetikai állománya
 екологічно безпечні технології — környezetbarát technológiák
 жадані — vágyott / kívánt
 індустріалізація — iparosítás
 надмірне використання — túlzott használat
 натомість — ellenben / ehelyett
 нерівномірний розподіл — egyenlőtlen eloszlás

озоновий шар — ózonréteg
 парниковий ефект — üvegházhatás
 продовольство — élelmiszerkészlet / élelem
 прочахле серце — kihűlt / megfáradt szív
 радіоактивні відходи — radioaktív hulladékok
 синтаксично рівноправні — szintaktikailag egyenrangúak
 сировинна криза — nyersanyagválság
 трепетно — remegve / meghatottan

§ 66–67. Складне речення з підрядним і безсполучниковим зв'язком

Alárendelő és kötőszó nélküli összetett mondat

Серед складних синтаксичних конструкцій виділяють складні речення, частини яких можуть поєднуватися сполучниковим підрядним і безсполучниковим зв'язком. У таких реченнях засобами зв'язку між одними частинами виступають підрядні сполучники або сполучні слова (займенники чи прислівники), між іншими — інтонація та зміст:

Давня істина: щоб запалювати, треба самому горіти (Є. Колодійчук).

1 Прочитайте речення. Поясніть смислові відношення між їхніми частинами

1. Щоб піснею стали звуки, поезією — слова, треба талантові мэки, лиш нею душа жива (*Г. Тарасюк*). 2. Дзвони грають зарання, бо зоря сходить рання, дзвони грають, вітають, бо зоря є ясна, дзвони грають зарання, від самого світання, дзвони грають, вітають, воскресає весна (*Б.-І. Антонич*). 3. Коли нам довго не відписують, хапаємось за останню ілюзію: лист, очевидно, пропав на пошті (*Ірина Вільде*). 4. Навколо рівно поблискував сніг, він був ще таким молодим, що навіть одсвіт зірок не тремтів на ньому (*М. Стельмах*). 5. Книги — морська глибина: хто в них пірне аж до дна, той, хоч і труду мав досить, дивні перли виносить (*І. Франко*).

2 Доповніть безсполучникові частини складних речень із впр. 1 підрядними так, щоб утворилися складні речення з підрядним і безсполучниковим зв'язком.

3 Прослухайте текст в електронному додатку. Знайдіть безсполучникові складні речення.

КАЗКА ПРО ЧОЛОВІКА, ЯКОГО ДОЛАЛИ СУМНІВИ

Жив колись на світі чоловік, якого від народження долали сумніви. Хоч би й за що він брався, байдуже, чи заходжу-

вався коло праці, а чи коло розваг, його опадали сумніви, і тієї ж миті праця ставала йому осоружною, а розваги кидали в розпач і тугу.

Переконавшись, що ні погрози, ні благання тут нічого не вдіють, батьки спорядили свого єдиного нащадка в далеку дорогу, сподіваючись, що, може, серед людей він набереться розуму й досвіду, які вилікують його від надмірних сумнівів.

Але і в далеких краях чоловіка не припиняли мучити сумніви, і кожне починання рано чи пізно кінчалось поразкою й прикрощами. Вистачало чоловікові вдру-ге глянути на ту саму річ, як його опадали сумніви, він усе кидав, і знову все було так, як і перед тим, дарма що з нерозумного підлітка він уже став чоловіком, якому надходив час мати власну родину й дах над головою.

Та однієї днини, переходячи вбрід струмок, чоловік випадково оглянувся й зауважив, що його сумніви — це сім стулених докупи в одного вороного коней, які несуть його в прірву, звідки нема вороття. Чоловік неабияк злякався, прикидаючи, як йому подолати ці сумніви, однак його сили виявилися заслабкі, і він, закликавши Бога в свідки, що не може далі нести свою долю, знесилений духом і тілом, упав на роздоріжжі під деревом і заснув.

Він склепив повіки й побачив дідка. Дідок запропонував йому підмітати по-двір'я двома віниками — сонцем і місяцем, а платою мало стати одне зернятко.

Чоловік погодився і, працюючи, відчув, що сумніви його щезли. Після завершення праці дідок дав йому маленьке світле зернятко.

Чоловік подякував і прокинувся, здивовано спостерігши в себе на долоні й справді мале світле зернятко. Він ще раз глянув на насінинку, і сумніви знову заворушилися в ньому з такою люттю, що чоловік збагнув: тепер йому надходить кінець. Щоб не впасти в прірву, він притиснув зернятко до грудей. Тієї ж миті вого лунко впало йому на дно серця й пустило тоненький паросток — деревце надії.

Розум і сумніви почали докоряти чоловікові, називаючи паросток «колодою». Але він збрехав, назвавши його новим сумнівом, тоді як у ньому розросталося гілля надії.

Востаннє сумніви мовили: «Людина є тільки тоді людиною, коли її долають сумніви». Але надія, що вибуяла у розквітле дерево в серці, зробила сумніви безголосими, бо саме деревце надії допомагає долати сумніви, які є вершниками прірви.

(За Е. Андіївською)

4 Дайте відповіді на питання

1. Як чоловік зрозумів, що його сумніви — небезпечні?
2. Яке значення мало «світле зернятко» у житті героя?
3. Чому дерево надії допомогло подолати сумніви?
4. Який символічний зміст мають образи сонця й місяця у праці чоловіка?
5. Як ви розумієте слова: «Людина є тільки тоді людиною, коли її долають сумніви»?
6. Чому авторка завершує твір образом дерева надії?
7. Який головний урок для читача містить ця притча?

5 Продовжте речення. Зобразіть схеми.

1. Батьки сподівалися, що, вирушивши в дорогу, син
2. Коли чоловік упав на роздоріжжі, він
3. Зернятко, яке дав дідок, стало символом
4. Деревце, що виросло в серці чоловіка, уособлює

6 Напишіть мініесе (5–7 речень) на тему: «Що є моїм зернятком надії, яке допомагає мені долати сумніви?»

7 Створіть схему або таблицю, у центрі якої слово «Сумнів», а навколо:

- Причини його появи;
- Наслідки для героя;
- Події, що змінили його;
- Символи надії.

СЛОВНИК

вершники прізви — a szakadék lovasai (képletesen: a pusztulás erői)

віник — seprű

вороття — visszatérés / visszaút

врешті-решт — végül is / végső soron

деревце надії — a remény fája

дідок — öregemberke / öregúr

докоряти — szemrehányást tenni / hibáztatni

жива душа — élő lélek

залякатися / злякатися — megijedni

запалювати (вогонь, серце) — meggyújtani / lángra lobbantani

зслабкий — gyenge / erőtlen

зернятко — magocska / szemecske

знеслений — kimerült / erőtlen

істина — igazság / bölcsesség

мордувати (сумніви мордують) — gyötör / kínoz

муки таланту — a tehetség gyötrelmei

нащадок — utód

опадати (сумніви) — ránehezedik / gyötri a kétség

осоружний — undok / visszataszító

паросток — hajtás / csíra

поразка — vereség / kudarc

прикрощі — kellemetlenség / baj

прізва — szakadék / mélység

розпач — kétségbeesés

склепити повіки — lehunyja a szemét / lecsukja a szemhéját

спорядити в дорогу — útra bocsátani / útnak indítani

сумніви — kétségek

тіньовий / тінистий — árnyas / sötét

туга — bánat / szomorúság / vágyakozás

щезнути — eltűnni / elenyészni

§ 68. Складне речення зі сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком

Mellérendelő, alárendelő és kötőszó nélküli összetett mondat

Складне речення зі сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком — один із типів складних синтаксичних конструкцій, між частинами якого існують різні види сполучникового сурядного, підрядного та безсполучникового зв'язку:

Стояла тиха і по-своєму хвилююча година: згори на верховіття лісу опускався сизий присмерк, а внизу з-під кожного куща виповзав туман, тому здавалось, що над землею коливалися два неба (М. Стельмах).

Уживання складних речень зі сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язком у мовленнєвій практиці підтверджує можливість вищого ступеня розвитку мови, пов'язаного з вищою формою мислення людини, її свідомістю, світорозумінням, ускладненням форм спілкування.

I Прочитайте речення. Визначте смислові відношення та засоби зв'язку між його частинами. Накресліть схему речень.

1. Забіліли сади лебединими зграями, снить зелена земля урожаями, а блакить аж напнулася вітрилами над мінливими небосхилами, над просторами, над дорогами, що у даль лягли за порогами, що овіяні щедро веснами та ще й мріями пречудесними (М. Нагнибіда). 2. Багато сховався в стежок і доріг, подій пережив я багато, та серце жагуче я й вірне зберіг, щоб чесно сьогодні ступить на поріг старої батьківської хати (М. Марфієвич). 3. Колись малим хлоп'ям я чув на луках, як вигравав невидимий оркестр: трава ледь-ледь на вітрі шурхотіла, мов скрипалів ансамбль дзвінкоголосий, сюрчали коники у лад їй, в унісон (Л. Ковальчук). 4. Коли нам довго не відписують, хапаємось за останню ілюзію: лист, очевидно, пропав на пошті (Ірина Вільде). 5. Для народу свого велика кожна з мов, як творіння вінець; люд без мови — то глина безлика, без'язика отара овець (В. Забаштанський).

2 Утворіть складні речення з різними видами зв'язку з поданих нижче простих речень.

1. Був час. Люди лічили до двох. Ці числа мали окремі назви. 2. Рік ділиться на дванадцять місяців. Люди помітили. На небі протягом року змінюється дванадцять сузір'їв. 3. В українців число три теж було містичним. Із цим числом складено багато народних прислів'їв, приказок. У фольклорних творах зустрічається трикратне повторення. 4. До магічних чисел зараховують і число 40. Було 40 днів потопу. Найбільший Піст у християнській церкві триває 40 днів. 5. Дослідники походження цього слова говорять. 40 — це стародавня назва мішка в українських предків-мисливців. Поміщалися 40 штук соболиних шкурок. *(За Цимбалюк В. І.)*

3 Створіть самостійно по два речення з різними видами зв'язку. Назвіть ці зв'язки.

Синтаксичний розбір складного речення з різними видами зв'язків

1. Записати чи прочитати речення.
2. Указати частини, з яких складається речення.
3. Установити види зв'язку між частинами складного речення.
4. Пояснити розділові знаки.
5. Побудувати схему речення.
6. Дати характеристику складному реченню.
7. Розібрати кожну частину як просте речення.

4 Спишіть речення. Зробіть повний синтаксичний аналіз чотирьох речень (за вибором). Усно поясніть розділові знаки.

1. Виходив уранці в луки, сонце ще не зійшло, роса блищить — а він уже кладе траву, наче малює картину *(О. Довженко)*. 2. Все записуй в серці молодому, буде це як знахідка тобі, коли в старість прийдеш ти додому, як у гавань тиху кораблі *(М. Рильський)*. 3. Сковорода мав своєрідний розум: його бентежило те, що для тисяч інших людей було буденним і звичайним *(І. Драч)*. 4. Віконце світилося, там усе ще ждали, там довго ще ждатимуть, бо по-справжньому ждати вміють лише матері *(М. Олійник)*. 5. Як не любить той край, що дав

тобі і силу, і гострий зір очей, і розум молодий, і далі, що тобі красу свою відкрили, і моря голубий розгойданий прибій... (В. Сосюра). 6. Усміхнувся своїй мовчазній дружині і зчудувався ще з одного мимовільного відкриття: люди можуть цілий вік прожити побіч одне одного, цілий вік дивитимуться вони одне на одне і ділитимуть хліб, але й гадки не матимуть, яка дивовижна й несподівана музика звучить часом у їхніх серцях. (В. Шевчук).

5 Прочитайте речення (цифра позначає попередній розділовий знак). ОБҐРУНТУЙТЕ вживання розділових знаків.

Усміхнувся своїй мовчазній дружині і зчудувався ще з одного мимовільного відкриття:(1) люди можуть цілий вік прожити побіч одне одного,(2) цілий вік дивитимуться вони одне на одне і ділитимуть хліб,(3) але й гадки не матимуть,(4) яка дивовижна й несподівана музика звучить часом у їхніх серцях. (В. Шевчук)

СЛОВНИК

жагуче серце — szenvedélyes szív

ілюзія — illúzió

коливатися — hullámozik / lengedezik

лебедина зграя — hattyúcsapat

магічне число — varázsszám / mágikus szám

мимовільне відкриття — akaratlan felfedezés

містичний — misztikus

овеча отара — juhnyáj

оркестр — zenekar

поріг хати — ház küszöbe

потоп — özönvíz

присмерк — alkonyat / szürkület

світорозуміння — világszemlélet / világértelmezés

сизий — kékesszürke / hamvasszürke

скрипалі — hegedűsök

соболіна шкурка — cobolyprém

сузір'я — csillagkép

туман виповзав — a köd előbújt / szétterült

унісон — összhang / uniszónó

§ 69–70. Розділові знаки у складних синтаксичних конструкціях

Írásjelek az összetett szintaktikai szerkezetekben

У складних багатокомпонентних реченнях розділові знаки ставляться за тими ж правилами, що й у всіх складних реченнях.

Ми піднялись на Говерлу; звідси відкривається чудовий вид на Чорногірський хребет, що є найвищим та наймальовничішим гірським масивом Українських Карпат.

У складних реченнях із сурядним і підрядним зв'язком сполучники сурядності і підрядності можуть стояти поряд.

Між цими сполучниками кома ставиться тоді, коли після підрядної частини немає другої частини складеного сполучника (*то, так*) або сполучника *але (а)*.

Щоб отримати багато вподобайок, створюйте цікавий контент, що відповідає трендам, а також регулярно спілкуйтеся з аудиторією.

Чекаю дня, коли собі скажу: оця строфа,
нарешті, досконала (Л. Костенко).

I Прочитайте речення. Поясніть розділові знаки у реченнях. З'ясуйте зв'язки між частинами складних речень. В якому із речень допущена пунктуаційна помилка?

1. Хуторок, що стоїть над озером праворуч, потроху танув у просторах і можна було чекати, що за якісь півгодини він зовсім зникне з очей (Микола Хвильовий). 2. Кобзарі спроможні викликати біль у закрижаних серцях багатьох сучасників, бо ж без болю не народиться відповідальність, а без відповідальності жодного прийдешнього не побудувати (О. Бердник). 3. Тебе твій дух до неба вознесе і ти збагнеш, у чому справжність щастя (П. Кононенко). 4. Хоч ти розсердишся на мене, хоч проженеш мене від себе, хоч звелиш ніколи на очі не попадатися, а я таки тепер договорю, що учора хотів сказати (Г. Квітка-Основ'яненко).

2 Запишіть речення, розставляючи розділові знаки. Підкресліть граматичні основи.

1. Сонце заходило і коли небо почало рожевіти над обрієм з'явився перший вечірній промінь. 2. Я знав що літо вже минає і скоро осінь постукає у вікно золотим листом. 3. Коли приходить весна земля прокидається від сну і птахи повертаються з вирію щоб сповістити про тепло.

3 Перепишіть речення. Побудуйте до них лінійні схеми.

1. Мати вірила: якщо дитина росте в любові, то вона обов'язково буде щасливою, і це давало їй сили.

2. Погода була чудова, і, хоч хмари іноді закривали сонце, ми продовжували свою прогулянку вздовж річки.

4 Прочитайте речення (цифра позначає попередній розділовий знак). ОБҐРУНТУЙТЕ вживання розділових знаків.

Балакуща риба,(1) яка,(2) крім балакучости й доброго серця,(3) була ще дуже молодою,(4) не розуміла,(5) чому сумують батьки,(6) коли так приємно говорити,(7) адже яка розкіш вимовити слово,(8) а тоді дивитися,(9) як воно кольоровими бульбашками рухається крізь воду,(10) одного разу навіть підсліпуватий хижак,(11) що доживав віку на дні,(12) на свій сором, не розгледівши,(13) що то не черв'як,(14) спокусився цими бульбашками й проковтнув кілька;(15) але бачачи,(16) як батька й матір убиває неслава,(17) що випала на їх долю,(18) якось,(19) коли сонце пронизало води до дна,(20) засвітивши коралові кущі, (21) де так добре було гратись у схованки й гукати на весь голос в коралові діри,(22) жахаючи батьків і сусідів,(23) балакуща риба попрощалася з блакитними водоростями,(24) де жила її рідня,(25) і,(26) війнувши хвостом,(27) попливла шукати іншого табуна. (Е. Андієвська)

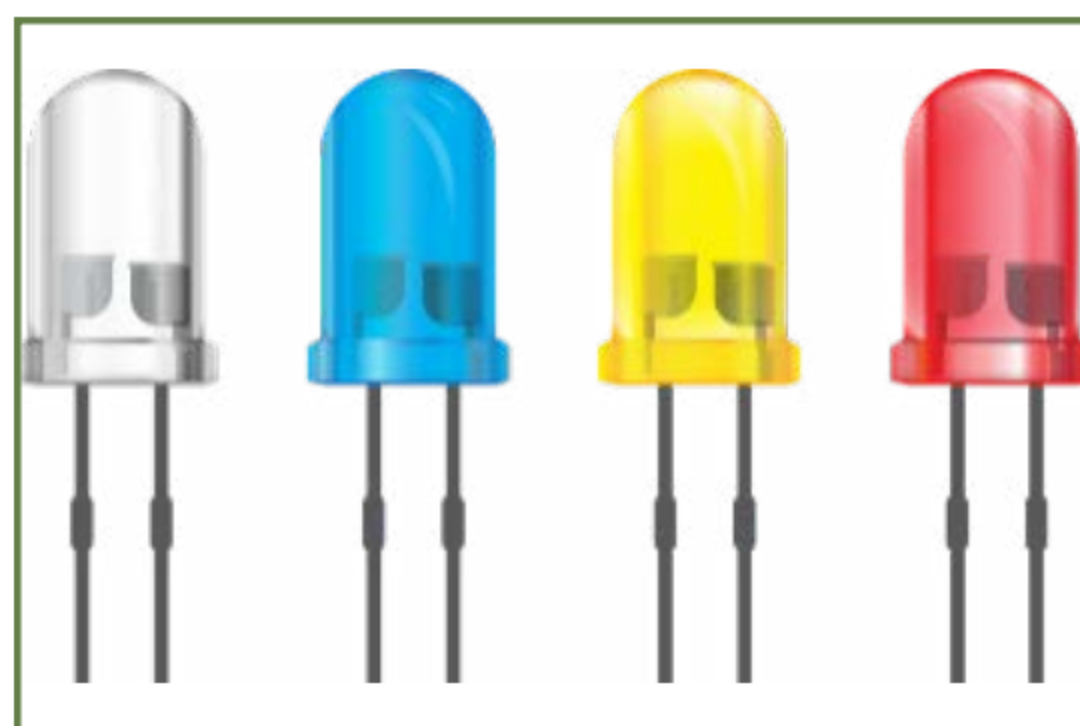

5 Прослухайте текст в електронному додатку.

НАЙДИВОВИЖНІШІ ВІНАХОДИ ЗАКАРПАТЦІВ

У тому, що закарпатці — люди працьовиті й винахідливі, переконалися підприємці від Праги до Нью-Йорка. Наші земляки створюють не лише корисні речі для побуту, а й такі, що здатні змінювати світ.

Світлодіоди, якими користується весь світ, винайшов Нік Голоняк, син вихідців із Підкарпатської Русі. Він першим зробив інфрачервоне світло видимим, заклавши основу для LED-ламп і лазерів, що стали частиною технологій CD і DVD.

LED-елементи

(З інтернету: <https://tinyurl.com/2h5pbd73>)

Ще у XIX столітті священник Августин Єнковський зі Стеблівки створив жатно-снопов'язальну машину — прообраз сучасного комбайна. Хоч на батьківщині винахід не оцінили, його ідеї використали за океаном. Єнковський не зупинився: винайшов двигун для пароплава, автоматичну гвинтівку та механічний ткацький верстат без електродвигуна.

Августин Єнковський

(З інтернету: <https://tinyurl.com/yc8nstr6>)

Петро Бобонич з Ужгорода розробив неінвазійний глюкометр, який вимірює рівень цукру без проколу шкіри. Пізніше він створив нову модель, що працює зі смартфоном, і її вже використовують у клініках.

З відео: Суспільне Закарпаття

(З інтернету: <https://tinyurl.com/4p8d7r83>)

Школяр Валентин Фречка із Сокирниць придумав, як виготовляти папір з опалого листя. Його екологічна технологія дозволяє зберігати дерева, а нині хлопець удосконалює виробництво, додаючи до суміші соломі та макулатури.

Фото: Valentyn Frechka

(З інтернету: <https://tinyurl.com/2xkwyuk9>)

Викладач УжНУ Олександр Молнар сконструював розумний шолом для пожежників. Він показує температуру, попереджає про гази, визначає положення у просторі — і рятує життя.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/yc5fsvuw>)

З відео: Суспільне Закарпаття

Закарпатські інженери Василь Гонар і Василь Гечка створили селфі-дзеркало з камерою, підсвіткою й сенсорним екраном. Воно фотографує людину самотійно, додає ефекти й миттєво друкує знімок.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/yc8nstr6>)

З відео: Sirius

Юний ужгородець Марк Дробнич розробив мікроскоп із деталей LEGO, яким можна керувати через смартфон. Такі пристрої можуть стати у пригоді школам без сучасного обладнання.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/2p9pe5bc>)

Фото: Inspired

І навіть звичайний велосипед можна вдосконалити. Йосип Седлакович із Виноградова створив модель для дітей із ДЦП: триколісну, стійку, зручну. Вона допомагає дітям зміцнювати м'язи й повертає віру в себе.

(З інтернету: <https://tinyurl.com/yc8nstr6>)

Фото: Jozef Sedlakovich

Отож, закарпатці вміють перетворювати ідеї на відкриття, а натхнення — на користь людям.

6 Дайте відповіді на запитання.

1. Про що йдеться в тексті «Закарпатські винахідники — майстри на всі руки»?
2. Яка головна думка цього тексту?
3. Хто створив перший видимий світлодіод?
4. Чому винахід Ніка Голоняка вважають революційним?
5. Який винахід Валентина Фречки допомагає берегти природу?
6. Як саме папір із листя сприяє захисту довкілля?
7. Для кого призначений «розумний шолом» Петра Бобонича?
8. Який пристрій допомагає дітям із особливими потребами розвивати м'язи?
9. Які риси характеру, на думку автора, притаманні закарпатським винахідникам?
10. Яку роль у житті суспільства відіграють сучасні технології та винаходи?
11. Як автор ставиться до винахідників і їхньої праці?

7 Напишіть есе (5–7 речень) на тему: «Чому важливо підтримувати молодих винахідників в Україні?»

СЛОВНИК

ДЦП (дитячий церебральний параліч) — CP / gyermekkori agyi bénulás

екологічна технологія — környezetbarát technológia

жахати (когось) — megijeszteni

інфрачервоне світло — infravörös fény

натхнення — ihlet

неінвазійний глюкометр — nem invazív vércukormérő

неслава — gyalázat / rossz hírnév

опале листя — lehullott falevél

проковтнути — lenyelni

пронизати (сонце пронизує води) — áthatol / átvilágít (a napfény a vízben)

світлодіод — LED / fénykibocsátó dióda

сенсорний екран — érintőképernyő

сором — szégyen

спокушатися (чимось) — elcsábulni valamire

§ 71. Синонімічність складних речень з різними типами зв'язку і простих речень

A különböző kapcsolattípusú összetett és az egyszerű mondatok közötti jelentésbeli megfelelések

Синтаксична синонімія — це можливість передати однаковий або близький зміст різними синтаксичними конструкціями.

Після сходу сонця ми вирушили в дорогу.

Коли зійшло сонце, ми вирушили в дорогу.

1 Порівняйте речення з двох колонок таблиці. Сформулюйте висновки про синонімічні речення.

1 Олесеві зробилося сумно. Захотілося швидше туди, в село, де привітно світяться вікна в хатах (Г. Тютюнник).

2. Мама часто згадує, як вона одного разу зводила мене до цирку, коли мені було шість років. Я спокійно сиділа протягом вистави, дивилася на собачок, які стрибають, на акробатів, які крутилися в повітрі (Л. Денисенко).

1. Олесеві зробилося сумно: захотілося швидше туди, в село, де привітно світяться вікна в хатах.

2. Мама часто згадує: одного разу зводила мене до цирку, коли мені було шість років, я спокійно сиділа протягом вистави, дивилася на собачок, які стрибають, на акробатів, які крутилися в повітрі.

2 Побудуйте складнопідрядні речення на прості, зберігши зміст. Підкресліть синонімічні конструкції, поставте до них питання.

***Зразок:** Якщо виникнуть проблеми, звертайтеся до вчителя. — У разі проблем звертайтеся до вчителя.*

1. Якщо добре підготуватися, можна успішно скласти НМТ. 2. Коли настає весна, природа оживає. 3. Хоч він поспішав, проте запізнився. 4. Коли закінчили ремонт, приміщен-

ня відкрили для відвідувачів. 5. Якщо уважно читати умову, помилок буде менше. 6. Коли учні прослухали пояснення, вони виконали завдання. 7. Хоч надворі було холодно, діти довго гуляли. 8. Коли зійшло сонце, туман розвіявся.

3 За аналогією до вправи 2 перебудуйте прості речення на складнопідрядні, зберігши зміст. Підкресліть синонімічні конструкції, поставте до них питання.

1. Через погіршення погоди екскурсію скасували. 2. Попри втому спортсмен продовжував тренування. 3. Завдяки наполегливості вона досягла високих результатів. 4. Після прочитання статті я змінив свою думку. 5. За відсутності доказів справу закрили. 6. Із наближенням вечора місто поволі стихало.

4 Складіть 5 пар синонімічних речень (складне + просте).

5 Прослухайте текст в електронному додатку. Запишіть із пам'яті, використовуючи складні речення з різними видами зв'язку.

Гібридні автомобілі використовують кілька джерел енергії (найчастіше бензин та електрику). Такі автомобілі оснащені відразу двома моторами — двигуном внутрішнього згоряння й електродвигуном. Ці мотори можуть працювати по черзі або разом.

У задній частині автомобіля розміщені потужні акумулятори, які заряджаються під час руху і віддають свою енергію на старті автомобіля або ж під час руху на малих швидкостях. Акумулятори також можна заряджати від електромережі. Залежно від дорожньої обстановки комп'ютер, що розташований у блоці управління, вмикає один або другий двигун, іноді обидва одночасно (наприклад, якщо автомобілю потрібна додаткова потужність для здійснення обгону). Під час гальмування кінетична енергія обертання коліс перетворюється на електричну та заряджає акумулятор. Перемикання між двома двигунами відбувається настільки плавно, що ні водій, ні пасажери машини цього не помічають.

(Я знаю, як це працює. Харків: Юнісофт, 2018. 96 с.)

6 Перебудуйте прості речення на складні, додавши підрядну частину.

Зразок: Електродвигун працює тихо. → Електродвигун працює тихо, тому що не має вибухового згорання пального.

1. Акумулятор заряджається швидко.
2. Автомобіль зупинився.
3. Двигуни працюють синхронно.

СЛОВНИК

блок управління — vezérlőegység / vezérlő blokk
вибухове згорання пального — robbanásos üzemanyag-égés
гібридний автомобіль — hibrid autó
двигун внутрішнього згорання — belső égésű motor
джерело енергії — energiaforrás
дорожня обстановка — közlekedési helyzet / forgalmi viszonyok
екологічний транспорт — környezetbarát közlekedési eszköz
економія пального — üzemanyag-megtakarítás
електродвигун — villanymotor / elektromos motor
заряджатися — töltődni / feltöltődni
кінетична енергія — mozgási energia / kinetikus energia
обертання коліс — kerék forgása
перетворюватися — átalakul / átváltozik
плавно (перемикатися) — sima / zökkenőmentes (váltás)
потужність — teljesítmény / erő
синхронно працювати — szinkronban működni / egyszerre dolgozni
струм — áram

§ 72. Розвиток мовлення. Аудіювання тексту публіцистичного стилю

Beszédkésztség fejlesztése. Publicisztikai stílusú szöveg hallás utáni értése

І Прослухайте текст в електронному додатку

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ x

ПРО ЩО РОЗПОВІДАЮТЬ СТІНИ УЖГОРОДСЬКОЇ ЗАМКОВОЇ ГОРИ

Уважно поглянувши на карту рідної України, ти побачиш безліч назв сіл, містечок, міст. Як їх багато! У кожного своя історія, а чимало з них залишили про себе пам'ять і стали нашими національними святинами. Є такі святини і в Ужгороді. Містяни мають чим пишатися: уже в XII ст. місто знав увесь цивілізований світ!

Рушаймо в мандрівку вулицями древнього Ужгорода і розпочнімо її від першопочатків старовинного Ужгородського замку. Середньовічна хроніка Антоніна під назвою «Діяння угорців» відносить заснування ужгородської фортеці до IX ст., точніше — до 895 р., коли древні угри, керовані своїми вождями — Алмошом і його сином Арпадом, зруйнували одне із останніх слов'янських городищ з військовим укріпленням — град легендарного графа капітана Лаборця. З утворенням Угорської держави у кінці X ст. — на поч. XI ст. тут будується замок як адміністративний та торговельний центр комітата Унг (центр Ужанської жупи).

На подвір'ї замку нас чекають чудові залізні скульптури персонажів грецької міфології: постать найпопулярнішого давньогрецького героя Геракла, який убиває лернейську гідру, і покровителя мандрівників, торговців, провідника душ померлих — Гермеса, а також бронзова скульптура могутнього хижого птаха — Турула (від тюркського слова тогрул, турул — сокіл) — міфічного птаха древніх угрів. Його культ відомий зі скіфських часів. Посередині замкового подвір'я привертають увагу руїни першої ужгородської церкви святого Юрія, згадка про яку в писемних джерелах датована 1248 роком. Храм відомий не тільки як родове місце поховання Другетів, а й через те, що в його стінах 24 квітня 1646 р. уклали Ужгородську церковну унію.

Якщо перейдемо замкову браму, перше, що впаде у вічі, — це постать найпопулярнішого давньогрецького героя Геракла. Лита залізна скульптура, виготовлена 1824 р. в Ужгороді, зображує перемогу сина Зевса й Алкмени над багатоголовою водяною змією. Неподалік від Геракла нас чекає ще один персонаж грецької міфології — Гермес. Його залізна скульптура вилита на залізоливарному заводі біля Мукачева.

У XVI — XVII ст. невід'ємною частиною історії Ужгородської фортеці стали короткі, але жорстокі штурми, тривалі та виснажливі облоги, коли наш край був ареною жорстокої боротьби між князями Трансильванії та правителями Габсбурзької імперії. У кінці XVII — на поч. XVIII ст. Ужгородський замок перетворився зі звичайного провінційного укріплення у помпезний графський осідок, великосвітський центр культурного та політичного життя Закарпатського краю. І пов'язано це було з діяльністю володарів замку графів Міклоша Берчені та його жінки-красуні, графині Крістіни Чакі. Урешті-решт Ужгородський замок став гніздом магнатської сім'ї Другетів. 2 травня 1776 року імператриця Австрійської імперії Марія-Терезія передала його Мукачівській греко-католицькій єпархії. Так Замкова гора стала одним із центрів закарпатської української науки, літератури й культури.

З 1947 року у стінах фортеці Замкової гори організували краєзнавчий музей.

(З інтернету <https://tinyurl.com/tvzuzbyv>)

1 Прочитай подані твердження. Визнач, чи є вони правдивими.

1. Ужгородська фортеця була заснована у 895 році.
2. На подвір'ї замку встановлені скульптури Геракла та Гермеса.
3. Ужгородська церковна унія була укладена у 1248 році.
4. У XVII–XVIII ст. замок перетворився на культурний і політичний центр Закарпаття.
5. Краєзнавчий музей на території Замкової гори відкрили у 1947 році.

2 Дай відповіді на запитання.

1. Чому Ужгородський замок називають «перлиною» міста?
2. Як змінювалася функція замку протягом століть?
3. Яке значення мала Ужгородська церковна унія 1646 року?
4. Чим можна пояснити присутність скульптур грецьких богів у замковому просторі?

СЛОВНИК

вождь — vezér
 герой грецької міфології — görög mitológiai hős
 град / городище — várhely / erődített település
 граф / графиня — gróf / grófnő
 єпархія — egyházmegye
 жупа / комітат — vármegye / közigazgatási egység (komitátus)
 краєзнавчий музей — helytörténeti múzeum
 облога / штурм — ostrom / roham
 першопочатки міста — a város kezdetei / eredete
 покровитель мандрівників — az utazók védőszentje
 поховання — temetkezés
 провідник душ померлих — a lelkek vezetője (a holtak világába)
 руїни — romok
 сокіл / турул — sólyom / turulmadár
 фортеця як осідок — a vár mint székhely / rezidencia
 храм / церква — templom / egyház

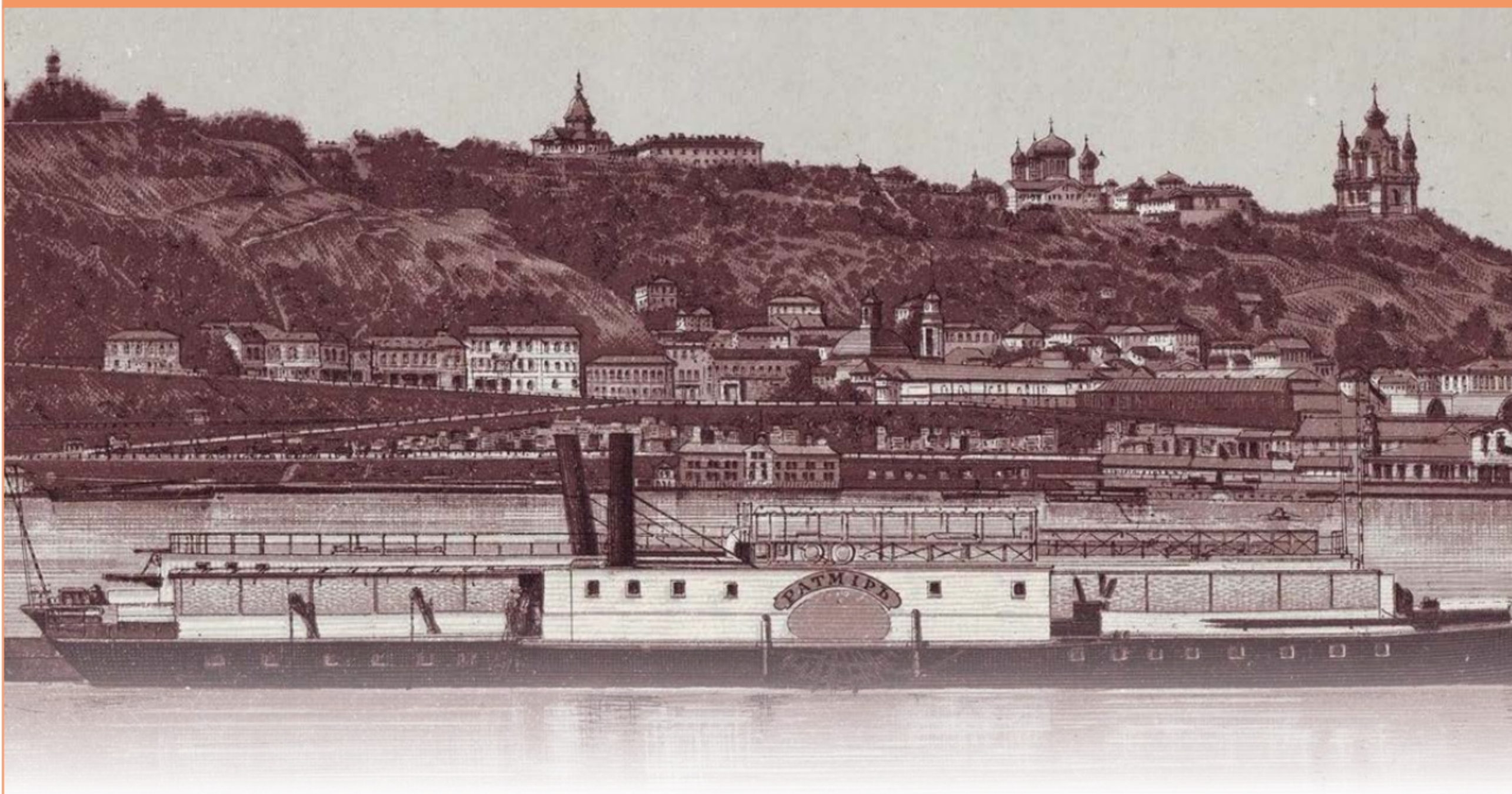
§ 73–74. **Розвиток мовлення. Усний твір-опис зовнішності людини**

Beszédkésztség fejlesztése. Szóbeli fogalmazás — egy ember külsejének leírása

I Прослухайте текст в електронному додатку. Виконайте завдання

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

ПОДОРОЖ ДО НОВОГО ЖИТТЯ

Степан стояв на палубі і сумно дивився, як зникає село. Відчував, що залишає там не тільки минуле, а й надії. Заплющивши очі, піддався сумові.

Коли розплющив очі, побачив Надійку. Вони жили в одному селі, але майже не зналися. Обоє їхали вчитися до великого міста, і перед ними починалося нове життя.

Ситуація Надійки була кращою: батьки допомагали з продуктами, вона їздила до подруг. Степан покладався лише на стипендію. Він був здібний і не боявся іспиту. На пароплаві він пояснив їй багато темних сторінок соціальних наук, і вона слухала його зачаровано, дякувала й переконано додавала: — О, ви одержите стипендію! Ви такий розумний!

Він посміхався, йому приємно було чути хвалу й віру в свої сили від цієї синьоокої дівчини. Справді, Надійка здавалася йому кращою від усіх жінок на пароплаві. Довгі рукави її сірої блузки були миліші йому за голі руки інших. Черевики її були округлі й на помірних каблуках. Його вабила в ній нештучність. До інших жінок він ставився трохи гордо, трохи боязко. Відчував, що вони не зважають на нього, навіть зневажають за дешевий френч, рудий картуз і старі штани.

Йому було двадцять п'ять років. На зріст він був високий, мав міцне тіло і смугле обличчя. Молоді м'які волосинки, неголені вже тиждень, надавали йому неохайного вигляду. Але брови мав густі, очі великі, сірі, чоло широке, губи чутливі. Темне волосся він відкидав назад, як багато хто з селян і дехто з поетів.

Степан тримав свою руку на теплих Надійчиних пальцях і замислено дивився на річку. Раптом Надійка промовила:

— Вже Київ близько.

Київ! Це те велике місто, куди він їде учитись і жити. Невже Київ справді близько? Він збентежився і запитав?

— А де Левко?

Вони оглянулися і побачили на кормі селян, які обідали. Перед ними лежав хліб, цибуля і сало. Левко, студент із їхнього села, теж сидів коло них і обідав. Він лагідний і повніший, ніж дозволяв його зріст. Він був би колись ідеальним священиком, але він зразковий агроном. Із діда-прадіда селянин, він чудово вмів допомогти селянинові науковими порадами. Вчився він дуже акуратно і над усе любив полювання.

Левко підійшов до своїх молодих колег, посміхаючись і трохи похитуючись на коротких ногах. Посміхатися й бути в доброму гуморі було його основною властивістю, критерієм його ставлення до світу.

Степан і Надійка вже збирали свої речі. Ще один поворот, і ліворуч лягли сірі смуги міста. Пароплав протяжно крикнув, і цей пронизливий гук озвався в Степановому серці болісною луною. Це останній сигнал його минулому. В його душі стало тихо і мертво. Він відчув натиск сліз. Він почервонів і відвернувся. Але Левко помітив його хвилювання. Він поклав йому руку на плече й промовив:

— Не журись, хлопче!

— Та я нічого, — ніяково відповів Степан.

Надійка засипала Левка запитаннями. Він мусив назвати їй кожен пагорб, кожну церкву, мало не кожен будинок. Та Левко погано знав цю місцевість. Лавру, правда, він назвав, пам'ятник Володимирові теж, а що й пагорба того звуть Володимирським, він точно не знав. У Києві він бував в обмеженому і визначеному колі — вулиця, де він мешкав, — інститут. Тому він був безсилий задовольнити Надійчину цікавість. Крихітні здаля будинки захоплювали Надійку, і вона раділа, що там житиме.

(за В. Підмогильним)

I Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Де стояв Степан на початку розповіді? Що він відчував?
2. Яка ситуація Надійки відрізнялася від ситуації Степана?
3. Що саме в Надійці привертало увагу Степана?
4. Що відчував Степан, коли пароплав підходив до Києва?
5. Яким чином Левко підтримав Степана, коли той засмутився?
6. Який колір очей Надійки? Як це впливало на Степана?
7. Які деталі одягу Надійки Степан вважав милішими за голі руки інших жінок?
8. Який вигляд мали черевики Надійки?
9. Як Степан укладав своє темне волосся і що це говорило про його стиль?
10. Скільки днів Степан не голився і як це відображається на його зовнішності?
11. Які риси обличчя Степана підкреслюють його привабливість?
12. Як Степан порівнював свій одяг із одягом інших жінок на пароплаві?
13. Яким був зріст і статура Степана?

14. Який ефект на Степана справляла «нештучність» Надійки у зовнішності?

15. Опишіть зовнішній вигляд Левка. Які елементи підкреслюють його лагідний характер?

16. Що демонструє опис зовнішності та поведінки героїв щодо їхніх характерів і взаємин між собою?

2 Напишіть невеликий опис (5–7 речень) зустріч трьох героїв у Києві через кілька місяців після приїзду, зважаючи на їхні зовнішні зміни (або їхню відсутність) та соціальний статус, що міг змінитися.

Підказка: Чи змінився одяг Степана після отримання стипендії? Як виглядає Надійка, можливо, під впливом міського життя та подруг? Чи лишився Левко таким самим «ідеальним агрономом» за зовнішнім виглядом?

3 Прослухайте текст в електронному додатку. Визначте тип мовлення (розповідь, роздум, опис).

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

УСНИЙ ТВІР-ОПИС ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ

У нашому класі навчається моя добра подруга Софія. Вона завжди привертає увагу своєю охайною зовнішністю і щирою усмішкою. Софія має середній зріст і струнку поставу. Її волосся темно-каштанове, довге й трохи хвилясте. Вона зазвичай заплітає його у дві акуратні коси.

Очі у Софії світло-карі, погляд лагідний і водночас уважний. Очі завжди сяють, коли дівчина розповідає щось цікаве чи сміється. Обличчя в неї овальне. Ніс невеликий, прямий, губи виразні.

Софія одягається просто, охайно, зі смаком. Узимку вона носить довге тепле пальто і в'язаний шарф, а влітку надає перевагу легким сукням із квітковим візерунком. Її завжди можна впізнати за легкою ходою та лагідним голосом.

Зовнішність моєї подруги гармонійно поєднується з її характером. Софія має спокійні манери. Вона добра, уважна й чуйна, завжди готова допомогти іншим. Саме тому її люблять і поважають у нашому класі.

(Авторський текст)

 4 Опишіть коротко зовнішність Софії. Які риси найбільше підкреслені?

 5 Словникова робота. Доберіть угорські відповідники до слів:

зовнішність — ...

лагідний погляд — ...

струнка постава — ...

гармонійно — ...

овальне обличчя — ...

чуйна — ...

 6 Знайдіть і выпишіть із тексту 5 словосполучень «іменник + прикметник».

Зразок: охайна зовнішність, світло-карі очі.

 7 Робота в парах. Один учень описує людину (не називаючи імені; можна літературного героя, однокласника тощо). Інший здогадується, про кого йдеться.

 8 Опишіть зовнішність вашого друга або однокласника (10–12 речень).

СЛОВНИК

акуратні коси —
rendezett copfok / fonatok
виразні губи — kifejező ajkak
гармонійно поєднується —
harmonikusan összekapcsolódik
зі смаком — ízlésesen
лагідний голос — szelíd hang
лагідний погляд —
szelíd tekintet
легка хода — könnyed járás
овальне обличчя — ovális arc
охайна зовнішність — ápoltság
megjelenés

рівні риси — szabályos vonások
світло-карі очі — világosbarna
szemek
середній зріст — közepes
termet
спокійні манери — nyugodt
módor
струнка постава — karcsú
testtartás
хвилясте волосся —
hullámos haj
чуйна — érzékeny, figyelmes
щира усмішка — őszinte mosoly

§ 75–76. Розвитом мовлення. Читання вголос тексту науково-популярного стилю «Винаходи, які змінили світ назавжди»

Beszédkésztség fejlesztése. Tudománynépszerűsítő stílusú szöveg hangos olvasása: Találmányok, amelyek örökre megváltoztatták a világot

I Прослухайте текст в електронному додатку.

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

ВИНАХОДИ ТА ВИНАХІДНИКИ: ЧОМУ ВОНИ ВАЖЛИВІ ДЛЯ ЛЮДСТВА

Винаходи завжди відігравали вирішальну роль у розвитку людства. Вони є тією рушійною силою, яка дозволяє суспільству рухатися вперед, робити життя зручнішим, безпечнішим і цікавішим. Кожен винахід — це результат наполегливої праці, спостережень, спроб і помилок, а також великої мрії змінити світ на краще.

Ще у давнину люди почали створювати прості знаряддя праці з каменю та кістки. Це був перший крок до вдосконалення життя. Потім з'явилося колесо — один із найвеличніших винаходів в історії людства, який відкрив шлях до розвитку транспорту та торгівлі. Без нього неможливо уявити сучасний світ.

Середньовіччя подарувало людству інший важливий винахід — друкарський верстат Йоганна Гутенберга. Він зробив книги доступними для більшої кількості людей. Завдяки цьому знання поширювалися швидше, а освіта перестала бути привілеєм лише заможних.

У Новий час (кінець XV — XIX ст.) з'явилися відкриття, які кардинально змінили промисловість. Парова машина Джеймса Ватта дала поштовх промисловій революції. Люди почали будувати фабрики, створювати нові види транспорту, швидше виробляти товари. Це докорінно змінило економіку і спосіб життя мільйонів людей.

XIX і XX століття стали справжнім розквітом винахідництва. Телефон Александра Белла скоротив відстані між людьми, а відкриття електрики Томаса Едісона і Ніколи Тесли забезпечило людство світлом та енергією. У XX столітті медицина отримала надзвичайний поштовх завдяки винаходу пеніциліну Олександром Флемінгом. Антибіотики врятували мільйони життів і відкрили нову епоху в охороні здоров'я.

Особливе місце серед винаходів посідають комп'ютер та інтернет. Вони створили основу для цифрової ери. Завдяки їм ми можемо миттєво отримувати інформацію, працювати та навчатися дистанційно, спілкуватися з людьми з усього світу. Ці винаходи не тільки спростили повсякденне життя, а й кардинально змінили культуру, освіту та економіку.

Не менш важливими є сучасні відкриття: мобільні телефони, космічні технології, штучний інтелект. Вони формують нову реальність, у якій кожна людина може бути частиною глобальної спільноти. Винаходи допомагають долати хвороби, розвивати науку, піклуватися про довкілля.

Але за кожним великим винаходом стоїть винахідник — людина, яка вміє мріяти і вірити у свої ідеї. Їх часто сприймають як диваків, але саме вони змінюють історію. Без мужності, наполегливості та творчої уяви винахідників людство не було б того світу, який ми маємо сьогодні.

Отже, винаходи — це не лише технічні досягнення, а й символ людської допитливості та прагнення до розвитку. Вони вчать нас цінувати працю, знання і сміливість, адже кожен винахід — це ще один крок до кращого майбутнього.

(За матеріалами енциклопедичних джерел)

Рауль Дюфі
«Фея електрики»

2 Дайте усні відповіді на запитання.

1. Які перші винаходи створила людина?
2. Чому друкарський верстат Гутенберга називають «інформаційною революцією»?
3. Який внесок зробила парова машина Джеймса Ватта у розвиток промисловості?
4. Які винаходи XIX–XX ст. найбільше вплинули на життя людей?
5. Чому відкриття пеніциліну вважають «рятівним» для людства?
6. Як комп'ютер та інтернет змінили сучасне життя?
7. Хто стоїть за кожним винаходом?

3 Словникова робота. Доберіть угорські відповідники до поданих слів:

винахід — ...
друкарський верстат — ...
промислова революція — ...
пеніцилін — ...
штучний інтелект — ...
допитливість — ...
мужність — ...

4 Усний переказ.

1. Перекажіть текст (5–7 речень).
2. Спробуйте виділити ключові винаходи та пояснити їх значення.

5 Дискусія в парах.

1. Який винахід ви вважаєте найважливішим для людства? Чому?
2. Як би змінилося життя людей, якби не було електрики/комп'ютера/Інтернету?

6 Уявіть, що Ви журналіст і маєте можливість узяти інтерв'ю в одного з відомих винахідників.

1. Підготуйте 3 запитання.
2. Обговоріть у парах: які відповіді ви могли б отримати?

7 Творче завдання. Напишіть міні-твір (8–10 речень) на тему: «Яким міг би бути мій власний винахід, що допоміг би людству?»

СЛОВНИК

вдосконалення — tökéletesítés
винахід — találmány
винахідник — feltaláló
глобальна спільнота — globális közösség
допитливість — kíváncsiság
друкарський верстат — nyomdagép
інформаційна революція — információs forradalom
космічні технології — űrtechnológiák
мужність — bátorság

наполегливість — kitartás
парова машина — gőzgép
пеніцилін — penicillin
прагнення — törekvés
промислова революція — ipari forradalom
рушійна сила — hajtóerő
уява — képzelet
фабрика — gyár
цифрова ера — digitális korszak
штучний інтелект — mesterséges intelligencia

§ 77. Розвиток мовлення. Ділові папери. Заява (проста і вмотивована)

Hivatalos ügyiratok. A kérvény (egyszerű és indokolt)

Ділові папери — це офіційні документи, що використовуються для спілкування між установами, організаціями, підприємствами та громадянами. Вони мають усталену структуру, дотримуються мовних норм офіційно-ділового стилю, відзначаються точністю, чіткістю та відсутністю емоційно-експресивних засобів.

Одним із найпоширеніших ділових паперів є заява. Це письмове звернення особи до установи, організації чи посадової особи з проханням, пропозицією або повідомленням.

Види заяв:

- Проста заява — містить стислий виклад прохання без пояснення причин.

Прошу надати мені довідку з місця навчання.

- Вмотивована заява — окрім формулювання прохання, містить аргументи, що пояснюють його необхідність.

Прошу надати мені довідку з місця навчання для подання в стипендіальну комісію, оскільки претендую на отримання соціальної допомоги.

Структура заяви:

1. реквізити адресата (кому подається заява) — у правому верхньому куті: назва установи, посада, прізвище та ініціали;
2. відомості про заявника — під реквізитами адресата: прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання, контактні дані;
3. назва документа — слово «Заява» посередині рядка;
4. текст — виклад суті прохання (простого чи вмотивованого);
5. додатки;
6. дата і підпис — у нижньому лівому та правому кутах відповідно.

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

ШАБЛОН ПРОСТОЇ ЗАЯВИ

Кому: _____
(посада, прізвище, ініціали адре-
сата у давальному відмінку)

Від кого: _____
(прізвище, ім'я, по батькові заяв-
ника у називному відмінку)

(клас, група, місце проживання,
інші контактні дані)

З а я в а

Прошу _____
(коротко сформулювати прохання — проста заява)

«_____» _____ 20__ р. Підпис

ШАБЛОН ВМОТИВОВАНОЇ ЗАЯВИ

Кому: _____
(посада, прізвище, ініціали адре-
сата у давальному відмінку)

Від кого: _____
(прізвище, ім'я, по батькові заяв-
ника у називному відмінку)

(клас, група, місце проживання,
інші контактні дані)

З а я в а

Прошу _____
оскільки _____
(прохання + пояснення мети/причини — вмотивована заява)

«_____» _____ 20__ р. Підпис

1 Напишіть просту заяву за поданим шаблоном. У заяві сформулюйте лише коротке прохання (без пояснення причин).

Приклад теми для заяви:

1. надати довідку з місця навчання;
2. дозволити користуватися бібліотекою;
3. видати учнівський квиток;
4. зарахувати до гуртка чи секції.

2 Напишіть вмотивовану заяву за поданим шаблоном.

3 Розіграйте в парах подані ситуації у формі офіційного звернення (заявник — адресат). Спочатку усно сформулюйте прохання, а потім перетворіть його на письмову заяву.

1. Учень хоче взяти участь у міському конкурсі та просить звільнити його від уроків.
2. Учень звертається з проханням видати довідку для оформлення шкільного проїзного.
3. Учень просить дозволу користуватися спортивною залю після уроків.

4 Складіть просту та вмотивовану заяву директору з проханням:

1. звільнити від занять на один день;
2. надати можливість брати участь у конкурсі/олімпіаді;
3. допомогти з оформленням документів для екскурсії.

СЛОВНИК

відомості про заявника —
a kérelmező adatai

вмотивована заява — indokolt
kérvény

ділові папери —
hivatalos iratok / üzleti iratok

додатки — mellékletek

заява — kérelem / kérvény

офіційне звернення — hivatalos
megszólítás / fordulás

письмове звернення — írásbeli
kérelem / fordulás

підприємство — vállalat

проста заява —
egyszerű kérvény

реквізити адресата —
a címzett adatai

усталена структура —
megszilárdult szerkezet

установа — intézmény

чіткість — világosság /
egyértelműség

шаблон заяви —
kérelem sablonja

§ 78. Розвиток мовлення. Ділові папери. Автобіографія

Hivatalos ügyiratok. Az önéletrajz

Автобіографія — це діловий документ, у якому особа у хронологічному порядку описує основні факти свого життя, навчання, трудової чи громадської діяльності.

Викладається у довільній, але чіткій послідовності:

- ▶ прізвище, ім'я, по батькові;
- ▶ дата і місце народження;
- ▶ відомості про навчання;
- ▶ відомості про трудову діяльність (якщо є);
- ▶ відомості про сім'ю;
- ▶ інші відомості (громадська робота, захоплення);
- ▶ текст пишеться у першій особі однини;
- ▶ наприкінці обов'язково ставляться дата і підпис.

I Напишіть автобіографію за поданим шаблоном. Прочитайте вголос перед однокласниками, дотримуючись офіційно-ділового стилю.

Я, _____

(прізвище, ім'я, по батькові),

народився (народилася) «» _____ 20 року в _____.

(дата, місяць, рік, місце народження)

У _____ році вступив(ла) до _____,

де навчаюся дотепер / де навчався(лася) до _____ року.

(відомості про навчання)

Моя сім'я складається з _____.

(відомості про батьків, братів, сестер та інших членів родини)

Додатково беру участь у _____.

(громадська діяльність, гуртки, спортивні секції, творчі колективи)

Автобіографію написав(ла) власноруч.

«» _____ 20 року Підпис: _____

2 Прослухайте автобіографію І. Франка в електронному додатку. Визначте, які риси офіційно-ділового стилю виявляються в тексті. Запишіть слова та словосполучення, що мають офіційний характер.

3 Розташуйте факти біографії Івана Франка у хронологічній послідовності (позначте роки):

Арешт і ув'язнення.

Навчання в університеті у Львові.

Народження.

Закінчення гімназії

1

2

3

4

4 Уявіть, що ви журналіст. Складіть 5 запитань, які можна було б поставити Іванові Франку після прочитання його автобіографії.

5 Напишіть автобіографію. Обов'язково розкажіть про навчання, улюблені предмети, участь у шкільному житті та захоплення.

СЛОВНИК

автобіографія — önéletrajz	стипендія — ösztöndíj
арешт — letartóztatás	трудова діяльність — munkatevékenység
власноруч — saját kezűleg	ув'язнення — börtönbüntetés / fogság
громадська діяльність — közösségi tevékenység	університетські студії — egyetemi tanulmányok
захоплення — hobbi / érdeklődés	урядова служба — állami szolgálat
інші відомості — egyéb adatok	факти життя — életének tényei
лекція — előadás	хронологічний порядок — időrendi sorrend
політичний процес — politikai per	
свідоцтво зрілості — érettségi bizonyítvány	

§ 79. Розвиток мовлення. Ділові папери. Мотиваційний лист

Hivatalos ügyiratok. A motivációs levél

Мотиваційний лист — це письмове звернення особи до певної установи, організації, навчального закладу чи роботодавця, у якому заявник пояснює:

- ▶ чому він хоче навчатися чи працювати саме там;
- ▶ які має здібності, знання, досвід, що підтверджують його мотивацію;
- ▶ які цілі прагне реалізувати.

Структура мотиваційного листа:

1. Реквізити адресата — кому пишеться лист (назва закладу, посада, ім'я та прізвище, якщо відомі).
2. Відомості про автора — коротко: ім'я, прізвище, клас/заклад, контактні дані.
3. Звертання — шаноблива форма («Шановні ...!», «Шановний пане директоре!»).
4. Вступ — коротке пояснення, чому ви пишете цей лист (наприклад, бажання вступити, взяти участь у проєкті чи програмі).
5. Основна частина — опис своїх знань, умінь, здобутків, захоплень, що підтверджують вашу мотивацію.
6. Висновок — підсумкове прохання (розглянути кандидатуру, надати можливість тощо) та подяка.
7. Дата і підпис.

Мовні особливості мотиваційного листа:

- ▶ використання офіційно-ділового стилю;
- ▶ лаконічність і чіткість викладу;
- ▶ використання ввічливих формул: «Буду вдячний за можливість...», «Звертаюся з проханням...».

Послухайте текст мотиваційного листа в електронному додатку.

● РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ✕

Шановні члени приймальної комісії!

Мене звати Віктор Коваль, я навчаюся у 9-Б класі Берегівського ліцею імені Лайоша Кошута. Звертаюся до Вас із проханням розглянути мою кандидатуру для участі у програмі учнівського обміну, адже я дуже зацікавлений у можливості навчатися й розвиватися у новому освітньому середовищі.

Від початку навчання в школі я виявляю щирий інтерес до іноземних мов та історії. У нашому ліцеї я є активним учасником гуртка з англійської мови, беру участь у шкільних олімпіадах та конкурсах читців. Минулого року я посів друге місце в міському конкурсі декламаторів, що стало для мене справжнім стимулом удосконалювати мовні навички.

Окрім навчання, я займаюся спортом: відвідую секцію з баскетболу та беру участь у шкільних змаганнях. Командна гра навчила мене дисципліни, витривалості та вміння працювати з іншими. Вважаю, що ці риси дуже важливі й у навчанні, й у житті загалом.

Я завжди цікавився культурою інших країн. Маю велике бажання розширювати світогляд, спілкуватися з ровесниками з інших держав, дізнаватися більше про традиції та спосіб життя людей за кордоном. Саме тому участь у програмі учнівського обміну для мене є надзвичайно важливою. Я переконаний, що зможу гідно представити свою школу й своє місто.

У майбутньому мрію стати перекладачем або викладачем мов. Для цього вже сьогодні я прагну вдосконалювати свої знання, розвивати вміння спілкуватися, навчитися краще розуміти інших людей.

Щиро вдячний за розгляд моєї кандидатури. Сподіваюся на можливість отримати новий досвід і застосувати набуті знання на практиці.

З повагою,
Віктор Коваль
учень 9-Б класу

2 Обговорення в парах. Прочитайте мотиваційний лист уголос. Обговоріть, які риси характеру підкреслює автор листа та чи переконливо він обґрунтував своє бажання брати участь у програмі?

3 Доберіть до кожного українського звертання відповідний угорський варіант.

***Зразок:** Шановний пане! — Tisztelt uram!*

Шановний пане! Вельмишановна пані! Дорогі друзі! Шановні колеги! Шановний учителю! Високоповажний пане професоре! Пані та панове! Доброго дня, шановні учні! Дорогі гості! Вельмишановний добродію!

4 Творче завдання. Складіть власний мотиваційний лист (10–12 речень) на одну з поданих тем на вибір. Поясніть, чому Ви хотіли б:

- брати участь у літній школі;
- відвідувати мовні курси;
- вступати до бажаного навчального закладу.

5 Складіть коротку усну промову (2–3 хвилини) на тему: «Чому важливо вміти писати мотиваційні листи?»

СЛОВНИК

відомості про автора —
a szerző adatai

гурток — szakkör

дисципліна — tantárgy /
fegyelem

досвід — tapasztalat

конкурс — verseny / pályázat

лаконічність — tömörség

мотиваційний лист —
motivációs levél

навчальні досягнення — tanul-
mányi eredmények

олімпіада — tantárgyi verseny

представити школу/місто —
iskolát/várost képviselni

реалізувати — megvalósítani

реквізити адресата — a címzett
adatai

роботодавець — munkaadó

розглянути кандидатуру —
jelentkezés elbírálása

світогляд — világnézet / látókör

секція — szakcsoport / sport
szakosztály

участь у програмі —
programban való részvétel

цілі — célok

чіткість викладу —
világos kifejezés mód

§ 80–81. Ознаки тексту, його зміст і будова*A szöveg jellemzői, tartalma és felépítése*

Чому важливо вміти будувати зв'язні тексти? Чи допоможе це в майбутній професії?

Текст — це зв'язна, завершена послідовність речень, об'єднана спільною темою та основною думкою.

Ознаки тексту:

- ▶ Тема — про що йдеться в тексті.
- ▶ Основна (головна) думка — головне, що хотів донести автор.
- ▶ Зв'язність — речення пов'язані між собою за змістом і граматично.
- ▶ Послідовність викладу — думки розташовані в логічному порядку.
- ▶ Завершеність — текст має закінчену думку.

Будова тексту:

1. Вступ (зачин) — зацікавлює, готує до сприйняття основного змісту.
2. Основна частина — розкриває тему, подає основні факти, події, міркування.
3. Закінчення (висновок) — підсумок, емоційне завершення.

I А. Прочитайте текст. Сформулюйте його тему та головну думку. Поділіть текст на частини.

Кожна людина народжується з певними здібностями, але не завжди одразу знає, у чому її покликання. Вибір професії — це важливий крок, від якого залежить і власне щастя, і користь для суспільства. Лише та праця, яка приносить задоволення, дає людині сили вдосконалюватися й досягати успіху. Саме тому важливо уважно прислухатися до своїх інтересів і не боятися шукати себе у різних сферах. Уміння поєднати талант, наполегливість і любов до справи допомагає досягти справжніх вершин у професійному житті.

(Авторський текст)

Б. Визначте, яке із тверджень не стосується теми тексту.

1. Кожна людина має мрії про майбутнє.
2. Професія впливає на життя і щастя людини.
3. Праця не повинна приносити задоволення.
4. Обираючи професію, важливо враховувати свої здібності.

2 Розташуйте речення у правильному порядку, щоб утворився зв'язний текст.

→ Щоб стати справжнім фахівцем, потрібно не лише отримати освіту, а й постійно вчитися нового.

→ У світі немає професій другорядних — кожна з них важлива для суспільства.

→ Тому, обираючи свій шлях, слід зважати не лише на престижність, а й на власні здібності та інтереси.

→ Кожен має шанс знайти справу, яка стане для нього джерелом радості та сенсом життя.

3 Визначте структурні елементи тексту. Доберіть 2–3 можливі заголовки.

Іноді людині здається, що її праця непомітна, що без неї світ нічого не втратить. Але варто замислитися: чи буде збудований будинок без будівельника? Чи зможе хтось виростити хліб без хлібороба? Світ складається з мільйонів зусиль, і кожне з них важливе.

Насправді жодна праця не є зайвою. Вона може бути непомітною на перший погляд, але саме з дрібних дій складається добробут суспільства. Прибиральник підтримує чистоту вулиць, лікар рятує життя, учитель допомагає зростати новим поколінням, програміст створює інструменти для зручності людей. Якщо хоча б одна ланка цього ланцюга зникне, інші почнуть відчувати наслідки. Крім того, праця надає людині відчуття власної значущості, допомагає реалізувати здібності й залишити слід у житті інших.

Тому варто пам'ятати: кожна справа має сенс, якщо її виконувати з відповідальністю та відданістю. Саме завдяки спільним зусиллям різних людей світ рухається вперед.

(Авторський текст)

4 А. Знайдіть порушення зв'язності та будови тексту. Визначте тему й головну думку, яку намагався висловити автор, але не зробив цього чітко.

Обираючи професію, потрібно думати про гроші і престиж. Люди різні, але важливо працювати. Якщо робота цікава, але малооплачувана, краще нею не займатися. Люди часто роблять помилки через поради батьків. Це складна тема, бо майбутнє залежить від друзів і значною мірою від того, чи пощастить. Молодь має більше можливостей, але не завжди розуміє відповідальність.

(Авторський текст)

Б. Перепишіть текст так, щоб речення були пов'язані між собою логічно й граматично. Чи в усьому ви погоджуєтеся з думкою автора тексту? Поясніть.

5 Напишіть 5–7 речень на одну з тем. Пригадайте з курсу української літератури, який український письменник говорив про «споріднену працю». У своєму роздумі наведіть приклади з його творів.

- «Яку роль у суспільстві має моя майбутня професія?»
- «Чому важливо, щоб кожна людина займалася улюбленою справою?»
- «Що для мене означає бути корисним для світу?»

СЛОВНИК

вдосконалюватися —
tökéletesedni

вершини — csúcsok

відданість — odaadás

добробут — jólét

завершеність — teljesség

зв'язність — koherencia

здібності — képességek

ланка — láncszem

наполегливість — kitartás

покликання — hivatás

послідовність — sorrend

споріднена праця — rokon
munka / szívhez közel álló munka

сфера — terület

твердження — állítás

фахівець — szakember

 § 82. **Ознаки тексту, його зміст і будова**

Az információ fajtái a szövegben: ismert és új

Відома інформація — це те, що вже згадувалося раніше в тексті або є загальновідомим для адресата.

Нова інформація — це те, що повідомляється вперше, розширює або уточнює знання читача/слухача.

Київ — столиця України. **Він** розташований на берегах Дніпра»

«Київ» — нова інформація у першому реченні.

«Він» — відома інформація у другому реченні (заміна вже згаданого «Київ»).

Відоме — те, що вже згадано або відоме адресату. Часто виражене займенниками, повторенням, синонімами.

Нове — це те, що повідомляється вперше. Зазвичай подають у кінці речення, має логічний наголос.

Вміння розрізняти ці види інформації допомагає краще розуміти текст і будувати зв'язне мовлення.

1 Прочитайте речення. Визначте, яка частина є відомою, а яка — новою інформацією.

1. «Сонце вже сіло. На небі з'явилися зірки.»
2. «Олена купила нову сукню. Вона дуже їй пасує.»
3. «У лісі ростуть дуби, сосни, ялини. Ці дерева створюють густу тінь.»
4. «Марко приїхав до Львова. Він зупинився в готелі біля вокзалу.»
5. «У нашому класі є багато творчих учнів. Один із них — Андрій, який пише вірші.»

2 Прочитайте уривок тексту. Визначте, як нова інформація пов'язана з попередньою.

У нашому місті відкрили новий парк. **Цей парк** має зону для пікніків, дитячий майданчик і велодоріжки. **Велодоріжки** тягнуться вздовж річки і мають нічне освітлення.

3 За зразком складіть текст із 3–4 речень так, щоб кожне наступне речення містило і відому інформацію з попереднього, і нову.

***Зразок:** Я нещодавно переглянув фільм “Захар Беркут”. Цей фільм знятий за мотивами повісті Франка. Повість розповідає про боротьбу українців із загарбниками.*

Теми на вибір:

- Мій улюблений фільм
- Подорож до Карпат
- Шкільне свято

4 Прочитайте текст. Напишіть продовження із 2–3 речень, у яких «будова кори» або «схеми» стануть відомою інформацією.

На уроці географії ми вивчали будову земної кори. Учитель показав нам цікаві ілюстрації.

5 Прочитайте поданий діалог. Попрацюйте в парах. Складіть діалог на 4–6 реплік, щоб у відповіді була як відома, так і нова інформація.

- Ти був учора на виставці?
- Так, на виставці картин сучасних художників.
- О, цікаво! Сучасні художники експериментують з темами та матеріалами.
- Саме так. Один із них, до речі, використовує каву замість фарби!

6 Складіть короткий текст (4–6 реплік), де кожна речення містить відому інформацію з попереднього і додає нову.

СЛОВНИК

адресат — címzett
 відома інформація —
 ismert információ
 експериментувати —
 kísérletezni
 земна кора — földkéreg

логічний наголос — logikai
 hangsúly
 розрізняти — megkülönböztetni
 розширювати — bővíteni
 уточнювати — pontosítani
 фарба — festék

§ 83–84. Складне синтаксичне ціле

Összetett szintaktikai egység

Складне синтаксичне ціле (ССЦ) — це кілька простих або складних речень, які пов'язані між собою за змістом і граматично. Таке ціле утворює текст або його частину, що має тему, мікротеми, логічну послідовність.

Ознаки ССЦ:

- ▶ Змістова єдність (усі речення розкривають одну тему).
- ▶ Граматична зв'язність (через сполучники, займенники, повтори, синоніми, вставні слова).
- ▶ Комунікативна завершеність (виражає закінчену думку).

Структура ССЦ:

- ▶ Тематичне речення — вводить тему.
- ▶ Розкриття теми — кілька речень, що пояснюють, уточнюють, аргументують.
- ▶ Заключне речення — підсумовує або узагальнює.

У ССЦ речення не рівноцінні: одне з них виражає найважливішу інформацію, а інші — уточнюють, поглиблюють, конкретизують її. ССЦ найчастіше збігається з абзацом, але може складатися і з кількох речень, а інколи навіть з одного речення, якщо воно містить усі частини мікротеми.

I Прочитайте текст. Визначте, чи є він складним синтаксичним цілим. Прочитайте тематичне та заключне речення.

Альтернативна енергетика — це необхідність для сучасного світу. Зростає кількість сонячних електростанцій, які забезпечують чистою енергією. Вітрові турбіни встановлюють у степових регіонах. Ці джерела енергії не забруднюють атмосферу, на відміну від традиційних ТЕС. Розвиток альтернативної енергетики сприяє енергетичній незалежності. Перехід на екологічно чисті джерела — це вибір, який визначає майбутнє планети.

(Авторський текст)

2 У наведеному тексті знайдіть засоби граматичного зв'язку (повтори, займенники, сполучники, синоніми).

Енергія сонця — безмежна і щодня надходить на нашу планету. Сонячні батареї перетворюють цю енергію на електрику, яка використовується в будинках. Вона не забруднює довкілля, тому що не виробляє шкідливих викидів. Вітрові турбіни також виробляють чисту енергію, використовуючи силу вітру. Ці альтернативні джерела допомагають зменшити залежність від викопного палива.

(З інтернету <https://tinyurl.com/y5fhe56y>)

3 Прочитайте наведені речення. Упорядкуйте їх так, щоб утворити логічно зв'язаний текст — складне синтаксичне ціле.

- Викиди в атмосферу спричиняють глобальне потепління.
- Людство має змінити підходи до енергоспоживання.
- Альтернативна енергетика — один із шляхів вирішення проблеми.
- Зміни клімату вже відчутні в усьому світі.
- Вітрові та сонячні електростанції — приклади екологічних рішень.
- Екологічна свідомість стає важливою частиною життя кожної людини.
- Впровадження нових технологій допомагає зменшити вуглецевий слід.
- Інвестиції у відновлювану енергетику збільшуються щороку.

4 Прочитайте текст. Запишіть його, визначивши межі речень і розставивши пропущені розділові знаки. Поділіть висловлювання на мікротеми. З'ясуйте тип мовлення. Доберіть заголовок, який би відбивав тему тексту.

Електромобілі це сучасний транспорт який допомагає зменшити негативний вплив на довкілля на відміну від автомобілів із двигунами внутрішнього згоряння вони не виробляють шкідливих викидів у атмосферу завдяки цьому знижується рівень забруднення повітря в містах що позитивно впливає на здоров'я людей електромобілі працюють тихо тому зменшують шумове навантаження багато країн стимулюють перехід на

електротранспорт пропонуючи податкові пільги та розвиток зарядної інфраструктури крім того використання електроенергії з відновлюваних джерел робить такі авто ще більш екологічними популярність електромобілів зростає щороку що свідчить про зміну свідомості споживачів. отже електромобілі — це не лише зручність а й реальний внесок у збереження планети.

(З інтернету <https://tinyurl.com/c5hfy982>)

- 5** Прочитайте уривок. Визначте типи речень, засоби зв'язку, мікротеми. Зробіть висновок, чи є текст ССЦ.

Люди дедалі частіше замислюються над впливом своїх дій на природу. Одні сортують сміття, інші переходять на багаторазові речі. Екологічна свідомість стає нормою. Проте ще багато роботи попереду. Потрібні системні зміни на рівні держави. Лише спільними зусиллями ми зможемо зберегти планету.

(Авторський текст)

- 6** Напишіть складне синтаксичне ціле (6–8 речень) на тему «Зелений транспорт — шлях до чистого міста» за поданим планом.

1. Актуальність теми
2. Приклади зеленого транспорту
3. Екологічні переваги
4. Перешкоди на шляху розвитку
5. Заклик до дії

СЛОВНИК

аргументувати — érvelni
викиди — kibocsátás
відновлювана енергетика —
megújuló energia
вуглецевий слід — szénlábnyom
глобальне потепління —
globális felmelegedés
екологічна свідомість —
környezettudatosság
енергоспоживання —
energiafogyasztás

заклучне речення —
zárómondat
зміни клімату —
éghajlatváltozás
підсумовувати — összefoglalni
поглиблювати — elmélyíteni
рівноцінний — egyenértékű
розкриття теми —
a téma kifejtése
тематичне речення —
témamondat

§ 85–86. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці

Mikrotéma és bekezdés. Kulcsszavak a szövegben és a bekezdésben

1 Прочитайте визначення мікротеми, абзацу та ключових слів. Поясніть, як ці поняття пов'язані між собою.

Мікротема — це окрема думка або аспект основної теми, яка розкривається в межах одного абзацу. Вона допомагає структурувати текст, зробити його логічним і зрозумілим.

Абзац — це частина тексту, яка містить одну мікротему. Він починається з нового рядка і має завершену думку. Абзаци формують загальну структуру тексту.

Ключові слова — це слова, які відображають головну думку абзацу або тексту. Вони допомагають читачеві швидко зрозуміти зміст і структуру тексту.

2 Прочитайте текст. Визначте його тему. Поділіть текст на абзаци. Сформулюйте мікротему кожного. Подані у довідці ключові слова розподіліть за мікротемами.

ПРИРОДА І ВНУТРІШНІЙ СПОКІЙ

Прогулянка лісом допомагає людині знайти внутрішній спокій. Шепіт дерев, спів птахів і запах хвої заспокоюють думки. Природа має здатність знімати напругу й тривогу. Люди, які часто бувають на природі, почуваються щасливішими. Вона вчить нас бути уважними до дрібниць. Коли ми зупиняємося, щоб роздивитися листок чи квітку, ми стаємо ближчими до себе. Природа — це джерело натхнення для митців і поетів. Вона нагадує про гармонію, яку ми часто втрачаємо в повсякденному житті. Варто частіше виходити на свіже повітря, щоб відновити сили. Природа — наш союзник у пошуках рівноваги.

(Авторський текст)

Довідка: ліс, уважність, спокій, гармонія, свіже повітря, думки, рівновага, союзник, квітка, натхнення, листок, митці.

3 У наведеному тексті порушено логіку розташування абзаців. Упорядкуйте їх, визначте тему, мікротеми. Доберіть заголовок.

Бути українцем — це не лише мати громадянство, а й відчувати глибокий зв'язок із рідною землею.

Самоусвідомлення — це не лише знання, а й гордість за свою країну. Воно починається з простих речей: слова, пісні, родинної пам'яті.

Важливо знати свої корені, щоб розуміти себе. У складні часи саме національна ідентичність допомагає зберегти єдність. Молодь дедалі більше цікавиться українськими традиціями. Це свідчить про зростання національної свідомості.

Національне самоусвідомлення формується через мову, культуру, історію. Коли ми співаємо народні пісні чи читаємо твори Шевченка, ми відчуваємо свою приналежність.

(Авторський текст)

4 Прочитайте текст. Випишіть ключові слова з кожного абзацу. Поясніть вибір. Придумайте і запишіть 2–3 речення, які могли б стати продовженням тексту.

Музика супроводжує людину впродовж усього життя. Вона звучить у святкові моменти, допомагає пережити смуток. У кожного є улюблені мелодії, які викликають спогади. Сучасна музика дуже різноманітна. Молодь слухає реп, рок, електронну музику. Дорослі часто обирають джаз або класику. Музика — це не просто звуки. Вона здатна впливати на настрій, думки, навіть поведінку.

5 А. Прослухайте текст. Прочитайте текст.

БОРЩ ЯК ПАМ'ЯТКА ЮНЕСКО

Готові зануритися в історичну подорож? Ми розкриємо тобі таємниці нашого улюбленого борщу і дізнаємося, як він став світовою зіркою.

Хоча точний вік борщу невідомий, археологи знаходять все більше доказів того, що наші предки варили щось схоже на борщ ще в давнину. Тоді це була така собі юшка з різних овочів, яку готували на багатті.

З часом борщ став невід’ємною частиною української кухні. Його варили в кожній селянській хаті, а потім і в заможних оселях. Навіть на царському столі з’являлися різні варіації цієї страви.

Борщ — це не просто набір продуктів, зварених в одній каструлі. Це ціла культура зі своїми традиціями, ритуалами і навіть таємницями. Кожна господиня мала свій секретний інгредієнт, який робив її борщ особливим.

У часи боротьби за незалежність борщ став символом української ідентичності. Він об’єднував людей, нагадував про спільні корені і давав сили в боротьбі за свою землю.

Сьогодні борщ відомий далеко за межами України. Його готують у ресторанах по всьому світу, а кулінарні блогери змагаються за найкращий рецепт.

Хто б міг подумати, що наша улюблена багряна юшка стала світовою зіркою? Так, так, саме український борщ, наша фірмова страва, офіційно вписався у список нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО у 2022 році! Це як отримати Оскар за найсмачніший суп у світі.

Борщ — це наша ідентичність. Бережімо і примножуймо цю спадщину!

(З інтернету <https://tinyurl.com/yc2j83y3>)

Б. Визначте кількість мікротем у тексті. Випишіть ключові слова з кожного абзацу. Заповніть у зошиті таблицю:

Абзац	Мікротема	Ключові слова

СЛОВНИК

внутрішній спокій — belső nyugalom
гармонія — harmónia
ідентичність — önzazonosság, identitás
логіка розташування — a bekezdések logikai sorrendje
натхнення — inspiráció, ihlet

національне самоусвідомлення — nemzeti öntudat
нематеріальна культурна спадщина — szellemi kulturális örökség
пам’ятка ЮНЕСКО — UNESCO-örökség

§ 87–88. Мовні фрази міжфразового зв'язку

A mondatok közötti kapcsolat nyelvi kifejezései

I Прочитайте текст. Зверніть увагу на виділені слова. Як ви думаєте, яку роль у тексті вони виконують?

Я ще не розказала про Орісю. **Вона** моя тітонька, тобто рідна мамина сестра, молодша за маму на цілих одинадцять років. І я **теж** молодша від Орісі на одинадцять. **Отож** Оріся, так би мовити, — середнє арифметичне між тітонькою і сестрою. Неважко здогадатися, що я не називаю Орісю тітонькою. Яка з **неї** тітка? **Вона** студентка, спортсменка, красуня і на додачу дельтапланеристка. **Вона** літає на дельтаплані на кручах під Києвом, на околиці села Ходосіївка, і я навіть їздила дивитися на її польоти. **Тобто** вона — моя летюча тітонька.

(За З.Мензатюк)

Мовні фрази міжфразового зв'язку — це лексичні засоби, що забезпечують логічну та стилістичну єдність тексту. Вони допомагають поєднувати речення, абзаци, частини висловлювання, створюючи плавні переходи між думками. До таких фраз належать:

- ▶ вказівні слова (*цей, той, такий*),
- ▶ займенники (*він, вона, вони, його, її*),
- ▶ сполучники (*і, але, проте, однак, тому, отже*),
- ▶ прислівники (*по-перше, по-друге, нарешті, знову, тоді*),
- ▶ вставні слова та словосполучення (*зокрема, крім того, таким чином, отже, водночас*).

Ці фрази виконують різні функції:

- ▶ послідовність думок (*по-перше, по-друге, нарешті*),
- ▶ додавання інформації (*також, крім того, зокрема*),
- ▶ причинно-наслідкові зв'язки (*тому, отже, через це*),
- ▶ протиставлення (*але, проте, однак*),
- ▶ узагальнення (*отже, таким чином*).

Використання мовних фраз міжфразового зв'язку сприяє зв'язності, логічності та стилістичній завершеності тексту.

Речення в тексті поєднуються послідовним (ланцюговим), паралельним або комбінованим способами.

- 2** Прочитайте текст. Визначте, які з виділених мовних фраз виражають послідовність, які — причину, а які — узагальнення.

Марія Примаченко — українська художниця, яка створювала дивовижні картини. **По-перше, вона** малювала фантастичних звірів, яких ніхто не бачив у реальному житті. **Крім того, її** роботи були дуже яскраві — з жовтими, синіми, червоними барвами. **Отже,** примітивізм як мистецтво став відомим не лише в Україні, а й за кордоном. **Таким чином,** Марія Примаченко стала символом народної творчості.

- 3** Прочитайте речення. Упорядкуйте їх так, щоб утворився текст. Запишіть, використовуючи доречні засоби міжфразового зв'язку.

- Валентина Радзимовська була українською вченою.
- Вона досліджувала фізіологію людини.
- Вона вивчала дихання, температуру тіла, вплив навколишнього середовища.
- Вона проводила експерименти в лабораторії.
- Її праці стали основою для медичних досліджень.
- Вона була однією з перших жінок-науковців в Україні.
- Її ім'я сьогодні згадують у контексті розвитку біології та медицини.
- Її приклад надихає молодих дослідників.

- 4** Прочитайте текст про Соню Делоне. Уставте замість крапок мовні фрази міжфразового зв'язку з довідки. Поясніть, чому обрали саме ці слова. Зверніть увагу на логіку викладу, стилістичну роль фраз і тип зв'язку між реченнями.

Соня Делоне — українська мисткиня, яка стала однією з найяскравіших представниць європейського авангарду. ..., вона працювала в різних жанрах: живопис, графіка, дизайн одягу, книжкова ілюстрація. ..., її стиль — симультанізм — базувався на поєднанні кольорів, які створюють ефект руху. ..., кольо-

ри в її роботах не просто прикрашають, а передають емоції, ритм і динаміку. ... , не всі сучасники сприймали її мистецтво однозначно. Частина критиків вважала його надто експериментальним. ... , Делоне не зупинялася, а продовжувала шукати нові форми. ... , її творчість стала основою для розвитку сучасного дизайну. ... , Соня Делоне — приклад того, як поєднання національного коріння й європейської культури може створити унікальне мистецьке явище.

***Довідка:** по-перше, крім того, зокрема, проте, отже, таким чином, водночас*

5 Прочитайте текст. Виправте його, додавши засоби міжфразового зв'язку, щоб створити логічний і стилістично завершений абзац.

Я побачила картину Марії Примаченко. Я захотіла намалювати щось подібне. Картина була дуже яскрава. Я створила свого казкового звіра. Я взяла фарби.

6 Знайдіть в інтернеті інформацію про одну з видатних українок. Складіть логічний текст (6–8 речень), використовуючи засоби міжфразового зв'язку. Підкресліть їх.

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/u9jhwpt8>

СЛОВНИК

аванґард — avantgárd

дельтапланеристка —
sárkányrepülő (nő)

кручі — sziklás lejtők,
magaspartok

мисткиня — művésznő

околиці села — a falu környéke

плавні переходи —
gördülékeny átmenetek

польоти — repülések

протиставлення — ellentét /
szembeállítás

середнє арифметичне —
számtani közép

симультанізм — szimultanizmus
(művészeti irányzat)

стилістична завершеність — stí-
lisztikai teljesség, befejezettség

усне повідомлення —
szóbeli közlés / üzenet

§ 89. Створення власних медіапроектів на теми «Дотримання авторських прав», «Академічна доброчесність»

Saját médiaprojektek készítése a «Szerzői jogok betartása» és az «Akadémiai integritás» témákban

I Послухайте текст. Прочитайте текст. Що означає доброчесність у навчанні? Чому не варто давати списувати? Про які ознаки нечесної поведінки ідеться у тексті?

Доброчесність у навчанні — це, передусім, повага до себе та до інших учасників навчального процесу.

Мабуть, тобі приємно, коли тебе оточують культурні, чемні однокласники, однокласниці та друзі, які поводяться чесно та завжди дотримують свого слова. З такими людьми хочеться спілкуватися, з ними легко та комфортно, на них можна покластися, їм можна довіряти.

У реальному житті, на превеликий жаль, так буває не завжди. Наприклад, у класі з'являється хлопчик або дівчинка, які усіх цькують, вигадують прізвиська для своїх друзів. Одразу ж починаються сварки, образи, псується настрій. Спілкування в колективі перестає бути зручним та комфортним. Розглянемо інший приклад. У класі є дівчина-відмінниця, у якої інші учні постійно списують. Їй це не подобається, але коли вона відмовляється давати списувати, її починають ображати та перестають з нею спілкуватися. Що відчуває ця дівчина? Мабуть, їй дуже неприємно, а може, й боляче. Вона теж хоче дружити, а виявляється, що дружбу треба «заслужити» таким нечесним способом. Адже, як не дивно, давати списувати — це теж нечесно. Люди, які дають списувати, «допомагають» своїм однокласникам ухилитися від самотійної роботи та творчого пошуку. Якщо ж подивитися на поведінку однокласників дівчини, то вони не лише принижують її думку, але й намагаються маніпулювати її вчинками. Хіба таких людей можна вважати друзями?

(З інтернету <https://tinyurl.com/y92ccz2r>)

2 Прочитайте текст. Поміркуйте над запитання, чи можна вважати своєю роботою твір, який ви повністю скопіювали з Інтернету? Чому важливо бути чесним у навчанні та творчості? Сформулюйте визначення академічної доброчесності.

Для чого дотримуватися академічної доброчесності? Щоби довіряти професіоналам, до яких звертаємося. Це стосується будь-якої сфери.

Батьки відіграють ключову роль у дотриманні дітьми принципів академічної доброчесності. Якщо вдома толерують порушення доброчесності: наприклад, купують дитині збірники ГДЗ або ж виконують за дітей домашні завдання, то як би школа не старалася — учнів буде важко переконати, що вчитися доброчесно — правильно.

Академічна доброчесність базується на чесності, довірі, мужності, повазі, відповідальності та справедливості. Мужність полягає у вмінні сказати собі “ні”, коли є можливість списати чи піти легшим шляхом. Це стосується не тільки учнів, а й учителів.

(З інтернету <https://tinyurl.com/56cdw9c7>)

3 Прочитайте подані нижче тлумачення термінів. Зважаючи на їхні визначення, висловте свої думки щодо такої ситуації: якщо ви створили відеоролик про школу, а хтось без дозволу опублікував його від свого імені.

Авторське право — це право творця на результат своєї праці захищає твори літератури, науки, мистецтва, фото, відео тощо.

Академічна доброчесність — дотримання чесності у навчанні, відсутність плагіату. самотійність, коректне цитування, повага до думки інших.

4 Як ви розумієте значення слова «плагіат»? Поміркуйте і запишіть 5 правил чесного навчання.

5 Пригадайте основні правила оформлення цитат, переглянувши відео у електронному додатку. Поясніть, де й чому ставляться двокрапка, лапки, крапка чи кома.

6 Перепишіть речення, виправляючи помилки в оформленні цитат.

1. Іван Франко писав Народ, що не шанує своїх великих людей, не варт звання освіченого народу». 2. Ліна Костенко наголошувала що “поезія — це завжди неповторність”. 3. Стів Джобс був упевнений Найкращі люди ті, завдяки яким ти усміхаєшся найчастіше. 4. Людина найбільше боїться того, що не може побачити — до такого висновку дійшов британський письменник Ніл Гейман.

5. Тарас Шевченко закликав:

«Учітеся, брати мої,
Думайте, читайте ...»

7 У групах створіть міні-медіапроект (плакат, відео, інфографіка, інтерв'ю, публікація) на одну з тем:

1. «Не копіюй — твори!». 2. «Як не стати плагіатором?». 3. «Академічна доброчесність — основа успіху». 4. «Моя ідея доброчесності».

Медіапроект — це творчий продукт, створений з використанням різних медіаформ (текст, фото, відео, презентація, інтерв'ю, подкаст тощо), який передає певну ідею або інформацію.

Не використовуйте чужі зображення без посилань, зазначайте джерела.

СЛОВНИК

авторське право — szerzői jog

вигадувати прізвиська —
csúfnevet adni

вчинки — tettek, cselekedetek

доброчесність — becsületesség,
tisztesség, integritás

інфографіка — infografika (ada-
tokat vizuálisan bemutató kép)

маніпулювати — manipulálni,
befolyásolni

медіапроект — médiaprojekt /
digitális alkotás

ображати — megsérteni, bántani

образи — sértések, bántások

плагіат — plágium, másolat,
lopás (szellemi értelemben)

подкаст — podcast /
hangfelvétel

принижувати — megalázni

псується настрої —
elromlik a hangulat

сварки — veszekedések

цькувати — zaklatni, bántani,
kiközösíteni

Систематизація та узагальнення вивченого

A tanultak rendszerezése és összegzése

§ 90. Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні)

A mondat nyelvi vonatkozásai (a szórend a mondatban)

1 Законспекуйте інформацію про порядок слів у реченні подану в електронному додатку.

2 Запишіть речення. Підкресліть члени речення, визначте порядок слів у реченні (прямий / зворотний). Доведіть свою думку.

1. Через річку йшла до воріт гребелька (*П. Куліш*). 2. Лаврінові слова запали Карпові в душу (*Іван Нечуй-Левицький*). 3. Вода виступила з берегів і тисячними потоками розливалася по таборі (*І. Франко*). 4. Іван був дев'ятнадцятою дитиною в гуцульській родині Палійчуків (*М. Коцюбинський*). 5. На ярмарку трапилася дивна пригода (*М. Гоголь*). 6. Книжки були переважно шевченківської тематики (*О. Гаврош*). 7. Вночі їм сняться миші кольорові (*Л. Костенко*). 8. Мабуть, нещиро вірила я в тебе (*О. Радущинська*). 9. З літами одступав сон від нього (*Ю. Винничук*).

3 Утворіть речення від поданих словосполучень, послідовно додаючи нове слово. Визначте порядок слів (прямий/зворотний) в утворених реченнях.

Зразок: *запашне сіно* → *Запашне сіно лежить.* → *Запашне сіно лежить у полі.* (прямий порядок слів)

холодні потоки води

побігла до хати

сонце сховалося

повертався додому

зелені поля

спокійно спати

4 Від поданих слів утворіть речення з прямим порядком слів. Поясни-ти написання розділових знаків.

1. батько, директором, у, був, банку, її.
2. Артистка, навпроти, у, сиділа, кріслі.
3. Ми, домашньою, ділилися, працею.
4. Перебивати, тишину, я, боялася,
5. Світив, освічував, стіну, де, і, місце, кімнати, цілу, вона, сиділа, місяць, й.
6. Передо мною, висока, і, спокійна, вона, стояла.
7. Гляділа, смутними, своїми, очима, на мене, великими.
8. Білили, цвітом, дерева.
9. Запах, широко, повітрям, із них, разносився, далеко.
10. Ми, в кімнаті, сиділи, неосвіченій. (*матеріал з творів О. Кобилянської*).

Перевір себе!

Виконай вправи в інтерактивному електронному додатку

<https://tinyurl.com/mvv6jwvh>

СЛОВНИК

зворотний порядок (слів) — fordított szórend

інверсія — inverzió, fordított szórend

прямий порядок (слів) — egyenes szórend

узвичаєний порядок — szokásos sorrend

§ 91. Мовні аспекти вивчення речення (граматична основа речення)

A mondat nyelvi vonatkozásai
(a szórend a mondatban)

1 Запишіть речення, визначте їх граматичні основи.

1. Запалила велику лампу над столом і глянула тривожно на неї (*О. Кобилянська*). 2. І мати тихо, зажурено дивиться на мене (*М. Хвильовий*). Ми кинулися читати листа (*О. Кобилянська*). Вже з вірію поприлітали гості (*Леся Українка*). І я чую на своїх руках її кришталеві росинки (*М. Хвильовий*). Степан несміливо ввійшов і поклав у кутку свої клунки (*В. Підмогильний*). Он жовтими пушинками вже плавають на чистім плесі каченятка дикі (*Леся Українка*). Мати каже, що я зовсім замучив себе (*М. Хвильовий*).

2 Утворіть речення з поданими граматичними основами.

Він зачинив, прочитав книгу, дзвеніла пісня, ми з татом пішли, бабуся жила, старий іде, хлопчик із собакою гуляв, чотири учениці прийшли, Антон вирішив сказати, ми зможемо вирішити, спортсмен випередив, учні здавалися дорослими.

3 Перепишіть речення, підкресліть головні та другорядні члени речень. Поясніть написання розділових знаків.

Кішка пливла по снігу досить легко (*І. Багряний*). Пізніше він часто згадував і не міг відновити точно, як воно все було (*І. Багряний*). Ураз усі зірвалися з місця й поскакали чередою (*І. Багряний*). У них криниця під дашком лускатим і добра хата вікнами в базар (*Л. Костенко*). У свідки більш ніхто не зголосився (*Л. Костенко*). Він вилазив на грушу, і рвав у пазуху гнилиці, і купався коло млина, і лежав у піску, і стріляв горобців з рогатки (*І. Драч*). Марфа ворухить губами й проводить мене далі, аж доки я не дійду до великої сосни (*Гр. Тютюнник*). Її син Францішек завжди сидів над своїм радіо до глухої ночі (*Олесь Гончар*). Тепла хвиля дихає на мене від каміна (*Олесь Гончар*).

4 З'ясуйте, яким членом речення є виділене слово.

1. **Мільйони** радо йдуть (*І. Франко*). 2. Книгарні він **не впізнав** зовсім (*В. Підмогильний*). 3. Внук **кремезного** чу-мака, січовика блідий праправнук, я закохавсь в гучних ві-ках, я волю полюбив державну (*Є. Маланюк*). 4. Подивився на чисту **пелену** снігу, а тоді написав великими літерами... (*І. Багряний*). 5. Одна постать схопилася й хотіла кинутись упоперек до лісу (*І. Багряний*).

5 Прочитайте текст. Поясніть написання слів з пропущеними літерами.

1. У передвітальні він повісив на кілочок капелюха, пригладив волос...я й увійшов за дівчиною до кімнати, де над заст...леним клейонкою столом горіла лампа під широким абажуром з оранжевого ситцю. 2. Він сів до столу і крадькома оглянувся, поки дівчина давала йому олівець... і папір. 3. На вікнах — мереживні завіси, на підвікон...ях — квітки. 4. У кутку — тканин...а канапа, біля неї — невеличкий килимок. 5. Попід стіною — прості, але ретел...но вишикувані стіл...ці. 6. І раптом праворуч — величезний поміщиц...кий буфет, важка окраса помешкан...я, невідповідна до розмірів кімнати. 7. Було тихо й охайно, усі меблі стояли на призначених їм місцях, додержуючи принципу симетрії, а буфет здавався зверхнім наглядачем ладу.

6 Перекажіть прочитаний текст.

7 Напишіть твір-опис (мініатюру) про свою кімнату. У творі використовуйте різні види складних речень.

СЛОВНИК

абажур — lámpaernyő

буфет (меблі) — tálalószekrény

клейонка — vászos vászon
(abrosz)

мереживний — csipkés

наглядач — felügyelő

окраса — dísz

підвіконня — ablakpárkány

ретельно — alaposan, gondosan

тканинна канапа —
szövetkanapé

§ 92–93. Мовні аспекти вивчення речення (види речень: просте речення)

A mondat nyelvi vonatkozásai
(a mondatfajták: egyszerű mondat)

1 Зробіть синтаксичний аналіз поданих простих речень.

1. Ця Ярина якась надто тиха, мовчазна, більше слухає (*О. Радущинська*). 2. Подай-но мені гончаровську вазу! (*Є. Кузнєцова*). 3. Полковник Шрам, стоячи за деревом, дививсь на них обох (*П. Куліш*). 4. Вони вимили дверці, приладну дошку, довго вибивали й вишуровували сидіння, аж ті врешті стали майже чистими (*З. Мензатюк*). 5. Може, він не прийде? (*З. Мензатюк*). 6. Минуле не вернуть (*В. Симоненко*). 7. Я залишуся в серці твоєму на сьогодні, на завтра, навік (*Л. Костенко*). 8. Чого це ти, куме, радієш, наче маком посиляний?! (*Люко Дашвар*)

2 Пригадайте за поданою схемою, які є типи односкладних речень. Прочитайте подані речення, визначте, яким є кожне з них.

1. Викупляв невольників із неволі (*П. Куліш*). 2. Забери ще котів і собак! (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Сумно зробилося, важко (*П. Мирний*). 4. Запрягай коней! (*І. Карпенко-Карий*). 5. Мені немов полегшало відтоді. Зболілася. Відмучилася. (*Л. Костенко*). 6. Вікно. Сніги ... Тиша. Ми. (*П. Тичина*) 7. То треба негайно рушати! (*З. Мензатюк*). 8. Музика зорь блакитнооких, шовковий спів степів широких, Дніпра між ними левій рев... (*О. Олесь*).

3 Прочитайте та запишіть речення. Визначте, чим вони ускладнені. Поясніть написання розділових знаків.

1. Це була заглиблена в землю споруда з очеретяним дахом, глинобитними стінами, зміцненими по кутках вапном (*О. Сокирко*). 2. Мій батько не на вітер говорить, боярине (*І. Франко*). 3. Крім речей, очевидно, не менш поширеним для застави були продукти сільського господарства (*О. Сокирко*).

4. Одного назвали зрадником, як Мазепу, а він же був героєм, гетьманом, що багато зробив для своєї держави (*О. Радущинська*). 5. Драбинястий віз, запряжений одною конякою, раз у раз підскакував і немилосердно трусив, не попадаючи в колію (*М. Коцюбинський*). 6. Може, схочуть тепер за свого полоняника дарувати нам життя і вольний вихід? (*І. Франко*). 7. Раїса задивилась, як курився над землею, немов дим, білий пісок і пеленою закривав далеку смугу чорного бору (*М. Коцюбинський*). 8. Черепки лежали долі, а хлопець стояв, засунувши пальці в рот і схиливши винну голову (*І. Нечуй-Левицький*). 9. Їжте, люди добрі! (*І. Нечуй-Левицький*).

4 Прочитайте текст. Виконайте завдання до нього в електронному додатку.

1. Школа була простора, нова, недавно поставлена. 2. У великі вікна невпинно перлось сонце і так пекло високі соснові стіни, що на них виступала живиця. 3. Жовто помальовані парти, зсунуті в куток до купи, були покриті пилом. 4. В шибку билась здорова муха і жалібно дзижчала. 5. Од чорної шафи з книжками до шкільної дошки павук снував павутиння. 6. Раїса обійшла усі покої, скрізь була пустка і тиша, школа нагадувала порожній вулій, перекинутий під хатою на сонці. 7. Квартира вчительки складалась із двох невеликих хатинок. 8. Особливо мала була спальня. 9. В ній ледве могло поміститися ліжко, маленький столик і невелика скриня. 10. Коли Раїса прилягла на ліжко, їй здалося, що вона опинилася на дні глибокого колодязя, бо нетинковані соснові стіни, що тісно обступали її навкруги та високо здіймались до стелі, дуже скидались на цямрину. 11. Друга хатинка була трошки більша, і з вікон її було видно білу церкву серед зелені високих дерев (*М. Коцюбинський*).

5 Складіть твір опис власної кімнати або приміщення класу, в якому ви займаєтесь. У творі-мініатюрі використайте прості ускладнені та складні речення.

6 Підготуйте твір-мініатюру до усного переказу.

§ 94–95. Мовні аспекти вивчення речення (види речень: складні речення)

A mondat nyelvi vonatkozásai
(a mondatfajták: összetett mondatok)

I Запишіть складні речення, визначте їх вид.

Але в тій самій хвилі Максим похилився й з цілою можливою натугою вдарив страшного туркомана головою й плечима в лівий бік так, що Бурунда від цього удару стратив рівновагу та покотився у воду, потягнувши за собою й Максима (*І. Франко*). На старого Сірка трохи напала балакучка, як часто після доброї вдачі, він був у доброму гуморі (*І. Багряний*). Як згадаю материні розмови, ті сади вишневі, ті степи широкі, ріки тихі, ночі ясні, зоряні й усе, про що мати розповідала, та й сама бачила, хоч малою була ... (*І. Багряний*). Він же їм нічого не говорив, вони про нього нічого не знають, лише бачать, що не місцевий (*І. Багряний*). Марфа підхоплювалася йому назустріч і питала тихо, зазираючи знизу в його очі (*Гр. Тютюнник*).

2 А. Прочитайте речення (цифра позначає попередній розділовий знак).

1. Чіпка йде з боку отари,(1) похнюпивши голову. Об чім він думає?(2) Що гадає? Нічого він не думає,(3) не гадає ... Він прислухається, що діється в його в серці,(4) у душі.(5) (*Панас Мирний*).

НЕПРАВИЛЬНО обґрунтовано вживання розділових знаків у рядку

- А) кома 1 — при відокремленій обставині
- Б) знак питання 2 — у кінці питального речення
- В) кома 3 — між однорідними присудками
- Г) кома 4 — між однорідними означеннями
- Д) крапка 5 — в кінці розповідного речення.

Б. Обґрунтуйте вживання розділових знаків у реченнях

3 Від поданих речень утворіть речення з непрямою мовою. Визначте вид новоутворених речень.

«Кожна з нас мусить іти до своєї роботи. Вечером оповімо тобі все», — сказали бранки Настуні (*О. Назарук*). Настуня сказала: «Бог розсіяв зірки по небі, як хлібороб насіння по землі» (*О. Назарук*). Наталка швидко вийшла і спитала: «Що ти хотів сказати мені, Миколо? Говори швидше, бо за мною зараз забігаються» (*І. Котляревський*). Шрам каже, піднявши голову: «Я був би баба, а не козак, коли б заплакав од свого лиха» (*П. Куліш*). Козак каже: «Та я й сам рад звідси задалегідь убраться. Знаю добре, на яку прийшов ти сповідь» (*П. Куліш*).

4 Прочитайте текст і виконайте завдання до нього в електронному додатку.

1. Плутаючись у високих бур'янах, пролазячи попід кущами, що тісно посплітались у сій занедбаній частині панського гаю, вони долізли врешті до води. 2. Тут було парно. 3. При повній тиші в повітрі густий гай легко затримав зібране за день тепло, і тепер звідти пашило, як із печі. 4. По скляному поверху ставка, з глибини якого визирало темне зоряне небо, тихо плив білою хмарою туман і, мов наміткою, загортав блимаючі в темній глибині зорі. 5. Нічна задуха насичена була сильними пахощами татарського зілля, куширу, зогрітої води. 6. Край човна, в невеличкому плесі, оточеному осокою й лапатими лопухами, жаби лящали так завзято, що заглушали всякий згук у далекій околиці (*М. Коцюбинський*).

5 З'ясуйте тип кожного речення.

1. Так отся сорочка зо всього багатства йому осталась, і чудно, і жалісно було б усякому дивитись, як вона у тій мізерній глибці із-під старої сірячини на гетьманові сіяла! (*П. Куліш*). 2. І той пропустив мовчки, як побачив перстень (*П. Куліш*). 3. Гляне, посвічуючи по глибці каганцем — у кутку сидить на голому ослоні Сомко (*П. Куліш*). 4. Постановив Кирило Тур на вікні каганчик, а сам зблизивсь до понурого в'язня (*П. Куліш*). 5. Хлопці стояли один проти одного, поспиравшись на заступи (*І. Нечуй-Левицький*).

Зміст

Дорогі дев'ятикласники та дев'ятикласниці!	4
Вступ.....	5
§ 1. Мова — найважливіший засіб пізнання, спілкування та впливу	5
Повторення вивченого у 8 класі	10
§ 2. Словосполучення і речення	10
§ 3. Просте речення. Двоскладне речення.....	15
§ 4. Односкладні речення	20
§ 5–6. Розвиток мовлення. Мовлення, спілкування. Стилi мови.....	23
§ 7. Розвиток мовлення. Складний план власного висловлення (практично).Есе в публіцистичному стилі.....	29
Просте ускладнене речення. Розділові знаки в них	31
§ 8. Однорідні члени речення.....	31
§ 9–10. Звертання, вставні слова та відокремлені члени речення	36
§ 11. Усний переказ тексту художнього стилю.....	43
§ 12. Речення з прямою мовою. Розділові знаки при прямій мові.....	46
§ 13. Розвиток мовлення. Складання діалогів	51
Синтаксис. Пунктуація.	56
14–15. Основні відомості про складне речення. Складні речення сполучникові та безсполучникові.....	56
§ 16–17. Розвиток мовлення. Стислий переказ тексту публіцистичного стилю (за планом)	61
Складносурядне речення.....	65
§ 18. Складносурядне речення, його будова й засоби зв'язку в ньому	65
§ 19–20. Змістові відношення між частинами складносурядного речення (одночасність).....	69
§ 21–22. Розвиток мовлення. Навчальне читання тексту публіцистичного стилю	73
§ 23–24. Розділові знаки в складносурядному реченні.....	78
§ 25. Розвиток мовлення. Говоріння. Складання діалогів	81
§ 26. Синонімічність складносурядних речень із різними сполучниками, а також складносурядного і простих речень	85

Складнопідрядне речення.....	89
§ 27. Складнопідрядне речення, його будова, засоби зв'язку	89
§ 28–29. Основні види складнопідрядних речень: з означальними підрядними, з підрядними з'ясувальними, з обставинними підрядними частинами	94
§ 30. Складні речення з підрядними з'ясувальними	99
§ 31. Усний твір- роздум у публіцистичному стилі на морально-етичну тему	104
§ 32–33. Складнопідрядні речення з обставинними підрядними частинами. Складнопідрядні речення з підрядними способу дії, ступеня і міри	106
§ 34. Говоріння. Дискусія на тему «Люди з особливими потребами»	110
§ 35. Складнопідрядні речення з підрядними порівняння	112
§ 36. Складнопідрядні речення з підрядними місця	117
§ 37. Складнопідрядні речення з підрядними часу.....	122
§ 38. Складнопідрядні речення з підрядними причини	126
§ 39. Складнопідрядні речення з підрядними мети	130
§ 40. Складнопідрядні речення з підрядними умови.....	132
§ 41. Складнопідрядні речення з підрядними наслідку.....	135
§ 42–43. Письмовий докладний переказ із творчим завданням	138
§ 44. Складнопідрядні речення з підрядними допусту	142
§ 45–46. Розділові знаки в складнопідрядному реченні та реченні з кількома підрядними частинами. Послідовність синтаксичного розбору складнопідрядного речення.....	145
§ 47. Синонімічність складнопідрядних речень з підрядними означальними та простих речень з дієприкметниковим зворотом. Синонімічність складнопідрядних речень з підрядними обставинними та простих речень з дієприслівниковим зворотом	150
§ 48. Розвиток мовлення. Читання. Говоріння. Усне коротке повідомлення в публіцистичному стилі на морально-етичну або суспільну тему	154
§ 49. Непряма мова як різновид складнопідрядного речення. Способи заміни прямої мови непрямою	159
§ 50–51. Складне безсполучникове речення. Будова складного безсполучникового речення.	164
§ 52–53. Слослові відношення в складному безсполучниковому реченніречення.....	169
§ 54–55. Інтонація складного безсполучникового речення.....	175
§ 56. Розділові знаки між частинами складного безсполучникового речення. Кома й крапка з комою в складному безсполучниковому реченні.....	179
§ 57. Двокрапка в складному безсполучниковому реченні.....	182

§ 58–59. Тире в безсполучниковому складному реченні	185
§ 60–61. Розвиток мовлення. Письмовий твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі	190
§ 62–63. Синонімія простих речень, складних речень зі сполучниками і без сполучників	196

Складне речення з різними типами зв'язку.....201

§ 64. Поняття про складне речення з різними видами зв'язку. Складне речення із сурядним і підрядним зв'язком.....	201
§ 65. Складне речення із сурядним і безсполучниковим зв'язком.....	206
§ 66–67 Складне речення з підрядним і безсполучниковим зв'язком	209
§ 68. Складне речення зі сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язко.....	213
§ 69–70. Розділові знаки у складних синтаксичних конструкціях.....	216
§ 71. Синонімічність складних речень з різними типами зв'язку і простих речень	221
§ 72. Розвиток мовлення. Аудіювання тексту публіцистичного стилю....	224
§ 73–74. Розвиток мовлення. Усний твір-опис зовнішності людини.....	227
§ 75–76. Розвиток мовлення. Читання вголос тексту науково-популярного стилю «Винаходи, які змінили світ назавжди».....	232
§ 77. Розвиток мовлення. Ділові папери. Заява (проста і вмотивована)...	236
§ 78. Розвиток мовлення. Ділові папери. Автобіографія.....	239
§ 79. Розвиток мовлення. Ділові папери. Мотиваційний лист.....	241
§ 80–81. Ознаки тексту, його зміст і будова	244
§ 82. Види інформації в тексті: відоме і нове.....	247
§ 83–84. Складне синтаксичне ціле.....	249
§ 85–86. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці	252
§ 87–88. Мовні фрази міжфразового зв'язку	255
§ 89. Створення власних медіапроектів на теми «Дотримання авторських прав», «Академічна доброчесність»	258

Систематизація та узагальнення вивченого261

§ 90. Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні).....	261
§ 91. Мовні аспекти вивчення речення (граматична основа речення).....	263
§ 92–93. Мовні аспекти вивчення речення (види речень: просте речення)	265
§ 94–95. Мовні аспекти вивчення речення (види речень: складні речення).....	267

Навчальне видання

**БЕЦА Світлана Дмитрівна
ПАВЛОВИЧ Юдіта Павлівна
ПЕВСЕ Андрея Андріївна
БАЦАЙ Мирослава Михайлівна**

УКРАЇНСЬКА МОВА
підручник для 9 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

У підручнику використано матеріали з вільних інтернет-джерел

Науково-методичне редагування
Редакторка
Коректорка
Верстка *Дмитра Божика*

Формат 70×100/16. Ум.-друк. арк. 22,03. Обл.-вид. 16.
Тираж ____ прим. Зам. № ____.

Видавець і виготовлювач МПП «Букрек»,
вул. С. Костишина, 10, м. Чернівці, 58002.
Тел.: (0372) 55-29-43, +380 66 400 87 05.
E-mail: info@bukrek.net.
Сайт: www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.

Складнопідрядне речення.....	89
§ 27. Складнопідрядне речення, його будова, засоби зв'язку	89
§ 28–29. Основні види складнопідрядних речень: з означальними підрядними, з підрядними з'ясувальними, з обставинними підрядними частинами	94
§ 30. Складні речення з підрядними з'ясувальними	99
§ 31. Усний твір- роздум у публіцистичному стилі на морально-етичну тему	104
§ 32–33. Складнопідрядні речення з обставинними підрядними частинами. Складнопідрядні речення з підрядними способу дії, ступеня і міри	106
§ 34. Говоріння. Дискусія на тему «Люди з особливими потребами»	110
§ 35. Складнопідрядні речення з підрядними порівняння	112
§ 36. Складнопідрядні речення з підрядними місця	117
§ 37. Складнопідрядні речення з підрядними часу.....	122
§ 38. Складнопідрядні речення з підрядними причини	126
§ 39. Складнопідрядні речення з підрядними мети	130
§ 40. Складнопідрядні речення з підрядними умови.....	132
§ 41. Складнопідрядні речення з підрядними наслідку.....	135
§ 42–43. Письмовий докладний переказ із творчим завданням	138
§ 44. Складнопідрядні речення з підрядними допусту	142
§ 45–46. Розділові знаки в складнопідрядному реченні та реченні з кількома підрядними частинами. Послідовність синтаксичного розбору складнопідрядного речення.....	145
§ 47. Синонімічність складнопідрядних речень з підрядними означальними та простих речень з дієприкметниковим зворотом. Синонімічність складнопідрядних речень з підрядними обставинними та простих речень з дієприслівниковим зворотом	150
§ 48. Розвиток мовлення. Читання. Говоріння. Усне коротке повідомлення в публіцистичному стилі на морально-етичну або суспільну тему	154
§ 49. Непряма мова як різновид складнопідрядного речення. Способи заміни прямої мови непрямою	159
§ 50–51. Складне безсполучникове речення. Будова складного безсполучникового речення.	164
§ 52–53. Смислові відношення в складному безсполучниковому реченні.....	169
§ 54–55. Інтонація складного безсполучникового речення.....	175
§ 56. Розділові знаки між частинами складного безсполучникового речення. Кома й крапка з комою в складному безсполучниковому реченні.....	179
§ 57. Двокрапка в складному безсполучниковому реченні.....	182

§ 58–59. Тире в безсполучниковому складному реченні	185
§ 60–61. Розвиток мовлення. Письмовий твір-роздум на морально-етичну тему в публіцистичному стилі	190
§ 62–63. Синонімія простих речень, складних речень зі сполучниками і без сполучників	196

Складне речення з різними типами зв'язку.....201

§ 64. Поняття про складне речення з різними видами зв'язку. Складне речення із сурядним і підрядним зв'язком.....	201
§ 65. Складне речення із сурядним і безсполучниковим зв'язком.....	206
§ 66–67 Складне речення з підрядним і безсполучниковим зв'язком	209
§ 68. Складне речення зі сурядним, підрядним і безсполучниковим зв'язко.....	213
§ 69–70. Розділові знаки у складних синтаксичних конструкціях.....	216
§ 71. Синонімічність складних речень з різними типами зв'язку і простих речень	221
§ 72. Розвиток мовлення. Аудіювання тексту публіцистичного стилю....	224
§ 73–74. Розвиток мовлення. Усний твір-опис зовнішності людини.....	227
§ 75–76. Розвиток мовлення. Читання вголос тексту науково-популярного стилю «Винаходи, які змінили світ назавжди».....	232
§ 77. Розвиток мовлення. Ділові папери. Заява (проста і вмотивована)...	236
§ 78. Розвиток мовлення. Ділові папери. Автобіографія.....	239
§ 79. Розвиток мовлення. Ділові папери. Мотиваційний лист.....	241
§ 80–81. Ознаки тексту, його зміст і будова	244
§ 82. Види інформації в тексті: відоме і нове.....	247
§ 83–84. Складне синтаксичне ціле.....	249
§ 85–86. Мікротема й абзац. Ключові слова в тексті й абзаці	252
§ 87–88. Мовні фрази міжфразового зв'язку	255
§ 89. Створення власних медіапроектів на теми «Дотримання авторських прав», «Академічна доброчесність»	258

Систематизація та узагальнення вивченого261

§ 90. Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні).....	261
§ 91. Мовні аспекти вивчення речення (граматична основа речення).....	263
§ 92–93. Мовні аспекти вивчення речення (види речень: просте речення)	265
§ 94–95. Мовні аспекти вивчення речення (види речень: складні речення).....	267

Навчальне видання

**БЕЦА Світлана Дмитрівна
ПАВЛОВИЧ Юдіта Павлівна
ПЕВСЕ Андрея Андріївна
БАЦАЙ Мирослава Михайлівна**

УКРАЇНСЬКА МОВА
підручник для 9 класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

У підручнику використано матеріали з вільних інтернет-джерел

Науково-методичне редагування
Редакторка
Коректорка
Верстка *Дмитра Божика*

Формат 70×100/16. Ум.-друк. арк. 22,03. Обл.-вид. 16.
Тираж ____ прим. Зам. № ____.

Видавець і виготовлювач МПП «Букрек»,
вул. С. Костишина, 10, м. Чернівці, 58002.
Тел.: (0372) 55-29-43, +380 66 400 87 05.
E-mail: info@bukrek.net.
Сайт: www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.